

balted

BALKANLARDA TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ARAŞTIRMALARI
STUDIES ON TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE IN THE BALKANS
پالقایا تیلده تورک دیلی و ادبیاتی
آراشدیرمه لری

KIŞ-WINTER 2023
ISSN: 2667-6699

5/1

balted

BALKANLARDA TÜRK DİLİ VE
STUDIES ON TURKISH LANGUAGE
AND LITERATURE IN THE BALKANS
EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI

KURUCU / Founder

Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

YAYIN SAHİBİ / Owner

Doç. Dr. Atif AKGÜN

EDİTÖR / Editor

Doç. Dr. Ertuğrul KARAKUŞ

Doç. Dr. Alpay İĞÇİ

İngilizce Editörü

Doç. Dr. Pınar FEDAKÂR

YAYIN KURULU / Editorial Board

Prof. Dr. Edina SOLAK (Zenica Ü./Bosna Hersek)

Prof. Dr. Mustafa İSEN (Emekli-Gazi Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Nazım İBRAHİM (Üsküp A. Kiril Met. Ü./K.Makedonya)

Prof. Dr. Oktay AHMED (Üsküp A. Kiril Met. Ü./K.Makedonya)

Doç. Dr. Bülent HÜNERLİ (Kırklareli Ü./Türkiye)

Doç. Dr. Gonca KUZAY DEMİR (İ. Demokrasi Ü./Türkiye)

Doç. Dr. İbrahim Kelağa AHMET (Trakya Ü./Türkiye)

Doç. Dr. Neriman HASAN (Köstence O. Ü./Romanya)

Doç. Dr. Nevriye ÇUFADAR (Şumnu Ü./Bulgaristan)

Doç. Dr. Ömer AKSOY (Trakya Ü./Türkiye)

Doç. Dr. Xhemile ABDIU (Tiran Ü./Arnavutluk)

Dr. Öğr. Üyesi Abidin KARASU (İ. Medeniyet Ü./Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Harun BEKİR (Filibe Ü./Bulgaristan)

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZKAN (A. Kocatepe Ü./Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emre ÇELİK (Ondokuz Mayıs Ü./Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Rabia UÇKUN (Emekli-Ege Ü./Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Yakup KURT (Çanakkale O.M.Ü./Türkiye)

Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK (Prizren Yunus Emre Ens./Kosova)

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / Advisory Board

Prof. Dr. Agiemin BAUBEC (Bükreş Ü./Romanya)

Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN (Trakya Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Alena CATOVIĆ (Saraybosna Ü./Bosna Hersek)

Prof. Dr. Arif AGO (Emekli/K.Makedonya)

Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ (Kırkkale Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Bülent BAYRAM (Kırklareli Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Ekrem ÇAUŞEVIĆ (Zagreb Ü./Hrvatistan)

Prof. Dr. Fadıl HOCA (U. Vizyon Ü./K.Makedonya)

Prof. Dr. Güner GÜLSEVİN (Ege Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Halil ÇELTİK (Gazi Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Hamdi HASAN (Emekli/K.Makedonya)

Prof. Dr. Haşim AKİF (Şumnu Ü./Bulgaristan)

Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH (Erciyes Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Hüseyin MEVSİM (Ankara Ü./Türkiye)

Prof. Dr. İrfan MORİNA (Priştine Ü./Kosova)

Prof. Dr. İrina SARAİVANOVA (Kliment Ohridski Ü./Bulgaristan)

Prof. Dr. Lindita XHANARI LATIFI (Tiran Ü./Arnavutluk)

Prof. Dr. Mahmut ÇELİK (İştıp Gotse Delçev Ü./K.Makedonya)

Prof. Dr. M. Dursun ERDEM (Ul. Balkan Ü./K.Makedonya)

Prof. Dr. Melahat PARS (Ankara Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Mirjana TEODOSIJEVIĆ (Belgrad Ü./Sırbistan)

Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH (Erciyes Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa BALCI (İstanbul Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Nedret MAHMUT (Köstence Ü./Romanya)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ (BAL-TAM/Kosova)

Prof. Dr. Recai ÖZCAN (Düzce Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Rıdvan CANIM (Trakya Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Sevim PİLİÇKOVA (Emekli/K.Makedonya)

Prof. Dr. Suzan CANHASI (Priştine Ü./Kosova)

Prof. Dr. Tacida HAFIZ (BAL-TAM/Kosova)

Prof. Dr. Tuba İşınus İSEN DURMUŞ (TOBB Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Yavuz KARTALLOĞLU (Gazi Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Yusuf HAMZAOĞLU (Emekli/Türkiye)

Prof. Dr. Zeynep ZAFER (Ankara Ü./Türkiye)

Doç. Dr. Aktan AGO (Halkbilim Ens./K.Makedonya)

Doç. Dr. Atilla JORMA (Ul. Vizyon Ü./K.Makedonya)

Doç. Dr. Éva CSÁKI (Pazmany Peter Katolik Ü./Macaristan)

Doç. Dr. Ergin JABLE (Priştine Ü./Kosova)

Doç. Dr. İrina DRİGA (Bilimler Akademisi/Ukrayna)

Doç. Dr. Liubovi CİMPOEŞ (Hitit Ü./Türkiye)

Doç. Dr. Menent ŞÜKRİYEVA (Şumnu Ü./Bulgaristan)
Doç. Dr. Meryem SALİM (Şumnu Ü./Bulgaristan)
Doç. Dr. Nuran MALTA MUHAXHERİ (Priştine Ü./Kosova)
Doç. Dr. Özlem DEMİREL DÖNMEZ (İnönü Ü./Türkiye)
Doç. Dr. Selçuk Kürşad KOCA (Sakarya Ü./Türkiye)
Doç. Dr. Sibel BAYRAM (Düzce Ü./Türkiye)
Doç. Dr. Terane Turan REHİMLİ (Pedogoji Ü./Azerbaycan)
Doç. Dr. Tudora ARNAUT (Kiev Taras Şevçenko Ü./Ukrayna)
Doç. Dr. Zeki GÜREL (Gazi Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir HAYBER (Gazi Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet SAÇKESEN (S. Zaim Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Albana TAHIRI (Tiran Ü./Arnavutluk)
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÖZBAY (Gazi Ü./Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Melinda BOTALIĆ (Tuzla Ü./Bosna Hersek)
Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Rana GÜREL (Gazi Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Nurcihan GÜNEŞ (Muş Alparslan Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Ozaj SULİMAN (Hatay M.Kemal Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Selma SOL (Trakya Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Ünal ŞENEL (İ.Kâtip Çelebi Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Vejdi HASAN (Şumnu Ü./Bulgaristan)
Dr. Öğr. Üyesi Zehra KADERLİ (Hacettepe Ü./Türkiye)
Öğr. Gör. Dr. Cuneys NURESKİ (Trakya Ü./Türkiye)
Öğr. Gör. Dr. Gözde ÖZLEM (Uludağ Ü./Türkiye)
Öğr. Gör. Dr. Güllü KARANFİL (İ. Aydın Ü./Türkiye)
Öğr. Gör. Emine HALİL (Emekli/Bulgaristan)
Öğr. Gör. Feyyaz SAĞLAM (Emekli/Türkiye)

BU SAYININ HAKEMLERİ / Referees of this issue

Prof. Dr. Hasine ŞEN KARADENİZ (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Melahat PARS (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Mustafa KARABULUT (Adıyaman Ü.)
Doç. Dr. Abidin KARASU (İstanbul Medeniyet Ü.)
Doç. Dr. Erol SAKALLI (Uşak Ü.)
Doç. Dr. İ. Alper KUMSAR (Düzce Ü.)
Doç. Dr. Maksut YİĞİTBAŞ (Kırşehir Ahi Evran Ü.)
Doç. Dr. M. Emre ÇELİK (Samsun Ondokuz Mayıs Ü.)
Doç. Dr. Pınar FEDAKÂR (Ege Ü.)
Doç. Dr. Seyhan MURTEZAN İBRAHİMİ (Uluslararası Balkan Ü.)
Dr. Öğr. Üyesi Murat Yusuf ÖNEM (Uluslararası Balkan Ü.)
Öğr. Gör. Dr. Elifnur YILDIZ YALÇINDAĞ (Kırklareli Ü.)

Dergimize gelen tüm yazılar, bilimsel etiğe uygunluk yönünden ön kontrol aşamasında

programıyla denetlenmektedir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
ISSN No: 2667-6699

BALTED KURUMSAL

BALTED, yılda iki kez yayımlanan ve DergiPark sisteminde yer alan uluslararası, hakemli bir dergidir.

Corporate Identity

BALTED is a scientific referee journal which is published twice a year and takes part in DergiPark system.

DERGİMİZİN TARANDIĞI İNDEKSLER VE VERİ TABANLARI

Indexes and Databases That Our Journal is Scanned

- ProQuest
- Index Copernicus (ICI)
- Modern Language Association (MLA Bibliography)
- Academic Resource Index (ResearchBib)
- Directory Of Research Journal Indexing (DRJI)
- Open Science Aggregated (Paperity)
- OCLC WorldCat
- Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index)
- TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
- Türk Eğitim İndeksi (TEİ)
- İdealonline
- Scilit
- CiteFactor

SEKRETARYA / *Secretariat*

Raziye Ayşenur YALÇIN

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM / *Public Relations*

Arş. Gör. Elif ALAKUŞ
Kübra BİŞKİN

GÖRSEL TASARIM / *Visual Design*

Doç. Dr. Mustafa FİDAN
Arş. Gör. Ali BALCI

DİZGİ / *Typography*

Ali Onur KARA

YURT DIŞI HABERLEŞME ÜYELERİ

- ABD – Ali EMİNOV
- ARNAVUTLUK – Albana TAHIRI
- AZERBAYCAN – Terane Turan REHİMLİ
- BOSNA HERSEK – Samir VİLDİÇ
- BULGARİSTAN – Harun BEKİR
- FİNLANDIYA – Okan DAHE
- FRANSA – Remy DOR
- GÜRCİSTAN – Makvala KHAREBAVA
- HOLLANDA – F. De JONG
- İNGİLTERE – Arthur HATTO
- KIBRIS - Mustafa YENİASIR
- KOSOVA – Taner GÜÇLÜTÜRK
- K.MAKEDONYA – Yıldız ŞARE
- MACARİSTAN – Atila JORMA
- MOLDOVA – Todur ZANET
- GAGAUZYERİ – Güllü KARANFIL
- ROMANYA - Tahsin CEMİL
- RUSYA – Dimitry VASILYEV
- UKRAYNA – Vasili KELİOGLO
- YUNANİSTAN – Mümin MÜMİN

E-YAYIN / *E-publication*

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/balted>

Yayın Tarihi: 31 Ocak 2023

YAZIŞMA ADRESİ / *Correspondence*

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları
Enstitüsü, 35100 / Bornova – İZMİR / TÜRKİYE
E-posta / E-mail: balted2019@gmail.com

YAYIN POLİTİKASI

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları ve kısa adıyla *BALTED*, Balkan sahasında Türk dili ve edebiyatı konulu akademik çalışmaları, ilgili alan uzmanlarının değerlendirmesine sunmak ve yine bu alanda çalışan diğer bilim insanları ile söz konusu yayımları buluşturmayı amaçlayan uluslararası-hakemli-açık erişimli bilimsel bir dergidir. Yazar ve okuyucularından herhangi bir ücret talep etmez. Dergiye yayın başvurusunda bulunan makaleler ön kontrol aşamasında bilimsel etiğe uygunluk bakımından intihal programıyla denetlenir. Makale gönderimi DergiPark sistemi üzerinden yapılmakta ve makalelerin değerlendirme süreci DergiPark sistemi üzerinden nesnel ölçütler dikkate alınarak tamamlanmaktadır. Aday makale 15 gün içinde ön değerlendirmeye alınır. Ön değerlendirme sonrası *BALTED* yayın ilkelerine uymayan çalışmalar yazarlarına iade edilir. Olumlu sonuçlanan ön değerlendirme sonrasında iki hakem ataması yapılan makalenin hakemde bekleme süresi 30 gün, uzatma süresi ise 7 gündür. Hakem değerlendirmesinde bir olumlu, bir olumsuz rapor çıkması durumunda aday makalenin yayın kararı 3. hakem değerlendirmesi ve 3/2 olumlu çoğunluğun sağlanması ile verilir. Dergide yer alan yazıların içerikleriyle ilgili her türlü sorumluluk yazarlarının uhdesindedir. Yayımlanan makalelerin tüm yayın hakları *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*'na aittir.

balted

BALKANLARDA TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
STUDIES ON TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE IN THE BALKANS
أبحاث اللغة والأدب التركي في البلقان

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları
Studies on Turkish Language and Literature in the Balkans
Cilt 5/Sayı 1/Kış 2023 - Volume 5/Issue 1/Winter 2023

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Hüseyin MEVSİM

**Bulgaristan Türk Edebiyatında Gazeteci Kökenli Bir Hikâye Yazarı:
Muharrem Tahsin (1929-2007)**

*A Journalist-Based Story Writer in Bulgarian Turkish Literature:
Muharrem Tahsin (1929-2007)*

ss/pp: 1 - 19

Can ŞEN

Tufan Erhürman'ın "Yozlaşma" Romanında Üstkurmaca Tekniği
Metafiction Technique in The "Yozlaşma" Novel of Tufan Erhürman

ss/pp: 21 - 29

Faruk GEZGİN

**Gazeteci Burhan Sait'in Makedonya ve Kosova'da Türklük ve Millî Kimlik Konusundaki
Mücadelesi ve Yazıları**

*The Struggle and Articles of Journalist Burhan Sait on Turkishness and
National Identity in Macedonia and Kosovo*

ss/pp: 31 - 48

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları
Studies on Turkish Language and Literature in the Balkans
Cilt 5/Sayı 1/Kış 2023 - Volume 5/Issue 1/Winter 2023

Medine Derya CANPOLAT - Embiye ALTAÇ
Bulgaristan Türklerinin Yükseköğretim Kademelerinde Türkçe Eğitim-Öğretimi ve Türkiye'nin Bu Konuda İzlediği Politikalar
Turkish Language Education in the Higher Education Levels for the Turks in Bulgaria and Policies of Turkey in This Field
ss/pp: 49 - 70

Mumin ALİOV
Balkan Türk Edebiyatının Taşıyıcısı Olarak Balkan Türk Yazılı Basınının Rolü Üzerine
On the Role of Balkan Turkish Print Media as a Carrier of the Balkan Turkish Literature
ss/pp: 71 - 93

Çeviri Makale / Translated Article

Ernest Max HOPPE (Çev: Bülent HÜNERLİ)
Türk Hristiyan Gagauzlar
The Turkish Christian Gagauz
ss-pp: 95 - 97

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları
Studies on Turkish Language and Literature in the Balkans
Cilt 5/Sayı 1/Kış 2023 - Volume 5/Issue 1/Winter 2023
Editör Mektubu / Letter from the Editor

Saygıdeğer Okuyucu,

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları'nın 2023 yılındaki ilk sayısını sunmaktan memnuniyet duyuyoruz. Beşinci cildimizin bu birinci sayısı, Balkan Türkolojisinin farklı disiplinlerinden çalışmalarını okuyucularıyla buluşturuyor.

İtina ile yürütölen değerlendirme süreçlerinden sonra bu sayımızda yayımlanması uygun görölen makaleler önceki sayılarda olduğu gibi Balkan Türkolojisine kendi konularında ışık tutan çalışmalarlardır. Prof. Dr. Hüseyin Mevsim, "Bulgaristan Türk Edebiyatında Gazeteci Kökenli Bir Hikâye Yazarı: Muharrem Tahsin (1929-2007)" başlıklı makalesinde Bulgaristan'da gelişen Türk edebiyatının hikâye türüne katkı sağlamış bir isim üzerinde duruyor. Faruk Gezgin, "Gazeteci Burhan Sait'in Makedonya ve Kosova'da Türklük ve Millî Kimlik Konusundaki Mücadelesi ve Yazıları" adlı çalışmasında Balkanlarda Türkçeye hizmet eden Burhan Sait'i tanıtıyor. Araştırmacı Medine Derya Canpolat ve Öğr. Gör. Embiye Altaç, birlikte kaleme aldıkları "Bulgaristan Türklerinin Yükseköğretim Kademelerinde Türkçe Eğitim-Öğretimi ve Türkiye'nin Bu Konuda İzlediği Politikalar" başlıklı çalışmalarında, Bulgaristan'da Türkçenin eğitim ve öğretimi ve Türkiye'nin bu mevzu ile ilgili politikalarını ele alıyorlar. Doç. Dr. Can Şen, "Tufan Erhürman'ın Yozlaşma Romanında Üstkurmaca Tekniği" adlı çalışmasında Kıbrıs Türk romanını BALTED'e taşıyor. Mümin Ali, "Balkan Türk Edebiyatının Taşıyıcısı Olarak Balkan Türk Yazılı Basınının Rolü Üzerine" adlı çalışmasında Balkanların değişik bölgelerinden Türkçe süreli yayın örneklerini tanıtıyor. Doç. Dr. Bülent Hünerli, "Türk Hristiyan Gagauzlar" adlı tercüme çalışmasıyla Balkan Türklerinin ayrılmaz bir parçası olan Gagauz Türkleriyle ilgili İngilizce kaleme alınmış bir makaleyi BALTED okurlarıyla buluşturuyor.

Her yeni sayısıyla tecrübesini ve bilinirliğini artıran BALTED'in 5. cildinin 1. sayısında; Kosova'yı, Bulgaristan'ı, Batı Trakya'yı, Gagauzyeri ve Balkan genelini konu alan çalışmalar yer almıştır. Yeni sayımızın Balkan sahası araştırmalarına, Türkçeye ve edebiyata yönelik incelemelere yararlı olması dileklerimizle...

Editör
Doç. Dr. Alpay İĞCİ

Editör
Doç. Dr. Ertuğrul KARAKUŞ

Mevsim, H. (2023). Bulgaristan Türk Edebiyatında Gazeteci Kökenli Bir Hikâye Yazarı: Muharrem Tahsin (1929-2007). *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 5(1), 1-19. DOI: 10.47139/balted.1208816

Bulgaristan Türk Edebiyatında Gazeteci Kökenli Bir Hikâye Yazarı: Muharrem Tahsin (1929-2007) A Journalist-Based Story Writer in Bulgarian Turkish Literature: Muharrem Tahsin (1929-2007)

Hüseyin MEVSİM*

Öz

Yaklaşık 150 yıllık tarihî geçmişe sahip olan Bulgaristan Türk edebiyatı üç başlıca döneme ayrılarak incelenmektedir. Muharrem Tahsin'in yaratıcılığı, İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar olan zamansal dilimi kapsayan ikinci ve üçüncü döneme konumlanmaktadır. Yazar, 1950'lerin sonundan itibaren 40 yıl boyunca Sofya'da Türkçe yayımlanan resmî *Halk Gençliği* ve *Yeni Işık* gibi gazetelerde görev almış, şiir türünün daha yaygın olduğu Bulgaristan Türk edebiyatında hikâye alanında çığır açmıştır. İşbu çalışmada, Muharrem Tahsin'in yaratıcılığı Demirperde'nin kalktığı 1989 yılı esas alınma yoluyla iki döneme ayrılarak ele alınmıştır. Konularını gündelik hayatın içinden devşiren hikâyecinin sıradan ve kendi hâlinde insanlar olan kahramanlarında herhangi bir olağanüstülük, bir sıra dışılık sezilmemektedir. Adeta aşkla bağlı oldukları mesleğinde alın teriyle ekmeğini kazanan, mutluluğu ve huzuru ailede, sevgide, dost ortamında, kendi içinde, duygu ve düşünce yüklü dünyalarında arayan bu kahramanların neredeyse hepsinin Türk asıllı olduğu görülmektedir. Yazar, kahramanlarının derdine ve neşesine, kahrına ve sevincine ortak olmaktadır. Hikâyelerin bir başka özelliği de sade dil eşliğinde olabildiğince yalın bir anlatım tekniğinin benimsenmesinde yatmakta, kısa cümlelerle kahramanların psikolojik gelgitleri, buhranları ve bunalmaları yakalanmaya ve dışa vurulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Türk edebiyatı, Bulgaristan Türkleri, Muharrem Tahsin, hikâye, sosyalist yaşam tarzı.

Abstract

Bulgarian Turkish literature, which has a history of approximately 150 years, is analyzed by being divided into three main periods. Muharrem Tahsin's creative career is located in the second and third periods, covering the period from the Second World War to the present. The author wrote for official newspapers such as Halk Gençliği and Yeni Işık, which had been published in Turkish for 40 years since the end of the 1950s, and broke new ground in the field of the short story in Bulgarian Turkish literature, where poetry was more common. In this study, the creative career of Muharrem Tahsin is discussed by being divided into two periods, based on the year 1989 when the Iron Curtain fell. The storyteller, who collects his subjects from daily life, does not perceive any extraordinariness or weirdness in his heroes who are ordinary and self-contained people. Almost all of these heroes, who earn their bread with the sweat of their brows doing jobs to which they are attached with love, and who seek happiness and peace in the family, in love, in a friendly environment, within themselves, in their worlds full of emotions and thoughts, are of Turkish origin. The author shares the troubles and happiness, the sorrow and joy of his heroes. Another feature of the stories is the adoption of a narrative technique that is as plain and simple as possible and the attempt to capture and express the psychological twists, the despair and misery of the heroes with short sentences.

Keywords: Bulgarian Turkish literature, Bulgarian Turks, Muharrem Tahsin, story, socialist lifestyle.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Bulgar Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, hmevsim@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5929-7943

Giriş

Rumeli Türk edebiyatının doğal bir devamı niteliğindeki Bulgaristan Türk edebiyatının tarihi 1877-1878 Rus-Osmanlı Savaşı'yla başlatılmaktadır. Azınlık edebiyatı özelliğine sahip olmanın yanı sıra, genel Türk edebiyatı geleneğini sürdürmeye gayret eden Bulgaristan Türk edebiyatı üzerine yapılan az sayıdaki çalışmalarda, tarihsel açıdan bu edebiyatın üç başlıca döneme indirgenerek ele alınması gerektiği görüşü ağır basmaktadır. Buna göre, birinci dönem Rus-Osmanlı Savaşı sonucunda haritada yerini alan Bulgaristan Emareti'nin tesisinden İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar (1878-1944) uzayan zaman dilimini kapsarken, ikinci dönem, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan Doğu Bloku'nun dağıldığı 1989'a kadar olan yaklaşık yarım yüzyılı, son dönem de 1990'dan günümüze kadar süregelen yılları içermektedir (Yenisoy, 1997, s. 71; Buttancı, 2005, s. 30).

Görüleceği üzere, hikâye yazarı Muharrem Tahsin'in¹ yaratıcılığı, ülkedeki toplumsal ve ideolojik şartların değişkenliği ve Bulgar Devleti'nin Türk azınlığa yönelik izlediği siyasetin çizdiği keskin kıvrımlar sonucunda, birbirinden farklı olan ikinci ve üçüncü döneme konumlanmaktadır. İkinci dönemi kendi içinde "umut edebiyatı" (1944-1973) ve "umutsuzluk edebiyatı" (1973'ten sonra) olmak üzere ikiye ayıran görüşler de öne sürülmektedir (Türker, 2016, s. 16-18). Eğitim, öğretim ve kültür süreçlerinin kurumsallaşması, verimli kültür ortamının yaratılması, keza Bulgar kültürünün özelde Türk dünyası kültürüne, genelde de dünya kültürüne açılması sonucunda 1955-1970 arası Bulgaristan Türk edebiyatının en parlak dönemi olarak görülmektedir (Tatarlı, 1995, s. 11). Kısa süren "umut edebiyatı" döneminde, Narodna Prosveta (Halk Eğitimi) adındaki devlet yayınevinin Türkçe kitaplar yayımlaması, Bulgaristan Türk edebiyatının doğal gelişmesine mecra açılması bağlamında olumlu sonuç vermiş olsa da, güdümlülük ve resmî ideolojinin kısıtlayıcı kalıplarına uyma zorunluluğu bu edebiyatın üzerine ağır damgasını vurmuştur. Daha önceki dönemlerde şiir ağırlıklı edebî ürünler sunulurken, artık düzyazıya yönelen yaratıcılar da ortaya çıkmıştır. Sözü edilen yıllarda telif eser olarak 180 Türkçe edebî kitabın yayımlandığı, bu kitaplardan 112'sinin Bulgaristan Türk yazarları ve şairlerinin imzasını taşıdığı anlaşılmaktadır (Tahsin, 1993, s. 5). Demirperde'nin kalkmasını izleyen demokrasi ve serbest ekonomi şartlarında, "Türk azınlığın edebiyatı da bir filiz gibi canlanmaya başlamıştır." (Yenisoy, 1995, s. 10). Bulgaristan Türk edebiyatının üzerinden ideolojik kalıplar kalktıysa da, bu sefer başka olumsuz etkenler devreye girmiştir. 1989'da başlayan büyük göçle Bulgaristan Türk aydınlarının büyük kısmının ülke dışına çıkması ve Türkçe süreli yayıncılığın cılız kalması, Bulgaristan Türk edebiyatının gelişmesine büyük sekte vurmuş, ayrıca ağırlaşan ekonomik şartlarda ülkede Türkçe yayıncılık faaliyetleri zorlaşmıştır.

¹ Dönemin dil anlayışına ve soyadı yazım kurallarına bağlı olarak yazarın soyadına Tahsinof ve Tahsinov şekilleriyle de rastlanmaktadır.

1. Muharrem Tahsin'in Hayatından Kesitler

Muharrem Tahsin, 1929'da Bulgaristan'ın Razgrad (Hezargrad) sancağına bağlı Sinya voda (Gökçesu) köyünde dünyaya gelmiş, Şumnu'da tamamladığı lise eğitiminden sonra Sofya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olmuştur (1957). Kırcalı Türk Pedagoji Okulu'nda bir yıl Türkçe öğretmenliği yaptıktan sonra başkente davet edilmesi üzerine gazeteciliğe başlamış ve yaklaşık yarım yüzyıl boyunca Türkçe yayımlanan çeşitli dergilerin ve gazetelerin çıkarılmasında emek sarf etmiştir. (Tahsin, 2000, s. 8). Daha somut olarak, önce Türk çocuklarına yönelik çıkarılmaya başlanan kısa ömürlü *Piyoner* dergisi kapatılınca (1959), Dimitrovçu Komünist Gençlik Birliği (DKMS) örgütünün, hedef kitlesi Türk gençleri olan yayın organı *Halk Gençliği* gazetesinde (1960-1968) çalışmıştır. Ardından da, 18 yıl boyunca, Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) Merkez Komitesi'nin yayın organı niteliğindeki *Yeni Işık – Nova Svetlina*² gazetesinde sekreter, yayın yönetmeni, kültür ve edebiyat şubesi sorumlusu gibi önemli ve ağır görevler üstlenmiştir.

Demokrasiye ve liberal ekonomiye geçişin ilk yıllarında *Hak ve Özgürlük* gazetesinin³ temelini atan ekibe katkı sağlamış, yeni toplumsal şartlarda çocuklara yönelik Türkçe yayınların eksikliği hissedilmesi üzerine, adı geçen gazetenin 5. sayısından itibaren *Filiz* başlığı altında önce özel bir sayfa, daha sonra da ek çıkarılmıştır. Küçük okurlardan gördüğü yoğun ilgi üzerine *Filiz* 3.04.1992'den itibaren çocuk ve öğrenci gazetesi kimliğiyle yayın hayatına başlamış, çok kısa sürede Bulgaristan'da Türk çocukların dünyasına açılan yeni bir bilim ve eğitim penceresine dönüşmüştür.

Meslektaşı ve yakın dostu Kazım Memiş ile birlikte *Balon* adında bir çocuk dergisi çıkarmaya başlamışsa da (1994), üçüncü sayıdan sonra, yeniden döndüğü *Filiz* gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yapmıştır (Tahsin, 1999, s. 24). 1996'nın Mart-Aralık döneminde *Filiz* yayın hayatına ara vermiş, daha sonra 15 günde bir çıkmaya devam etmiştir. Muharrem Tahsin, gazetenin düzenli çıkmasına engel olan şartları 1997'de kurduğu Filiz Çocuk Vakfı'yla aşmaya çalışmıştır. 'Okudukça Büyüyoruz, Büyüdükçe Okuyoruz' sloganıyla çıkan çocuk gazetesi, ülkedeki değişimin ilk yıllarında üstlendiği ağır rolü layıkıyla yerine getirmiş, özellikle de kuşe kâğıda renkli olarak basılmaya başladıktan sonra her yeni sayısı Bulgaristan'ın dört bucağında Türk çocukları tarafından sabırsızlıkla beklenmiş, okullarda Türkçe derslerine yardımcı eğitim aracı işlevini yerine getirmiştir.

² Mayıs 1945 yılında *Işık* adıyla çıkmaya başlayan haftalık gazete, 1947'den itibaren *Yeni Işık* adını almıştır. Türkçenin yanı sıra Bulgarca yazılır da yer almaya başlayınca adı *Yeni Işık – Nova Svetlina* olmuş, son sayısı 29.01.1985'te çıkmıştır. 31.01.1985'ten itibaren sadece *Nova Svetlina* adıyla 1990'a kadar yayın hayatını sürdürmüştür (Yenisoy, 2010, s. 7).

³ Hak ve Özgürlükler Hareketi (DPS) adındaki siyasi oluşumun yayın organı olan gazetenin deneme sayısı Aralık 1990'da çıkmış, Şubat 1991'de ilk sayısı okurla buluşmuştur. İlk başta 16 sayfa Türkçe çıkmış, daha sonra *Prava i svobodi* adıyla Bulgarca ayrı baskısı yayın hayatına başlamıştır; izleyen yıllarda gazete 8 sayfaya inmiştir. Ekonomik sorunlar nedeniyle 1994'te, sonra da Mart 1996'da bir süre yayın hayatına ara verdikten sonra yine başlamış ve 1998'e kadar okurla buluşmaya devam etmiştir.

Kısa süren bir hastalıktan sonra hayata gözlerini yuman Muharrem Tahsin (2007), vasiyeti üzerine doğduğu köyde toprağa verilmiştir.

2. Muharrem Tahsin'in Yaratıcılığındaki İki Dönem

Daha lise çağındayken gazetelerde çıkan yazılarıyla adını duyurmaya başlayan Muharrem Tahsin, başta hikâye olmak üzere birkaç düzeyde kalem oynatmıştır. Gazete yazılarıyla başlayan yaklaşık yarım yüzyıllık yazı serüveni, ülkede 1989'un sonbaharında yaşanan keskin toplumsal değişim sınır çizgisi olarak ele alınma yoluyla iki döneme ayrılabilir.

2.1. Birinci Dönem

Birinci dönem, yazarın "Ayak Sesleri" (Sofya: Narodna Prosveta, 1966) başlıklı ilk hikâye kitabıyla başlamaktadır. Her ne kadar bir kural olmasa da, genelde hikâye kitabının başlığına, kitabın içinde yer alan ve yazarı özgün kılma açısından özellikli bir hikâyenin adı taşınır. Muharrem Tahsin'in birinci kitabında, kitabın başlığıyla örtüşen bir hikâye bulunmamakta, ayrıca herhangi bir hikâyede benzer bir ifade geçmemektedir. Öyleyse burada kimin veya neyin "ayak sesleri" kastedilmektedir? Narodna Prosveta yayınevinde çıkan bütün Türkçe kitapların son sayfasında, yazarla ve eserin içeriğiyle ilgili Bulgarca kısa not yer almaktadır. Bu notta kitabın konuları "ülkemizde yaşayan Türk'ün memleket sevdası, eski feodal yaşam tarzının yıkılması, yurttaşlar arasındaki yeni ilişkiler, yeni aşk vs." şeklinde özetlenmiştir. Kitabın başlığı ise Bulgarcaya, büyük olasılıkla yazarın teklifi veya rızasıyla, "Stipki ot pohoda" (Yürüyüşün Ayak Sesleri) diye çevrilmiştir. Kanaatime göre, burada Bulgaristan Türk'ünün yeniliğe, sosyalist hayat tarzına, yeni toplumsal düzenin inşasına doğru yürüyüşünün (seferinin) ayak sesleri kastedilmektedir.

Kitabın giriş hikâyesi olan "Taş", taş yataklarıyla zengin bir diyarda kol gücüyle taş çıkaran köylü işçilerin mola verdikleri sırada aralarında geçen konuşmalar üzerine yapılandırılmıştır. En sonunda işçilerden birinin, çıkardıkları taştan civar kasabada bir millî kahramanın anısına yüksek bir anıtın dikildiğini duyduğunu söylemesi üzerine, hepsi en yakın zamanda gidip bu anıtı görmek isterler:

"Geçenlerde kasabaya gitmeliğim oldu, dedi. Baktım, yüksek bir taş var. Minare gibi, sivri uzun... Çok yüksek ama, şapkanı tutmadan bakamazsın tepesine... O kadar yüksek. Ölen partizanların ruhuna dikmişler. Mezar taşı gibi ama, bu çok büyük bir şey... Hakkat, çimentu da koymuşlar ona, o taşları öyle tutturmak büyük marifet. Sonra sokuldum şunun yanına... Bakarım... bizim taşlar! Bir kerede tanıdım! Öyle bir başka oldu içim." (Tahsinof, 1966, s. 12). (...)

"Gitsek görseke o taşı bir gün? Şöyle cümle cemaat?" (Tahsinof, 1966, s. 13).

Kitapta yer alan "İmtihan" hikâyesinde, girdiği sınavda başarılı sonuç ala-

mayan bir genç, can sıkınlığı içinde okuduğu gazetenin sayfasında, İkinci Dünya Savaşı yıllarına denk düşen çocukluğunda, faşistlere karşı yürütülen mücadelenin bütün şiddetiyle sürdüğü sırada, hayatını kurtardığı ve yeni toplumsal düzenin tesis edilmesiyle yüksek idari mevkie çıkan bir partizanın büyük fotoğrafını görür. Kurtarma olayının nasıl geliştiğini anlattığı ve beraber imtihana girdiği yakın dostu, hemen bu kodamanın yanına giderek kendini hatırlatması ve durumdan mutlaka yarar sağlaması telkininde bulunur: “Eyyy, dedi, aptal olma! Fırsat fırsattır. Git tanıt kendini de, bak rahatına. Bırak onun kitabını, imtihanını. Yolun düz varken yokuşunu tutma. Ölümden kurtarmışsın herifi, istediğin kapıyı açacak sana. Şimdiye kadar susman delilik zaten.” (Tahsinof, 1966, s. 32). Ancak hikâyenin kahramanı, yıllar önce yaptığı iyiliğin aslında bir insanlık görevi olduğunu, bu iyiliği herhangi bir beklentiyle yapmadığını belirtir. Dolayısıyla, gencin bu anlayışı gerçek bir imtihana dönüşür, zira imtihan sadece yazılı veya sözlü, diploma almak veya alamamak için olmaz, hayat sıkça insanoğlunu böyle imtihanlara tabi tutar. Kahraman, kâğıt kalemle yapılan imtihandan başarısız olmuşsa da, insaniyet namına yaptığı bir iyiliğin mutlaka karşılığını alma gibi bir düşünceye sahip olmadığından hayat imtihanından parlak başarıyla çıkmıştır.

“Yaz Yağmuru” hikâyesinde yersiz kuruntular sonucu, karısının başka bir erkekle mektuplaştığını düşünen bir kocanın korkunç bir ruhsal bunalımdan sonra, gerçeği öğrenince, rahatlaması arasındaki o uzun dramatik süreyi yazar gereksiz ayrıntılara takılıp heyecan dozunu düşürmeden yansıtmayı başarmıştır (Atasoy, 2015, s. 527). Yazar bu yanlış anlaşılma, kuruntu sonucu doğan ve bazen korkunç noktalara tırmanan kıskançlığı bir motif olarak eserlerinde işlemeyi seviyor olacak ki başka bir hikâyenin de (“Düğme”) bu motif üzerine kurgulandığı görülmektedir.

Muharrem Tahsin’in sevdiği bir başka konunun da, eskiden hâkim ve geçerli olan anlayışın, gelenek kalıntılarının artık yeni sosyalist yaşam tarzı şartlarında bozguna uğraması olduğu anlaşılmaktadır. Yeni düzende okullaşma ve eğitim seviyesinin yükselmesi sonucunda insanların aydınlandığı, hayata farklı gözle bakıldığı, eski köhne anlayışın aşıldığı dile getirilmek istenmektedir. Söz gelimi, “Enser” başlıklı hikâyede ailenin biricik kızı, ana ve babanın istemediği, hatta mal mülk ve toprak paylaşamama meselesinden kanlı bıçaklı olunan bir komşunun oğluna sevdalanır, ailesinin rıza göstermeyeceğini bildiğinden de yavuklusuna kaçır. Bunu kaldıramayan ana Koca Sıdka kızını hiçbir şekilde affetmez, kızının duygularına ve yetişkin bir birey olarak kararlarına saygı göstermez. Bir gün köy çeşmesine su almaya gittiğinde rastladığı kızına elindeki sırıkla vurur, daha sonra sıırığın ucundaki enserin genç gelinin başına isabet ederek ağır yaraladığı, hatta kafatasını deldiği ve kalıcı sağlık sorununa yol açtığı anlaşılır: “Başı delinmiş, aklına zararı varmış galiba.” (Tahsinof, 1966, s. 55). Baba Sali aga kızın kaçma hadisesine daha sakin ve hayatın doğal akışı içinde normal bakarken (“İlişme

gitsin... O geçinecek onunna, sen değıle...” (Tahsinof, 1966, s. 54), insan doğasındaki karanlık güçlerin esiri olan ananın hadiseye çok daha keskin yaklaştığı, affetme gibi bir eğilimde olmadığı görülmektedir.

“Miras” başlıklı hikâyede arazi yüzünden iki komşu arasındaki anlaşmazlık ve gergin ilişkiler işlenmektedir. Ancak babaların temsil ettiği eski kuşak iyi geçinemezken, yeni toplumsal düzenin şartlarında gençler eskiyi unutarak çağdaş komşuluk ilişkileri kurmaya çalışmaktadır. Yeni sistemin sunduğu nimetler övülmekte, aydınlık geleceğe yönelik katıksız inanç sergilenmektedir: “Şimdi ev yapmak işten değil. TKZS⁴ yardım edecek... taşını tuğlasını getirecek... Biz Hüsnüyle anlaştık. Bağdaşp beraber yaptıracağız... Baştan bize, sonra onlara.” (Tahsinof, 1966, s. 63-64). “Yaban Karanfili” başlıklı hikâyede ilk aşk kıpırtıları, gönül sancıları, yoğun duygu beslenen kişiye içini açamama ve dökememe konusu işlenirken, “Resim” başlığını taşıyan kısa eserde, bir babayla oğlun sanat ürünü olan tabloya karşı sergiledikleri tavır bağlamında nesiller arasındaki değer çatışması üzerinde durulmaktadır.

Muharrem Tahsin’in ilk hikâye kitabında yer alan toplam 16 eserin içeriğinde gündelik hayatın içinden devşirilen hadiselerin, sıradan insanların aile ve çalışma yaşantısından sahnelerin, gençlik aşklarının, gönül kaymalarının, kalp kıpırtılarının vs. yattığı, Bulgaristan şartlarında Türklerle Bulgarların birlikte yaşama sanatından örneklerin sunulduğu görülmektedir. Hikâyelerde karşımıza çıkan kahramanların neredeyse hepsi Bulgaristan Türkleri arasından seçilmiştir.

Yazarın “Çarıklı Filozof” (Sofya: Narodna Prosveta, 1969) başlıklı ikinci kitabı fıkra derlemesi niteliği taşımaktadır. Kitabın başında yer alan İlkönce kısmında, Muharrem Tahsin fıkraların kaynağı ve aynı zamanda kahramanı olan Mehmet Gerenli’yi tanıtmakta, hayatıyla ve yaşadığı toplumsal çevreyle ilgili kısaca bilgi vermektedir. Buna göre, Eski Cuma’nın Geren köyünde dünyaya gelen ve 1941’de, 53 yaşındayken kısa bir hastalıktan sonra vefat eden “çarıklı filozof” nüktedan, her türlü dardan hazırcevaplığıyla sıyrılmayı başaran, yaptığı ince şakalarla hafızalara kazınan bir köylü portresi çizmektedir. Fıkraların kişinin hayat-taki çocuklarından ve özellikle de köydeşlerinden derlendiği, hafızalarda daha fazlasının olduğu, bunların da toplanması gerektiği ve doğallığına müdahale etmeyerek oldukları gibi bırakılmaya özen gösterildiği belirtilmektedir (Tahsinof, 1969, s. 10). Öncelikle, daha o yıllarda Muharrem Tahsin’in okuması yazması olmayan bir bilgenin dağarını, Deliorman Türklerinin halk yaratıcılığı ürünlerini yazılı kayda geçirme çabasının fevkalade önemli ve yararlı bir uğraş olduğunun altı çizilmesi gerekmektedir. Ancak fıkraların çoğunun gereksiz uzatılmasından ve

⁴TKZS – Trudovo kooperativno-zemedelsko stopanstvo (Tarım Kooperatif Emek İşletmesi).

uzun tutulmasından mütevellit, nüktenin kaybolduğu, komikliği tetikleyen ince ayarın tam olarak tutturulmadığı da görülmektedir.

Yazarın 30. yazı yılına ithaf edilen ikinci basımın (Bursa: Balkanlar'da Türk Kültürü Yayınları, 1994) sunuş yazısında, Bulgaristan Türklerinin Nasrettin Hocası olarak tanıtılan Mehmet Gerenli kaynaklı fıkralarda, Deliorman'ın yöresel Türk ağzı kullanıldığı belirtilmekte, bu özgün fıkraların Türk güldürü edebiyatına büyük katkı sağlayacağı vurgulanmaktadır (Acaroğlu, 1994, s. II). Halkın doğurduğu bir güldürü yeteneğinin unutulmuşluktan kurtarılıp halk bilimine kazandırılması büyük bir hizmet olarak değerlendirilmektedir (Şerefli, 1994, s. III). Mehmet Gerenli şakalarıyla Fransa'da tanışan ve bu özgün malzemede halk bilimi açısından ilginç oluşumlar gördüğünü vurgulayan Pertev Naili Boratav, fıkraları derleyen Muharrem Tahsin'le görüşmeyi çok istemesine rağmen bu buluşma hayata geçmemiştir. Kitabın ilk sayfalarından, eserin ikinci basım fikrinin Ahmet Şerif Şerefli'ye ait olduğu, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı'nın ilgisiz kalması üzerine *Balkanlar'da Türk Kültürü* dergisinin yayını olarak basıldığı anlaşılmaktadır. İkinci basımda eskisinden bir fıkra çıkarıldığı ve yeni yedi fıkra eklendiği görülmekte, yazar da "somutlama belirleme anlamında" (Tahsin, 1994, s. VII) kişi adlarında birtakım ufak tefek değişiklikler yaptığını açıklamaktadır. Kahramanının, daha özlü fıkralara alışkın olan Türk okuruyla buluşacağıнын heyecanını yaşayan yazar, okura bir vaatte bulunmayı ihmal etmez: "Deliorman'ın göbeğinde, değişik durum ve dönemlerde de, üyesi olduğu bir topluluğun benliğini, etnik bir insanlık onurunu kendine özgü araçlarla savunan "mektepsiz" bir Mehmet'in okumuşluğunu keşfetmiş olacak." (Tahsin, 1994, s. VII).

İkinci basım üzerine kaleme alınan bir yazıda eserin bazı eksik yönlerine dikkat çekilmiştir. Yazının sahibi Hüseyin Dallı, kahramanın adının, "geleneğimize ve değerlerimize uymayan Mehmet Gerenli değil de Gerenli Mehmet olması gerektiği"; "düşünsel yapısı ve çevre etkinliği açısından filozof sıfatına pek uygun olmadığı, filozof kavramını simgeler yapı ve nitelikte olmadığı" (Dallı, 1994, s. 13) şeklindeki görüşünü öne sürmüştür. Gerenli Mehmet ile Nasrettin Hoca arasında ilgi kurulmasına, metinlerin de fıkra olarak nitelendirilmesine karşı çıkan Hüseyin Dallı, eserdeki metinlerin daha ziyade "yazınsal nitelikte öykü havasında ve öyküsel iletişimli" olduğunu vurgulamıştır. Türk okurun anlamını çıkaramayacağı pek çok kelimenin varlığı bir eksiklik olarak görülmüş, eserin ağız araştırmalarına, daha doğrusu Deliorman ağzının söz dizimi ve cümle yapısı özelliklerine ışık tutabileceği (Dallı, 1994, s. 13) değerlendirmesi yapılmıştır.

Denemelerden oluşan "Biz Bize" (Sofya: Narodna Prosveta, 1969) başlıklı kitabında duyarlı yurttaş Muharrem Tahsin, yaşadığı çağın ve insanlığın güncel meseleleri üzerinde fikir yürütmektedir.

Yazarın yaratıcılığındaki birinci döneme kitaplarına almadığı, ancak çalıştığı

gazetelerde (*Piyoner, Halk Gençliği, Yeni Işık*) ve o yıllarda çıkan yıllık derlemelerde yayımlanan hikâyelerin de dâhil edilmesi gerekmektedir. Söz gelimi, “Sarraff” (Tahsinof, 1966, s. 74-78), “Islık” (Tahsinof, 1966, s. 144-148), “Dördüncü Terslik” (Tahsinof, 1967, s. 125-131) vs. gibi eserler buna örnek teşkil etmektedir. Anılan derlemelerde Muharrem Tahsin sadece kendi hikâyesiyle yer almamış, derleyen kimliğiyle de, ülkede o yıl için hikâyeciliğin seviyesini görme açısından önem arz eden yıllıkların hazırlanmasına katkı sağlamıştır.

Özetle, Muharrem Tahsin 1989 öncesinde kaleme aldığı eserlerde, ülkenin genelde sanat ve özelde edebiyat ortamında egemen akım kılınan sosyalist gerçekçiliğin demir estetiğini ve toplumculuk ilkelerini yakından gözetme zorunda kalmıştır. Çalıştığı yayın mecralarının BKP’nin resmî yayın organları olduğu göz önünde bulundurulduğunda, farklı bir yol izlemesine imkân yoktu. Zira o dönemde, kapitalizme kıyasla sosyalizmin her açıdan daha üstün olduğunun vurgulanması, her yönüyle örnek yurttaş olarak yetişmesi için her çocuğa ve gence sunulan sınırsız imkânlar, ülkenin dünya barışını korumaya yönelik can-hıraş hamleleri, emperyalizmin emelleri, kapitalist dünyadaki zor hayat şartları bağlamında işçi emeğinin acımasızca sömürülmesi gibi ‘katalog’ diyebileceğimiz konuların işlenmesi öncelikli sayılmaktaydı. Buna karşılık Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nde sosyalist sistemin sunduğu nimetlerle geniş kitlelerin refah içinde ne denli mutlu mesut yaşadığının, sosyalist yaşam tarzının artıları, keza sosyalizmin (ve pek yakın zamanda geçilecek olan komünizmin) ne denli adil, demokratik ve insancıl olduğunun gösterilmesi gerekmekteydi. Propaganda dilinin ve üslubunun dışa vurduğu eserlerde devletle örtüşen BKP’nin yönetici kadrosu, yeni sistemin tesis edilmesi için mücadele veren kahramanların övülmekten öte insanüstü özelliklere büründürülmesi beklenmekte, hatta şart kılınmaktaydı.

2.2. İkinci Dönem

İkinci dönem, 1989 sonrasını kapsamaktadır. Totaliter sistemin yıkılmasıyla demokrasiye ve liberalizme geçişin sağlanması sonucunda sanat ve edebiyat ortamında ideolojik baskı ve güdümlülük kalkmış, ancak bu sefer serbest piyasa ekonomisi şartlarında kitap yayımlamak zorlaşmıştır. Hayriye Yenisoğ’a göre bu yıllarda, yazarların işlediği başlıca konular arasında, “doğal insan duyguları, yıllarca hasretini çektiğimiz ve benliğimizi, onurumuzu oluşturan anadilimiz Türkçe ve İslam dinimiz, yakın geçmişin korkunç yılları, ölüm kampları, güncel hayat” (Yenisoğ, 1995, s. 10) bulunmaktadır.

Yeni dönemde çıkardığı “Dil Pürüzleri” (Sofya: Hak ve Özgürlük Gazetesi, 1995) adlı eserde, “Bulgaristan Türkçesiyle, Bulgaristan’ın resmî dili arasındaki ilişkiden doğan ve Türkçemizi yozlaşmaya kadar götürebilecek yanlışların en yaygın olanları ele alınmış, doğruları da örneklerle açıklanmış” (Cesur, 1995, s. 28), böylelikle eser yardımcı ve başvuru kitabı niteliği kazanmıştır. Verilen örnekler ti-

pik olmakla beraber tamamı *Hak ve Özgürlük* gazetesinden alınmıştır. Doğruların verilmesiyle ve uygun açıklamaların getirilmiş olmasıyla kitap, ülkedeki Türkçe öğretmenlerin ve öğrencilerin vazgeçilmez başvuru kaynağına dönüşmüştür. 25 bölümden oluşan eserin her bölümü 'Tipik Yanlılar,' küçük bir sözlük niteliğindeki 'Bu Sözcüklerin Anlamını Böyle Mi Biliyordunuz?' ve 'Güncel Olaylarla İlgili Bazı Görüş ve Fıkralar' alt başlıklarını içermektedir.

Bu dönemde, çocuk okur kitlesini hedef alan yayıncılığa daha büyük ağırlık veren Muharrem Tahsin, yoğun mesai harcadığı *Filiz* gazetesini çıkarmanın yanı sıra bir dizi çocuk kitabına imza atmıştır: "Gel Kulağına Söyleyeyim" (Sofya: Fosforus, 1996), "Saksağanların Büyük Sevinci" (Sofya: Filiz Yayınları, 1999), "Güllü Testi" (Sofya: Filiz Yayınları, 2001) ve "Bizim Sahne. On Beş Çocuk Oyunu" (Sofya: Filiz Yayınları, 2001).

Çocuk okur kitlesine hitap eden bu dört eserin kısa değerlendirmesine geçmeden önce, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti dâhil bütün Doğu Bloku ülkelerinde, Sovyet örneğinden esinlenerek çocuk edebiyatına fevkalade büyük önem verildiğini, üniversitelerin dil ve edebiyat ve pedagoji bölümlerinde çocuk ve ilk gençlik edebiyatı adı altında özel bir dersin okutulduğunu belirtmek gerekir. Çocuk edebiyatı son derece etkili bir eğitim ve propaganda aracı olarak görülmekte, sadece çocuk edebiyatı yayımlayan yayınevleri faaliyet göstermekte, çocukluk ve ilk gençlik çağının her yaş grubuna yönelik gazete ve dergi gibi süreli yayınlar çıkarılmaktaydı. Bu bağlamda, çocuk edebiyatında didaktik ve bilgilendirici yönün dozu üzerinde kuramsal araştırmalar yapılmakta, çocuklar için nasıl yazılması gerektiği üzerine bilimsel tartışmalar yürütülmekteydi. Söz gelimi, "Çocuklar için nasıl yazılmalı?" sorusuna, Sovyet yazar Korney Çukovski, "Büyükler için nasıl yazılıyorsa, hatta daha iyi yazmalı" şeklinde nükte bir cevap vermekteydi. Bunun bir sonucu olarak çocuğa yönelik çok sayıda edebî eser yayımlanmakta, bazı yazarlar zamanla tamamen bu alana kaymaktaydı. Bulgaristan'da doğmuş ve sosyalist dönemde eğitim görmüş bir aydın sıfatıyla Muharrem Tahsin, ülkede çocuk edebiyatına atfedilen bu önemden etkilenmemiş olması düşünülemez.

'Küçük Meral'in Büyük Düşleri' alt başlıklı "Eğil Kulağına Söyleyeyim" başlıklı kitapta, yazar tarafından da türünün belirtilmediği 21 kısa anlatı yer almaktadır. Her anlatıda karşımıza çıkan Meral ekseninde gelişen ve ağırlıkla aile, sokak, anaokulu ve okul hayatından alınan çeşitli hadiseler sevimli ve fevkalade hoşgörülü bir dedenin sade sunumuyla aktarılmakta, anlatıların yoğun otobiyografik unsurlarla bezeli olduğu görülmektedir. Şehirli bir çocuğun köy ortamıyla buluşmasının doğurduğu sempatik tuhaflıklar, doğayla iç içe olmanın güzelliği, nesiller arasındaki bağın önemi, kitap ve okuma sevgisinin aşılması gibi konular öne çıkmaktadır. Bütün parçaların başlığının soru cümlesi şeklinde olması (söz gelimi, "Neden Sen De Sevinmiyorsun?", "Salyangozu Kim Çaldı?", "Kuzu Kulağı Yer Misin?",

“Balonlu Sakızı Sever Misin?” vs.), eserde yer alan metinlerde çocuk dünyasına girmeye istendiğini göstermektedir.

On iki hikâye içeren “Güllü Desti” başlıklı ve türü “çocuk öyküleri” diye belirtilen kitabını bir dostuna imzalarken, yazarın kendini “72 yaşındaki çocuk” notuyla tanımlaması, Muharrem Tahsin’in içindeki çocuğu hep yaşattığına tanıklık etmektedir. Bu notu tersten çözümlemek de pekâlâ mümkündür; çocuklar için yazmak yazarı hep çocuk kılmış, çocuk hislerinin tazeliğini korumuştur. Gazeteciliğin verdiği bir özellik olması gerek, her eserinde yazarın okurla yakın diyalog ve sıcak temas kurmayı sevdiği görülmektedir. Ön söz niteliğindeki kısa metinde genel hatlarıyla hayat hikâyesini özetlemiş; “gazete yazılarıyla birlikte büyük küçük öyküler de yazdım” (Tahsin, 2001, s. 5) itirafından gazeteciliğin hikâyeciliği üzerinde ne denli etkili olduğu dışa vurulmuş; büyüyen çocuk okurlarına, “Yaşama sevincimi sizlerle bölüşmek o kadar güzel ki!” diye seslenmiştir.

Adı geçen öteki iki kitaptaki hikâyelerde de çevreyi koruma bilinci (Balonlu Çiklet), arkadaşlığın ve paylaşmanın güzelliği, ailenin kutsallığı, çocukların sınır tanımayan hayalleri, anaokulunda veya okulda, markette, sokakta veya parkta, genelde yanlış anlaşılardan kaynaklanan ilginç sahneler canlanmaktadır. Ev hayvanlarına ve doğadaki her canlıya karşı sevginin; doğruluk ve dürüstlük gibi erdemlerin, ayrıca merhamet duygusunun aşılandığı, çocuğun sosyal çevreyi keşfederek anlamlandırmaya çalışmasının gösterildiği kısa hikâyelerde yazar didaktikliğe düşmekten özenle kaçınmaktadır. Her toplumda bireylerin ve kültürel farklılığın bir zenginlik olduğu, ayrıca geleneğin derin dağarından beslenmenin önemi vurgulanmaktadır.

Muharrem Tahsin’in edebiyatı güçlü bir eğitim aracı görmesine örnek olarak, on beş çocuk oyununun yer aldığı “Bizim Sahne” verilebilir. Kitabını yakın bir dostuna imzalarken düştüğü “Kendi çarkımda kendi hamurumdan kendi ellerimle yoğurduğum 23 testi yine kendi ellerimle kırarak parçalarından 15 vazo yaptım” şeklindeki notla aslında yazar bu oyunların nasıl ortaya çıktığını açıklamış olmaktadır. Buradaki oyunların daha önceki kitaplarında yer alan bazı çocuk hikâyelerinin bir anlamda “okul ekipleri için” (Tahsin, 2001, s. 3) sahneye uyarlanmış hâlleri olduğu anlaşılmaktadır. Yazarın bu sahne metinlerini, şimdiki göre Türkçenin daha yaygın şekilde okutulduğu, ana dile yönelik ilginin anne baba ve çocuk nezdinde daha büyük olduğu yıllarda, okullarda kullanılması amacıyla oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

Kitabın ön söz niteliği taşıyan kısmında yazar genellemeyle, “Bulgaristan Türklerinin hatırı sayılır bir tiyatro gerçeğine, hafife alınmayacak tiyatro birikimine sahip” (Tahsin, 2001, s. 5) olduklarını belirtmekte; kendi anlayışına göre oyunlaştırdığı metinlerin yönetmenlik yapacak duyarlı öğretmenlere ve yetenekli özenen öğrencilere yardımcı olmasını umut etmektedir. İki perdelik “Yaz Tatili”

dışında hepsi tek perdelik olan bu oyunların oyun kişileri ağırlıkla ilkökul öğren-cileri, anne babalar, kardeş, kuzen gibi yakın akrabalar, samimi arkadaşlar olduğu gibi, bazen oyun kişilerinin hayvan (“Kanatlı Bekçiler”, “Büyük Sevinç” vs.) ve bitki âlemini (“Saksı Çiçeği”, “Erguvanlar Açarken” vs.) temsil ettikleri görülmektedir. Oyun kişilerinin yaş ve fiziki özellikleri belirtilmekte, ayrıca sahne düzeni de ayrıntıyla verilmektedir. Beklenmedik ve sürpriz gelişmelere neredeyse rastlanmayan oyunlarda diyalogun tekdüze ve gereksiz ayrıntılarla yavaşlatılarak aktığı görülmektedir.

Çocuklara yönelik her dört eserin de çeşitli kuruluş veya şahısların maddi desteğiyle basılmış olması, yeni yüzyılın başında Bulgaristan’da Türkçe kitap çıkarmanın zorluğuna tanıklık etmektedir.

Özetle, ikinci dönemde yarattığı hikâyelerinde daha serbest kalem oynatma, içinden geldiği gibi yazma imkânı bulan yazar, ezelden beri Bulgaristan Türk’ünün toplumsal ve özel hayatında acı ve kaçınılmaz bir gerçeğe dönüşen göç ve göçmenlik olgusuna, ailelerin bölünmüşlüğü ve parçalanmışlığı gibi konulara öncelik vermiş, sayıca az olan bu eserleriyle adeta tarihe not düşmüştür. Siyasi, ekonomik veya kültürel kaynaklı olmasına bakılmaksızın göçler Bulgaristan Türk’ünü derinden etkilemiş, komşuları, meslektaşları, yakın akrabaları ve dostları birbirinden ayırmış, sıla özlemine gündelik bir duyguya dönüştürmüştür. Bulgaristan Türk’ünün ata vatanla ana vatan arasında sıkışıp kalma, her ikisinden de vaz geç(e)meme, her ikisini de içinde yaşatma, birindeyken diğerini özleme hâlleri, keza kitlesel göçün başlıca tetikleyicisi olan 1984-1985 ad değiştirme sürecinin açtığı derin travmalar zarif ve nahif üslupla ele alınmıştır.

Söz gelimi, ben anlatım tekniği benimsenen “Karagöz” başlıklı hikâyede büyük göçte Türkiye’ye giden, ama gerek oradaki şartlara uyum sağlayamadığından, gerekse de burnunda tüttüğü memleket özleminden geri dönen kahraman, köyde başıboş bıraktığı köpeğiyle hasbihal etmekte, dönüş gerekçeleriyle ilgili içini dökmektedir: “Evet, Karagöz’üm, ben sahiden geldim. Hayır, seni almaya değil, heptenliğine geldim. Senin anlayacağın, döndüm gerisin geriye. Niçin mi döndüm? Onu ne sen sor, ne ben söyleyeyim, Karagöz’üm. Arap saçı gibi bir şey bu, karmakarışık.” (Tahsin, 2000, s. 43). Gerçekten de adı belirtilmeyen kahraman bu sorunun cevabını bulamamakta, hatta dönmekle iyi mi, yoksa kötü mü ettiğinin değerlendirmesini yapamamaktadır: “Kafam allak bullak.” Kahraman bu özel psikolojik hâli dili döndüğünce dışa vurmaktadır:

“İnsan olan insan çok gönüllediği bir şeyi başaramayınca, yüreğinde derin bir kırıklık duyar, bir yarım kalmışlık acısı. Ben şimdi işte o durumdayım. Şukadarcıktan beri özlemimi çektiğimize birdenbire kavuşuverdik, en beklemediğimiz biçimde. Afallayıp kaldık, ne olduğunu anlayana kadar elimize geçen fırsatı yüzümüze gözümüze bulaştırdık. Ateşten gömleği bir giydik, bir çıkardık, okadar.

Sonu hayır ola!” (Tahsin, 2000, s. 43).

Ömrünün kalanını baba ocağında tamamlamak üzere dönen kahraman bu durumun ne kadar süreceğini kestiremez. Döndüğünden dolayı köyde kalan ve göç edemeyen komşuları tarafından hor görülür ve dışlanır; akrabaları, komşuları ve arkadaşları selamını bile almaz: “Hepsi yanımdan mos mor gelip geçiyor” (Tahsin, 2000, s. 43), hatta kimileri üstüne yürür, en sivri lafları söyler. Bu tavrın nedeni de, “geri dönmekle köyün şerefini ayaklar altına almışım, Türk-lüğe gölge düşürmüştüm, düşmanları sevindirmişim falan filan” şeklinde açıklanır. Komşuların ağır laflarına kızmayan ve kızamayan hikâye kahramanı, babasının mezarını ziyaret eder, yokluğunda talan edilen evini yeniden düzene sokmaya ve ayağa kaldırmaya koyulur. Bütün bu karamsar tablonun içinden “evin odalarının yine dolacağı, asmaların yeniden dallanacağı” şeklindeki umut ışını parıldar.

“Tükürük” başlıklı hikâyede ise köylü bir baba, başkentte şoförlük yapan ve uzun zamandır haber alamadığı oğlunu (“Zatı iki yıldır bir tek mektup aldık olup olacağı.”) ziyarete gider; şehir merkezine dolaşmaya çıkan köylü, gördüğü hengâme, telaş ve kalabalık karşısında şaşkınlığını gizleyemez: “Ortalık fiyıl fiyıldı, karıncalık gibi. İnsan, insan! Kimi o yöne gidiyor, kimi bu yöne. Hem hepsi de yangına koşarcasına gidiyor. Allah Allah, okadar mı tecil işleri var bu insanların burada!” (Tahsin, 2000, s. 57). Meydanda dolaşırken karşıda iki sokak arasında “saban demiri gibi uzayan,” “yaklaşan bir savaş gemisi kadar heybetli ve korkunç” bir bina görür. Üst katlardan sarkıtılan kocaman orak-çekiçli bayrağı, çatının en uç yerindeki devasa kızıl yıldızı (Tahsin, 2000, s. 57) görmesi üzerine içinden “Ahha, devin ini burada demeeek!” diye geçirir. Binanın taşının rengi de soğuktur, bakınca insanın içini üşütür. “Demek bizi kasıp kavuran fırtınalar buradan estiriliyor! Tüffü! O rengi belirsiz taş duvara sakızlı bir tükürük yapıştırdı.” (Tahsin, 2000, s. 58). Görüldüğü gibi, BKP Merkez Komitesi binası bütün kötülüklerin kaynağını temsil eder. Köylü amca tükürük yapıştırarak bir anlamda başına gelen bütün felaketlerin hıncını almıştır, ancak ya birileri bu yaptığını gördüyse? İç kemirici bu düşünce karşısında kahraman öyle bir korkuya kapılır ki, her an bir elin arkadan gelip yakasına yapışmasını bekler; huzuru iyiden iyiye kaçınca hemen köye dönmek ister; uykusunda sayıklar, ter su içinde kalır. Gerek boyutu, bayrağı ve orağı, gerekse çekici, kızıl yıldızı, taşı ve rengiyle ürpertici ve grotesk bir simgeye dönüşen parti binası nezdinde toplumu sarıp sarmalayan korku iklimi başarılı şekilde cisimleştirilmiştir.

“Umut Akşamları” başlıklı hikâyede, ad değişimini izleyen yıllarda, Bulgaristan Türk’ünün uluslararası kamuoyunun ve özellikle Türkiye’nin göstereceği tepkiyi takip etmek üzere dönemin tek kitle iletişim aracı olan radyo cihazına sarılması işlenmektedir: “Çakır İdriz mutfağın üst köşesine gene geçip yerleşti, sol kulağını VEF’e iyice dayayıp dikkat kesildi.” Yerin demir, göğün bakır olduğu o umutsuz akşamlarda, elektrik kesilmesinden veya çeşitli teknik yöntemlerle bas-

tırılan frekanslardan bin bir zorlukla alınan bir haber dinleyenlerin içini aydınlatır ve ısıtır; ulaşılan haberler paylaşılır: “Duydum ama, duyduklarımın hepsini anlamadım, çok hızlı konuştular, hem de okumuşçasına konuştular. Çok kalabalık mitingler yapılmış, büyük büyük adamlar katılmış, konuşmaları yüreğime mehlem oldu.” (Tahsin, 2000, s. 87).

“Satılık Araba” başlıklı hikâyede, keskin değişimden sonra ülkede hayatın zorlaşması, geçim derdine düşülmesi trajikomik bir hadise bağlamında anlatılmaktadır: “Göç başlayınca çevremiz boşalır. Gençler giderken satabildiklerini sattı, götürebildiklerini götürdüler. Biz kalıverdik tamtakır evlerde. Mutlu mutlu sıramızı beklerken ayrılık yerleşti aramıza. Yaşam oldu ateş pahası, fiyatlar tırmadıkça tırmadı, ceplerimizin içi dışa çevrildi.” (Tahsin, 2000, s. 89).

Seçki özelliği taşıyan kitapta yer alan “Baba Ocağı” hikâyesinde, zaman içinde ileri geri yolculuk yapılarak bir ailenin hayatı anlatılır, şimdiyle geçmiş arasında sinematografik kesitler sıralanır. 25 yıl önce göç eden bir aile, gençlik yıllarının geçtiği yerleri ve kırları dolaşırken her şeyin değişim içinde olduğunu, yolların ve köprülerin kurulan barajın suları altında kaldığını görür. Aslında baraj sularının ve unutulmuşluğun kalın tabakası altına ailenin geçmişi ve zamanla kıymetlenen hatıraları gömülmüştür. Ancak rüyalar, kimsenin el uzatıp dokunamayacağı o rüyalar capcanlı kalmıştır. Hikâyenin finalinde kadın kahramanın söylediği sözler Rumeli insanının, her göçmenin yazgısını çarpıcı şekilde dile getirmektedir: “Geçti ömrümüz adaaam, geçti! Oradayken burasının, buradayken orasının rüyalarıyla geçti ömrümüz.” (Tahsin, 2000, s. 108).

3. Muharrem Tahsin’in Hikâye Yazarlığı

Bulgaristan Türk edebiyatının tarihsel gelişimine bakıldığında, düzyazıya göre şiirin çok daha yaygın ve baskın tür olduğu tespit edilmektedir. Bu nedenle hikâyeye gönül veren her yazar uzun yıllar dayanacağı bir temelin, sürdürebileceği bir geleneğin eksikliğini hissetmiştir. Hikâye dalında ilk cılız adımlar 1950’lerde atılmış, 60’lı yıllarda da ilk hikâye kitapları çıkmaya başlamıştır (Atasoy, 2015, s. 34). Dolayısıyla, Muharrem Tahsin hikâye sahasına böyle bir kültürel ortamda ayak basmıştır.⁵ Yazarın, hikâye yazarlığının tacı niteliğindeki “Gözlerin Eleverdiği” (Sofya: Filiz Yayınları, 2000) başlıklı kitabı, seçki özelliği taşımaktadır, zira bu eserde yer alan toplam 22 hikâyenin büyük kısmı daha önceki kitaplarında veya gazete ve dergi sayfalarında yayımlanmış olup sadece 7’si ilk defa okurla buluşmaktadır. Bunların arasında “Şapkam”, “Yaprak” gibi bazı kısa metinlerin daha çok lirik minyatür düzeyinde kaldığı, hikâyeye özgü özelliklere bürünmediği görülmektedir.

⁵ Muharrem Tahsin “doğrudan doğruya Bulgarca” sadece iki hikâye kaleme aldığını itiraf etmektedir (Tahsin, 2000, s. 158). Bu iki hikâyeden birisinin, düzenlenen bir yarışmaya katılmak üzere önce Bulgarca kaleme alınan ve daha sonra çevrilen “Pencere Açıkken” başlıklı hikâye olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında Muharrem Tahsin bütün hikâyelerini Türkçe yazmış olup hikâyeciliğiyle ilgili Bulgarca araştırmalar yapılmamıştır.

Kitabın sonunda hikâyelerle ilgili verilen bilgiler, Muharrem Tahsin'in hikâyeci özelliklerini ortaya çıkarmak, bir fikrin veya yaşanmışlığın nasıl hikâyeye dönüştüğünü, eserin nasıl oluştuğunu görmek açısından adeta laboratuvar niteliği taşımaktadır. Her hikâyeye hakkında verilen notlardan yazarın başlıkları sıkça değiştirdiği, bunun bazen iki-üç defa yapıldığı, sürekli daha iyisi arandığı anlaşılmaktadır. Bazen hikâyenin kaleme alındığı sıradaki "tezgâh başlığı" (Tahsin, 2000, s. 156) hikâyeye tamamlandığında değişmekte, anlatım biçimine daha yakın düşeceği gerekçesiyle zaman içinde yeni değişikliklere uğramaktadır. Yazarın kendi itirafıyla, "başlık konusunda ne kadar mızımız olduğu" (Tahsin, 2000, s. 157) görülmektedir.

Söz gelimi, bazı hikâyelerin başlıklarıyla ilgili yazar şu itiraflarda bulunmaktadır: "İlk başta sadece "Uç Yaprak" idi, sonradan onu sadece "Yaprak" bıraktım, ama ilki daha uygundu duyumu [hissi] hâlâ içimde" (Tahsin, 2000, s. 157). "Zaman içinde "Yağmurlu Bir Gecede", "Yağmur Yağar, Yer Yaş Olur", "Bir Tadımlik Yasağın Aşk" başlıklarını koydum, ama en uygununu buldum diyemiyorum." (Tahsin, 2000, s. 159). "Numara" daha sonra "Sarı Çiğdem" ve nihayet "Çiğdem" oldu." (Tahsin, 2000, s. 160). Bir başka hikâyenin başlığı da "Altın Balık", "Sular Altında", "Baba Ocağı" (Tahsin, 2000, s. 159) diye değişmektedir. Sıkça bir eserin başlığının değiştirilmesi yazarın kararsızlığına işaret ettiği gibi, metnin sürekli işlendiğine, üzerinde düzeltmeler yapıldığına, daha iyisi arandığına da tanıklık etmektedir.

Anılan notlardan hikâyeye malzemesinin nasıl toplandığına dair değerli ipuçlarına da ulaşılmaktadır. Söz gelimi, "Gözlerin Eleverdiği" başlıklı hikâyeye hakkında, "konunun işlenişinde Razgrad – Silistra (Silistre) otobüs yolculuğunda tanık olduğum benzeri bir olaydan esinlenmeler vardır" (Tahsin, 2000, s. 157) notu düşülürken "Tükürük" hikâyesi için "yöremdeki insanların yaşantılarıyla ilgili gözlemlerden çıkarılmıştır" (Tahsin, 2000, s. 158) diye belirtilmektedir. "Umut Akşamları" hikâyesinin yazılma nedeni, "gazetecilik sırasında belleğimde biriken izlenim ve gözlemlerimin ürünü" (Tahsin, 2000, s. 159), diye açıklanırken "Yaprak" için, "doğanın yaprak harikası karşısında uyanan çağrışımların payı da büyüktür" (Tahsin, 2000, s. 158) itirafında bulunmaktadır. "Dağ Çilekleri" başlıklı hikâyenin "temelinde bir grup gazeteciyle birlikte yapılan hudut gezisi sırasında edindiğim bilgi ve izlenimler" (Tahsin, 2000, s. 158) yatarken; "Karagöz" hikâyesinde "yöremde göç sırasında yaşanan olayların yansıması" (Tahsin, 2000, s. 158) sezilmektedir. "Yeşilli Günler" hikâyesinin yazılışı bağlamında "gazetecilik gözlemlerimin yanı sıra Tırgovişte (Eski Cuma) yöresinde dinlediğim bir olayın etkisi büyüktür" (Tahsin, 2000, s. 158) diye belirtilirken, "Pencere Açıkken" hikâyesi için, "çalıştığım yere yakın inşaatta yaşanan bir olaydan yararlandım" (Tahsin, 2000, s. 159) notu düşülmektedir. "Akkirez" hikâyesinde "ülkenin değişik bölgelerinden esintiler az olmamakla beraber, gözlemlerimin ana kaynağı memleketimdir" (Tahsin, 2000, s. 59); "Kır Çeşmesi" hikâyesinin "temelinde Varna civarında, özellikle Devne Kimya

Tesisleri'ndeki işçilerin çalışmalarıyla ilgili gözlemlerim bulunuyor" (Tahsin, 2000, s. 159) şeklinde açıklamalar yapılmıştır. Sadece "Dövüş" hikâyesinin, "dokusuna yer yer iki çobanın anılarından öğeler sıkıştırılmışsa da, öykü bütünüyle hayal ürünü" (Tahsin, 2000, s. 157) olduğu anlaşılmaktadır.

Bunun yanı sıra kahramanların da nasıl ve nereden seçildiği ortaya çıkmaktadır. Söz gelimi, "Umut Akşamları" hikâyesi için "kahramanlar köydeşlerimin çizgi-lerini taşıyor" (Tahsin, 2000, s. 159); "Kaynak Başında" hikâyesi için de "prototipler yöremden, özellikle köyümden" (Tahsin, 2000, s. 160), diye belirtilmektedir. Sıkça hadiselerin geliştiği yer ve mekân da not edilmektedir: "Ceviz Altında" başlıklı hikâye için "Virşets'de inşaatçı olarak çalışan Türk gençlerinin yaşamlarına ilişkin gözlemler bulunuyor" (Tahsin, 2000, s. 160), notu dikkat çekmektedir. Bazen doğal hayatın doğrudan sayfalara taşındığı gözden kaçmamaktadır: "Kulağım Çınlıyor" hikâyesi için "kulak misafiri olduğum konuşmalardan cümleler öylecene bırakılmıştır" (Tahsin, 2000, s. 160), diye açıklanmaktadır.

Verilen örneklerden görüleceği üzere; hikâyelerin oluşması süreciyle ilgili 'gözlem,' 'esinti,' 'izlenim,' 'çağrışım' kelimeleri sıkça geçmekte, tamamen kur-gu, kurmaca ve hayal ürünü hikâyeye neredeyse rastlanmamaktadır; hikâyelerin kaynağı ağırlıklı yazarın yöresi, memleketi ve doğduğu köydür: "Olayın düğümü çevre köylerden birkaç Türk gencin Popovo Vızhod fabrikasında çalışmalarına ilişkin gözlemlerden oluşuyor" (Tahsin, 2000, s. 161). Hiç kuşku yok ki Muharrem Tahsin'in hikâyeci kimliğini şekillendiren öğelerin başında, ömrü boyunca gazetecilik yapması gelmekte, bundan dolayı bazı hikâyelerin daha çok röportaja yakın özellikler taşıdıkları görülmektedir. Resmî yayın organlarında çalışan gazeteci kimliğiyle sıkça ülkeyi, ağırlıklı da Türklerin yoğun olarak yaşadıkları Delior-man, Dobruca, Doğu Rodoplar gibi bölgeleri dolaşmış, ağır veya süratli, renkli veya tekdüze akan hayatın ve insanların arasına, üretim tesislerine, ovaya, tar-laya, fabrikaya, emekçi kolektiflerin içine girmiş, traktöre ve biçerdövere binmiş, karşılaştığı, gördüğü, duyduğu, dinlediği, gözlemlediği hadiselerden hikâyenin is-keletini oluşturmuş, çoğu zaman biriktirdiği bu malzemeyi pek fazla yağurmadan aktarmayı yeğlemiştir.

Görüldüğü üzere, Muharrem Tahsin'in hikâyeleri gündelik hayatın içinden alınmakta, canlandırılan sahnelerde ve sıradan ve kendi hâlinde insanlar olan hikâye kahramanlarında herhangi bir olağanüstülük, bir sıra dışılık sezilmemektedir. Adeta aşkla bağlı oldukları mesleğinde alın teriyle ekmeğini ve suyunu ka-zanan, küçük jestlerle mutlu olan, huzuru göklerde ve yedi dağın ötesinde değil, ama yakınında, ailesinde, dost muhabbetinde, kendi içinde arayan bu kahra-manların neredeyse hepsinin Türk asıllı olduğu görülmektedir. Bu insanların iç dünyasına girmeyi, derdine ve kahrına, neşesine ve sevincine ortak olmayı çok seven yazar, nazik şekilde dokunduğu kahramanını hafifçe sahneye çekerek ken-

di iç dünyasını, duygularını ve düşüncelerini dökmesine yardımcı olmaktadır. O kadar ki sıkça herhangi bir müdahalede bulunmadan doğal konuşmalarına imkân vermeyi yeğlemektedir. Bu anlayışın bir sonucu olarak Muharrem Tahsin'in istisnasız her eserinde epey yöresel kelime, ifade ve deyişlerin yer aldığı görülmekte, kişi (Sali, Mirem, Yonus, Çakır İdriz...) ve yer adları bile öylece, yerelde oldukları şekliyle bırakıldığı tespit edilmektedir. Yazarın, yöresel ağız kullanımını hususunda ki gereğinden fazla ısrarını, yakın arkadaşı Ahmet Emin Atasoy da bir eksik olarak değerlendirmiştir (Atasoy, 2015, s. 529).

Yine bu bağlamda, Muharrem Tahsin, çocuk okura hitap eden kitaplarının sonuna, eserlerde geçen yöresel ve yabancı (Bulgarca) kelimelerin açıklandığı küçük sözlükler eklemeye gereği duymuştur. Söz gelimi, "Gel Kulağına Söyleyeyim" başlıklı kitabın sonuna eklediği Bazı Sözcüklerin Anlamı (Tahsin, 1996, s. 62) kısmında bubuş, abba, katanak, gündöndü gibi yöresel kelimelerin, peçka / 'fırın,' meçka / 'ayı', yazovir / 'baraj gölü,' zakon / 'yasa, kanun,' flumaster / 'keçeli kalem' gibi Bulgaristan Türk'ünün diline yerleşen bazı Bulgarca kelimelerin, Baba Metsa / 'Ayı Nine' gibi Bulgar masal kahramanlarının, Koleda (Noel yerine Paskalya şeklinde yanlış çevrilmiştir) gibi Bulgarlara özgü yortu adlarının yanı sıra 'nefis, hortum, kaydırak, somurtmak' gibi öz Türkçe ve herkesin bildiği kelimeler de açıklanmaktadır. Bence tamamen gereksiz olan bu uygulama yok yere dil karmaşası yaratmakta ve dil pürüzü hususunda bunca hassas olan bir yazarın pratiğiyle bağdaşmamaktadır. Bu bağlamda Muharrem Tahsin'in, daha önceki yıllarda, ülkede konuşulan Türkçeye yönelik bazı resmî uygulamaların etkisi altında kalmış olduğu düşünülebilir (Bekir, 2016, s. 277-278). Aslında yazar, üzerinde durduğum hususu "Güllü Desti" başlıklı çocuk kitabında yer alan "Yaz Tatilinde" başlıklı hikâyenin konusu yapmıştır. Şöyle ki İstanbul'un Güneşli semtinden memleketine misafir gelen Barış ve köyde kalan kuzeni Behçet aralarında konuşurken, karşılıklı olarak bazı kelimeleri anlamazlar. Barış; yerel ağza özgü veya Bulgarcadan geçen kelimelerin anlamını çıkartmakta zorlanırken, Behçet de misafirin kullandığı ve anlam daralması, genişlemesi veya kayması gibi süreçlere uğrayan bazı kelimeleri ve ifadeleri anlayamamaktadır (Tahsin, 2001, s. 15-24). Adı geçen eserin sonunda yer alan Bazı Yerel ve Bulgarca Sözcüklerin Öykülerdeki Anlamı (Tahsin, 2001, s. 75) kısmında 20 kelimenin açıklaması yapılmış; on beş çocuk oyununu içeren kitabın da sonuna benzer bir sözlük iliştiirme gereği duyulmuştur (Tahsin, 2001, s. 192).

Yazar kahramanlarının karakterlerini genellikle giyim kuşam, dış görünüş, özellikle de birkaç fırça darbesiyle tasvir ettiği yüz, göz ve alın çizgileri, eller ve parmaklar üzerinden öne çıkarmayı tercih etmektedir. Söz gelimi, "İncecik bir yüz, kadın burnu gibi gene ince bir burun... Saçları epi seyrek. Alnında üç çizgi. Ortadaki epi derin. Alnı yeniden gerildi, çizgiler düzlenir gibi oldu." ("İmtihan") (Tahsinof, 1966, s. 28); "Yeşile çaldıran gözleri öne büzüldü, sonra büyüdü." ("En-

ser”) (Tahsinof, 1966, s. 55) vs.

Sonuç

Yüz elli yılı aşkın tarihsel akışı içinde Bulgaristan Türk edebiyatında şiirin baskın tür olduğu, 1960'lara doğru hikâye türünde de olgun ve yetkin eserler verildiği anlaşılmaktadır. Bulgaristan Türk edebiyatında hikâye dendiğinde ilk akla gelen isimlerden olan gazeteci kökenli Muharrem Tahsin'in hikâyeleri baş döndürücü ve çarpıcı hadiseler üzerine kurgulanmamakta, olay örgüsünde keskin değişimler yaşanmamaktadır. Yazarın hikâyeleri, olağan akışı içinde akan hayattan bir kesitin ele alınması ve işlenmesi gibi durmaktadır. Hikâyelerin bir başka özelliği de olabildiğince sade dil ve yalın anlatım tekniğinin benimsenmesinde yatmaktadır. Kısa cümlelerle kahramanların iç dünyaları, içinde yaşadıkları ve yaşattıkları, psikolojik gelgitleri, buhranları ve bunalımları yakalanmaya ve dışa vurulmaya çalışılmaktadır. Kahramanların iç dünyası genelde yüz ifadesiyle verilmekte, alın çizgisi en belirgin öge olarak kullanılmaktadır. Yazar şaşırtıcı benzetmeler veya betimlemelerden kaçınmakta, kahraman olarak seçtiği sıradan insanı olabildiğince doğal ve sade hâliyle canlandırarak okurun karşısına getirmeyi tercih etmekte, kendi derdini kendi anlatmasını istemektedir. Ahmet Emin Atasoy'un isabetli benzetmesiyle, kahramanlarını seçerken özel bir arayış içinde olmayan Muharrem Tahsin'i, "çoğu zaman kahramanlar sanki yazarını kendiliğinden gelip bulurlar." (Atasoy, 2015, s. 528).

Bulgaristan Türk edebiyatının seçkin temsilcisi Muharrem Tahsin'in hikâyelerinden yaşama sevinci, iyimserlik, olumluluk akmakta olup belirtilen özellikler kahramanların da belirgin kişilik özelliklerine işaret etmektedir. Kemliğin yoğun kuşatması altında bile iyiliğe ve güzelliğe, dürüstlüğe ve doğruluğa olan inancını ve umudunu kaybetmeyen bu çalışkan, üretken, hayata bağlı, gönlü zengin, nahif ve sevecen hikâye kahramanlarının, Rumeli Türk insanının bütün hasletlerini taşıdıkları görülmektedir.

Kaynakça

Acaroğlu, M. T. (1994). *Sunuş*. İçinde: Muharrem Tahsin. Çarıklı Filozof. Mehmet Gerenli Şakaları. Bursa: Balkanlar'da Türk Kültürü.

Atasoy, A. E. (2015). *Birikmiş Yansımalar Vitrini*. Sofya: Aziz Kliment Ohridski Üniversitesi.

Bayramof, S. (Haz.) (1966). *1965'in Bıraktığı Hikâyeler*. Sofya: Narodna Prosveta.

Bekir, H. (2016). *Ezikovata politika v Bălgariya po otnoshenie na turskiya ezik v perioda na komunisticheskata ideologiya*, içinde: Svetăt e slovo, slovoto e svyat, Blagoevgrad: Ul "Neofit Rilski".

Beyrullof, İ., Tahsinof, M., Saliyef, F., Tatof, S. (Haz.) (1966). *1966'nın Bıraktığı Hikâyeler*. Sofya: Narodna Prosveta.

Buttanrı, M. (2005). Bulgaristan Türk Edebiyatı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 30.

Cesur, K. (1995). Dil Pürüzleri. *Balkanlar'da Türk Kültürü*, 16, 28.

Dallı, H. (1994). Çarıklı Filozof. *Balkanlar'da Türk Kültürü*, 13,36.

Şerefli, A. Ş. (1994). *Muharrem Tahsin ve Çarıklı Filozof* içinde: Muharrem Tahsin-Çarıklı Filozof. Mehmet Gerenli Şakaları, Bursa: Balkanlar'da Türk Kültürü.

Tahsin, M. (1993). Bulgaristan'da ve Bulgaristan Türkleri Arasında Türk Kitabı, *Balkanlar'da Türk Kültürü*, 9, 5.

Tahsin, M. (1994). *Bu Baskı Üstüne* İçinde: Muharrem Tahsin, Çarıklı Filozof. Mehmet Gerenli Şakaları, Bursa: Balkanlarda Türk Kültürü.

Tahsin, M. (1994). *Çarıklı Filozof. Mehmet Gerenli Şakaları*. Bursa: Balkanlar'da Türk Kültürü.

Tahsin, M. (1996). *Gel Kulağına Söyleyeyim*. Sofya: Fosforus.

Tahsin, M. (1999). Gazeteci – Yazar. *Razgrad*, 1(3), İstanbul.

Tahsin, M. (1999). *Saksağanların Büyük Sevinci*. Sofya: Filiz.

Tahsin, M. (2000). *Gözlerin Eleverdiği*. Sofya: Filiz.

Tahsin, M. (2001). *Bizim Sahne*. Sofya: Filiz.

Tahsin, M. (2001). *Güllü Testi*. Sofya: Filiz.

Tahsinof, M. (1966). *Ayak Sesleri*. Sofya: Narodna Prosveta.

Tahsinof, M. (1969). *Çarıklı Filozof*. Sofya: Narodna Prosveta.

Tahsinof, M., Memişef, K., Aliosmanof, H. (Haz.) (1967). *1967'nin Bıraktığı Hikâyeler*. Sofya: Narodna Prosveta.

Tatarlı, İ. (1995). Bulgaristan Türk Edebiyatının Bazı Kurumsal ve Pratik Sorunları – III. *Balkanlar'da Türk Kültürü*, 16, 11.

Türker, M. (2016). Demokrasi Öncesi ve Sonrası Bulgaristan Türkleri Edebiyatı. *Rumeli*, 46-47, 16-18.

Yenisoy, H. (1995). Balkan Türk Edebiyatı. *Balkanlar'da Türk Kültürü*, 14, 10.

Yenisoy, H. S. (1997). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 8. Cilt: Bulgaristan Türk Edebiyatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Yenisoy, H. S. (2002). *Bulgaristan Türk Edebiyatına Bir Bakış. Türkler. 20. Cilt.* 417-423.

Yenisoy, H. S. (2010). Bulgaristan'da Türkçe Basın Hayatı (1865-2009), 2. *Balkanlarda Türk Kültürü*, 82, 7.

Tufan Erhürman'ın "Yozlaşma" Romanında Üstkurmaca Tekniği *Metafiction Technique in The "Yozlaşma" Novel of Tufan Erhürman*

Can ŞEN*

Öz

Tufan Erhürman (d. 1970), Kıbrıs Türk edebiyatının çağdaş yazarlarından birisidir. Hukukçu, akademisyen ve siyasetçi kimliklerinin yanı sıra 2000'li yıllarda *Yüzleşme*, *Yozlaşma* ve *Yazışma* adlı üç roman yayımlamıştır. Bu romanlarda 1990 sonrasında Kıbrıs Türk romanında görülmeye başlanan postmodern yönelim belirgindir. Kadın-erkek ilişkilerinin merkezde olduğu romanlarında Erhürman; Kıbrıs meselesi, Kıbrıs Türk siyaset kurumu, Kıbrıs Türklerinin toplumsal sorunları gibi sosyal temaları da işlemiştir. Romanlarında otobiyografik unsurlara da yer veren Tufan Erhürman, makalemizde ele alacağımız ikinci romanı *Yozlaşma*'da postmodern bir anlatım tekniği olan "üstkurmaca"dan yararlanmıştır. Böylece romanın yazılış sürecini ve yazarın bu süreç içerisindeki üretme sancılarını da esere taşımıştır. Romanın belli yerlerinde bu şekilde edebî üretim sürecine değinilmesi bir bakıma eserin kurgusallığını / bir sanat eseri oluşunu vurguladığı için okuyucunun gerçeklik algısına etki etmektedir. Yazar bu şekilde eserinde hem yazma sürecini romanın konusu hâline getirme imkânı bulmuş hem de gerçeklik algısı üzerinde bir belirsizlik oluşturarak romanın postmodern yönünü güçlendirmiştir. Çalışmamızda bu bağlamda yazarın *Yozlaşma*'da üstkurmaca tekniğini nasıl kullandığını irdeleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Türk edebiyatı, Kıbrıs Türk romanı, Tufan Erhürman, *Yozlaşma*, postmodernizm, üstkurmaca, roman inceleme.

Abstract

Tufan Erhürman (b. 1970) is one of the modern writers of Turkish Cypriot literature. In addition to his identities as a lawyer, academician, and politician, he published three novels in the 2000s, namely, Yüzleşme, Yozlaşma, and Yazışma. In these novels, it is evident that the postmodern orientation started to be seen in the Turkish Cypriot novel after 1990. Erhürman in his male-female relations centered novels; also covered social themes such as the Cyprus issue, the Turkish Cypriot political establishment, and the social problems of the Turkish Cypriots. Tufan Erhürman also includes autobiographical elements in his novels, using "metafiction", which we will discuss in our article, as a postmodern narrative technique, in his second novel Yozlaşma. Thus, he carried the writing process of the novel and the author's pains of production in this work process. Addressing the literary production process in this way in certain parts of the novel, in

* Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Bartın/TÜRKİYE, cansen@bartin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7449-5112

a way, affects the perception of reality of the reader, as it emphasizes the fictiveness / being an art of the work. In this way, the author had the opportunity to make the writing process the novel's subject and strengthened the novel's postmodern aspect by creating ambiguity in the perception of reality. In this context, we will examine how the author uses the metafiction technique in Yozlaşma in our study.

Keywords: Turkish Cypriot literature, Turkish Cypriot novel, Tufan Erhürman, Yozlaşma, postmodernism, metafiction, novel review.

Giriş

Kıbrıs Türk edebiyatının çağdaş yazarlarından Tufan Erhürman, 1970 yılında Lefkoşa'da doğmuştur. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1992'de mezun olduktan sonra akademik kariyerine devam etmiş; Ankara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yakın Doğu Üniversitesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde çalışmış ve 2014'te doçent olmuştur (Kekeç, 2019, s. 555). Şubat 2018 - Mayıs 2019 tarihleri arasında KKTC Başbakanlığı görevinde bulunan Erhürman hâlen Cumhuriyetçi Türk Partisi genel başkanı ve Lefkoşa milletvekilidir.

İlk romanı *Yüzleşme*'yi 2009'da yayımlayan Tufan Erhürman bunun ardından 2010'da *Yozlaşma* ve 2012'de *Yazışma* romanlarını edebiyat dünyasına sunmuştur (Aylanç, 2017, s. 248, 252, 254). Erhürman'ın eser verdiği 1990 sonrası dönem Kıbrıs Türk romanında hem geleneksel roman anlayışının devam ettirildiği hem de postmodern ve deneysel romanların yazıldığı görülmektedir (Aylanç, 2017, s. 43). Erhürman da üç romanını postmodern çizgide kaleme almış ve bu romanlarında otobiyografik unsurlar ile metinlerarasılıktan önemli ölçüde yararlanmıştı (Aylanç, 2017, s. 69).

Çalışmamızda Tufan Erhürman'ın ikinci romanı olan *Yozlaşma*'yı eserin postmodern yönünü güçlendiren üstkurmaca tekniği açısından ele alacağız.

1. Yozlaşma'da Üstkurmaca Tekniği

Klasik ve modern romanlarda olay örgüsünün kurgulanışı bu edebî anlayışların gerçeklik algılarına koşut olarak belli bir düzen içinde gerçekleşirken postmodern eserlerde olaylar ve bunların kurgulanışı karmaşık, kopuk ve bazen irrasyondur (Emre, 2006, s. 167). Kurgunun bu şekilde oluşu gerçeklik algısı üzerinde bulanıklaştırıcı bir etki yapar ki bulanıklık/belirsizlik postmodernizmin en önemli niteliklerinden birisidir. Berna Moran, bunu şu şekilde dile getirmiştir:

"Gerçekçi roman okura, bir kurmaca yapıt olduğunu unutturmaya ve okurda, gerçek olaylar içindeymiş duygusunu uyandırmaya çalışır. Bundan ötürü de karakterleri, olayları, çevreyi inandırıcı kılmak, gerçekçi yazarın başlıca kaygula-

rındandır. Postmodern yazarlar ise, tersine, romanın uydurma olduğu olgusunun altını çizer ve gerçekçi romanın parodisini yaparak, anlatı öğeleri arasında oyunlar kurarak gerçeklikle kurmaca arasında varsayılan bağları sorgularlar." (Moran, 2003, s. 265)

Postmodern romanlarda bunu sağlayan en önemli tekniklerden birisi (Aylaç, 2017, s. 266) olan "üstkurmaca", roman ve hikâye türündeki eserlerde bu türlerin kendi özelliklerini irdeleyen, metnin yazılış/kurgulanış sürecini de esere dâhil eden bir tekniktir (Huyugüzel, 2019, s. 524). Edebî oluşum sürecinin de romana dâhil olması eserde anlatılan olayların kurgusal olduğunu ön plana çıkarmakta ve romanın gerçekliği yansıtan bir araç olmaktan ziyade sanatsal bir üretim/oyun olduğunu vurgulamaktadır (Huyugüzel, 2019, s. 524). Böylelikle üstkurmacanın kullanıldığı eserlerde hem kurmacanın kendisi ele alınır (kurmaca hakkında bir kurmaca) hem de gerçek-kurmaca arasındaki sınırlar yıkılarak kurmacanın ötesine geçilir (Bolat, 2019, s. 46).

Tufan Erhürman'ın romanlarında da bu durum gözlemlenmektedir. Özellikle yazarın son romanı *Yazışma*'da postmodernizmin bir unsuru olarak belirsizlik hâli daha belirgindir. Kadın-erkek ilişkilerini irdeleyen bu eserde romanın kurgusal yapısı içinde neyin gerçek olduğu iyice belirsizleştirilmiştir (Erhürman, 2012). Bu noktada Nuran Kekeç, Erhürman'ın romanlarının kronolojik olarak edebî açıdan bir gelişme içinde olduğunu ifade etmiş ve ilk roman *Yüzleşme*'nin zayıflığına karşıt olarak son roman *Yazışma*'nın edebî açıdan başarılı olduğunu belirtmiştir. Kekeç ayrıca üç roman arasında *Yozlaşma*'nın olaylar bakımından en hareketli ve "ayakları yere basan" bir roman olduğunu vurgulamıştır (Kekeç, 2019, s. 557, 559). Bu noktada biz *Yazışma*'daki belirsizlik hâlinin özellikle eserin sonunda uç noktaya taşınmasının bu eser açısından bir eksi olduğunu düşünmekte ve çalışmamızda ele aldığımız *Yozlaşma*'yı diğerlerine nazaran daha başarılı bulmaktayız.

Yozlaşma'da -*Yazışma*'daki kadar olmasa da- gerçeklik açısından bir belirsizlik hâli görülmektedir ve yazar bunu üstkurmaca tekniğinden yararlanarak gerçekleştirmiştir. Erhürman'ın Kıbrıs Türk toplumundaki bireysel ve toplumsal ilişkilerdeki "yozlaşma"yı hem ikili ilişkiler hem de siyaset ve spor üzerinden irdelemeye çalıştığı romanda merkezî kişinin Erhürman gibi hukukçu olması, merkezî kişiyle yazarın Kıbrıs meselesine ve siyasete bakışındaki benzerlikler gibi otobiyografik ortaklıklar ile merkezî kişinin yaşadıklarının çocukluktan itibaren işlenmesi okuyucu üzerinde bir gerçeklik algısı oluştururken kurgusal yazarın¹ romanın bazı

¹ Romanın "Yazarın Sancıları" kısımlarında ve üçüncü bölümünde yer alan ve merkezî kişiyle özdeş olduğu anlaşılan "yazar", romanın gerçek yazarı Tufan Erhürman'dan ayırmak için "kurgusal yazar" ifadesini kullanacağız. "(...) Metnin içindeki yazarların kendi yazma edimleriyle ilgili düşünceleri üstkurmaca romanların ana izleklerinden biridir. Yazar konumundaki bu kişiler yazdıkları metinleri nasıl yazdıklarını anlatarak, ya da başka metinlere dair yorumlarda bulunarak kuramsal düzlemde düşünce üretirler (...)" (Güneş Gökdoğan, 2017, s. 24). Bu açıdan baktığımızda *Yozlaşma*'daki kurgusal yazar, doğrudan Erhürman'ı karşılamaktan ziyade üstkurmaca tekniğinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

yerlerinde araya girerek eserin yazılış süreci hakkında bilgi vermesi, yorumlar yapması okuyucuya metnin kurmaca bir eser olduğunu hatırlatmaktadır.

Tufan Erhürman, dört bölümden oluşan *Yozlaşma* romanında ilk üç bölümün sonuna koyduğu “Yazarın Sancıları” parçalarında ve romanın bazı yerlerinde üstkurmaca tekniğinden yararlanmıştır. Bunları üç başlık altında ele alacağız.

1.1. “Yazarın Sancıları”

Yazma sürecinin ve bu süreçte yaşananların esere dâhil edilmesi üstkurmacanın önemli özelliklerinden birisidir. Bu tekniğin kullanıldığı romanlarda yazar “(...) *en iyi tanıdığı/hissettiği birey kendisi olduğundan, sanatçının yazma süreçlerini, bu süreçte yaşadıklarını, gerçek hayat ve kurmacanın sanatçının zihninde nasıl birbirine geçtiğini kendileriyle özdeş yazar karakterler üzerinden romana yansıtma eğilimi içine girerler. (...)*” (Bolat, 2019, s. 31). *Yozlaşma*’da da bu uygulama görülmektedir.

Merkezî kişinin gazetede eski bir arkadaşının fotoğrafını görmesi üzerine geriye dönüş tekniğiyle “otuz yıl kadar öncesi”ne (Erhürman, 2010, s. 9)² gidilen romanın ilk bölümünde merkezî kişinin çocukluğu işlenmiştir (s. 9-55). Buraya kadar klasik bir roman görünümünde olan *Yozlaşma*, bu bölümün sonundaki “Yazarın Sancıları” kısmıyla postmodern bir mahiyet kazanmaya başlar (s. 56-61). “Yazarın Sancıları” kısımlarında kurgusal yazar, edebî üretim sürecini doğum anına benzetmekte ve bu yüzden süreci “sancı” ile nitelendirmektedir. İlk üç bölümün sonunda yer alan bu kısımların başlıklarında doğum anını yansıtan ifadeler de yer almaktadır. İlk bölümde “ayaklar ve bacaklar” ifadeleri kullanılmıştır. Normal bir doğumda bebeğin önce başının gelmesi gerekmektedir. Bazı hâllerde ise doğacak bebeğin önce ayakları gelebilir. Romandaki kurgusal yazarın doğurma/eser verme süreci de bu şekilde normalin dışındadır: “(...) *bundan bile belliydi aslında işlerin hiç de kolay olmayacağı. Kitaplarda son derece istisnai olduğu belirtilen bir biçimde, tıbbî deyimiyle, ters gelmiştin (...)*” (s. 57).

Erhürman’ın burada ayrıca “ayrışmış özne” kullandığı da görülmektedir. “Ayrışmış özne” kullanımı hatırlamalara, hatıralara dayalı ve geçmişin anlatıldığı romanlarda görülmektedir. Bu romanlarda olgunluk yaşlarındaki merkezî kişi çocukluk ve gençlik yıllarını hatırlayarak anlatır. Bu tip eserlerde geçmişini anlatan merkezî kişi olgunluk yıllarının bakış açısıyla çocukluğunu ve gençliğini yorumlayıcı/yargılayıcı bir nazarla ele alabilmektedir. Türk edebiyatında ayrışmış özne kullanımına en belirgin örnek Peyami Safa’nın *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu* romanıdır (Çetin, 2004, s. 114-115). İncelediğimiz eserde kurgusal yazar ilk bölümde merkezî kişiye, yani çocukluğuna, bu ilk “Yazarın Sancıları” kısmında seslenerek

² Makale boyunca romandan verilecek sayfa numaraları bu eserdendir ve bundan sonra sadece sayfa numarası belirtilecektir.

ayrışmış özne tekniğinden yararlandığını da ortaya koymuştur: *“Ah sevgili çocuğum, ah kıvrırcığım, ah arabım (şimdiki hâlime bakılırsa, çocukken de çok esmer değildim herhâlde ama nedense anneannem böyle derdi beni severken; ve benim de içimden böyle sevmek geliyor seni). (...)”* (s. 56)

Kurgusal yazarın ayrışmış özne kullanarak geçmişe bakışının sebebi aynı zamanda romanın yazılış sebebini de ortaya koymaktadır:

“Ayrıca daha başlarken itiraf etmeliyim ki, kendi kendime yüklediğim bir misyondan bana seni doğurma kararı verdiren. Geçmişimle yüzleşiyor, onunla hesaplaşıyor, özeleştirimi yapıyordum bir süreden beri. Madem ki tamamlamıştım bu süreci ve madem ki artık biliyordum geçmişte nerede yanlış, nerede doğru yapıldığını, daha önce geçtiğim yollardan bugünkü aklımla bir kez daha geçme şansı tanırса bana birileri, çok farklı olabilirdi her şey. (...)” (s. 57-58)

Kurgusal yazar, bu şekilde romanı yazış amacının bir bakıma geçmişiyile “yüzleşme” olduğunu belirtmektedir ve bu noktada “doğurma” sürecini de sorgulamaktadır. Çünkü “yozlaşma” dünyayla temasla birlikte hemen başlayacak ve bebek doğar doğmaz yavaş yavaş kirlenecektir (s. 59-60). Kurgusal yazar, bu yüzden çocuğunu/eserini doğurmamayı bile düşünür ama doğum başlamıştır artık: *“Ah sevgili çocuğum, ah benim kıvrırcığım, tatlı arabım benim. Ben bunları düşünürken, bacaklarına kadar çıkardı seni dışarıya bu lanet olası bedenim. İkinmanın tersini bilsem, belki de geriye çekip biraz daha saklardım seni rahmimin içinde. Gel gör ki artık çok geç! (...)”* (s. 61)

Erhürman'ın erkek bir yazar olarak “Yazarın Sancıları” kısımlarında edebî üretim sürecini doğumla ilişkilendirmesi dikkat çekmektedir. Bunda doğurganlığı/üretkenliği genel olarak dişil varlıklarla bağlantılı olarak görmenin yanı sıra Erhürman'ın üç romanında zaman zaman sorguladığı erkek egemen dünyanın ve eril tavrın eleştirisinin de etkili olduğu düşünülebilir. Ayrıca “Yazarın Sancıları” psikanalitik açıdan da dikkat çekmektedir. Zira; Carl Gustave Jung, yaratıcılık içgüdüünün bazen kompulsif özellikler göstererek birey açısından zorlayıcı olabileceğini belirtmiştir. Hatta Jung'a göre yaratıcı içgüdü zaman zaman bireyin kendisini mahvettiği bir noktaya varana kadar eyleme geçme ve düşünme içgüdülerini kendi hizmetinde kullanabilmektedir (Kaya, 2013, s. 37). Bu açıdan bakıldığında kurgusal yazarın edebî üretim sürecinde çektiği sancılar bir bakıma bu sürecin yazar psikolojisindeki yansımalarını bize göstermektedir.

İkinci bölümün sonundaki “Yazarın Sancıları” kısmında doğum süreci devam etmekte ve bebeğin gövdesi gün yüzüne çıkmaktadır (s. 87). Bu, romanın yarı yarıya tamamlandığını göstermektedir. Kurgusal yazar bu kısımda da ilk bölümün sonundakine benzer kaygılarla doğumu sonlandırmayı hatta çocuğunu/eserini

öldürmeyi düşünmektedir. Tam bu anda “ana yüreği” devreye girer ve canı düşüncelerden vazgeçer. Kurgusal yazarın burada da dışil bir dil kullanması dikkat çekmektedir. Fakat bu kısmın sonunda kurgusal yazar yine buhranlar geçirir ve belki bir ölü doğum ile bu sancılı sürecin biteceğini düşünür (s. 90).

Üçüncü bölümün sonunda yer alan ve romandaki son “Yazarın Sancıları” kısmında bebeğin başının da rahimden çıkmasıyla beraber doğum tamamlanmıştır (s. 115). Kurgusal yazara göre annelerin doğum sonrasındaki gözyaşları mutluluktan kaynaklanmamaktadır, bunlar bir endişenin yansımasıdır. Dünyaya bir çocuk getirmenin sorumluluğu ve çocuğun geleceği hakkındaki endişeler kurgusal yazara böyle düşündürmektedir (s. 115-116).

Bununla birlikte kurgusal yazar bu doğum sürecinden sonra artık çocuğun/eserinin geleceği üzerinde bir etkisi olmayacağını, onun kendi yolunu çizeceğini dile getirmiştir (s. 117). Diğer “Yazarın Sancıları” kısımlarında da görülen pişmanlık hissi, vazgeçme arzusu burada da görülmektedir. Artık doğum gerçekleştiği için geri dönüş mümkün değildir ama o bir pişmanlık içindedir ve bu noktadan sonra eserini sevemeyeceğini itiraf eder (s. 118). Fakat belli bir noktaya kadar gelen romanı tamamlamak zorundadır. Bunu “(...) kitabı buraya kadar okuma nezaketini göstermiş olan sabırlı okuyucunun yüzü suyu hürmetine (...)” (s. 118) yapacağını belirtir ve okurlardan kendisini artık bir “yaratıcı” değil, sadece “anlatıcı” olarak görmelerini ister (s. 119). Kurgusal yazarın bu tavrı dördüncü bölümün gelişimini etkilemiştir. Birinci bölümün sonundaki ilk “Yazarın Sancıları” kısmına kadar klasik bir roman görünümünde olan eser dördüncü bölümde yine aynı minvalde tamamlanır. Dolayısıyla son bölümde romanın başındaki gibi post-modern kurgudan uzaklaşmıştır.

1.2. Üçüncü Bölümün Kurgulanışı

Yozlaşma'da üstkurmaca tekniğinin belirgin olarak görüldüğü bir başka yer eserin üçüncü bölümüdür. Bu bölüm romanın diğer kısımlarından farklı bir şekilde kurgulanmıştır. Kurgusal yazar bu bölümün başında yazma süreciyle ve romanın devamını nasıl yazacağıyla ilgili açıklamalar yapmıştır:

“Bu metnin şu ana kadar okuduğunuz ilk iki bölümünü bitirince yazmaya ara verdim. Başlamadan önce tuttuğum notları ve topladığım malzemeyi metne yedirmiştim yavaş yavaş. Son bölümün, buraya kadar sözü edilen karakterlerin şu anda (2009 yılında) yapıp ettiklerini konu almasıydı planım. Bunun için yeni bir araştırmaya, yeni malzemeler toplamaya, yeni notlar tutmaya ihtiyaç duyuyordum. Karakterlerimin bir kısmının temsil ettiği gerçek kişilerle öyle ya da böyle ilişkim vardı hâlâ. Ama geri kalanlar konusunda işim o kadar kolay değildi. Bazılarına ulaşmak için bayağı uğraşmam gerekiyordu. Bu arada, bu kitaptaki

bütün karakterlerin gerçek hayattaki kişileri birebir temsil ettiği yönünde bir izlenim yaratmak istemem okuyucuda. Bazı kahramanları birkaç kişinin özellikleri ve deneyimlerini birleştirerek yaratmaya çalıştım. Bazılarının ise gerçek hayatta temsil ettiği kişileri tanımlıyorum (...).” (s. 93)

Kurgusal yazar bu şekilde yine üstkurmaca tekniğiyle eserini yazış tarzıyla ilgili bilgiler vermiştir. Bu satırlardan romanı sadece ilhamıyla yazmadığını, yazma sürecinden önce araştırma yapıp notlar tuttuğunu öğrenmekteyiz. Ve bu araştırma süreci romanın yazımı esnasında da devam etmektedir, kurgusal yazar eserin devamı için yeni bilgiler toplama ihtiyacı duymaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz üzere merkezî kişiyle yazar arasındaki otobiyografik ortaklıklar romana bir gerçeklik algısı katmakla beraber üstkurmaca tekniği bu algıyı zedelemektedir. Alıntıladığımız parçada kurgusal yazarın karakterizasyon hakkında verdiği bilgiler romanda işlenenlerin tamamen gerçekliğe dayalı olmadığını göstermektedir. Zira kurgusal yazarın “(...) Bir mahallenin ve o mahallede yaşayanların tarihinden kesitler de içeren bir tür tarihsel hikâye (...)” (s. 95) şeklinde tanımladığı romanda bazı şahıslar adlarıyla beraber gerçek kişilerken (s. 95) bazıları gerçek hayattaki birkaç kişinin özelliklerini taşımaktalar, bazı kişiler ise tamamen kurmaca karakterlerdir. Şahısların kurgusallığının vurgulanması da üstkurmaca tekniğinin özelliklerinden birisidir (Güneş Gökdoğan, 2017, s. 26).

Bunun ardından kurgusal yazar bu bölümde farklı bir yöntem izleyeceğini “(...) pek de alışılmış olmayan bir yöntem seçtim, notlarımı kendime saklamadım, son bölüme geçmeden önce, bu kitabı buraya kadar okumakla gösterdiği sabrına ve direncine hayran olduğum okuyucu da yanımda gelsin, bu aciz adamı elinden tutsun, kim, nerede, ne yapıyormuş, benimle birlikte görsün istedim.” (s. 96) diyerek belirtir ve üçüncü bölüm boyunca romandaki şahıslar hakkında tuttuğu notları, onların hayat hikâyelerini birer-ikişer sayfalık küçük alt bölümlerde verir (s. 97-114). Okurun okuma sürecindeki rolüne burada olduğu gibi vurgu yapılması üstkurmaca tekniğinin kullanıldığı romanlarda görülen başka bir özelliktir (Güneş Gökdoğan, 2017, s. 20). Dokuz şahıs hakkında bilgi verilen bu bölümde olay akışı durmuştur. Verilen bilgilerle okuyucu bahse konu şahısları daha iyi tanımaktadır. Bu bölüm üstkurmacadan yararlanılarak yazma sürecini ve yazarın notlarını da esere dâhil edişiyse eserin postmodern yanını güçlendirmiştir.

1.3. Anlatıcının Romanın Kurgusallığını Belirtmesi

Yozlaşma'da Erhürman'ın “yaptığının bilincinde olan anlatıcı” kullandığı görülmektedir. Bu anlatıcı tipi kendi kurguladığı bir hikâyeyi anlattığının bilincindedir ve bunu vurgulayarak eserdeki gerçeklik algısını yıkar (Huyugüzel, 2019, s. 49). Bu tip bir anlatıcı kullanımı üstkurmaca tekniğini de doğrudan desteklemek-

tir. “Yazarın Sancıları” kısımları ve üçüncü bölümde bu anlatıcı kurgusal yazarla özdeşleşmiş durumdadır.

“Yazarın Sancıları” kısımları ve üçüncü bölüm dışında, merkezî kişinin anlatıcı olduğu romanda bazı yerlerde anlatıcının kinaye mesafesini ihlal ederek eserin kurgusallığını ve ayrılmış özne kullanımını belirttiği görülmektedir. İkinci bölümde anlatıcının “*Bugün düşündüğümde bana ilginç gelen, okulun en çok saygı duyulan öğretmenlerinin bizi en çok dövenler olduğunu hatırlamamdır (...)*” (s. 69) cümlesi aradan geçen zamanı vurguladığı için ayrılmış özne kullanımını romanın ana kısmında da belirgin kılmıştır.

Bu doğrultuda dördüncü bölümün ve aynı zamanda romanın sonlarında anlatıcının eserin kurgusallığına gönderme yaptığı da görülmektedir. “*(...) İşte bu bölümün ilk kısmında anlattığım, Selda’nın bana Tarık’ın gazetede fotoğrafını göstermesi sahnesi o sırada yaşandı.*” (s. 176) cümlesi anlatıcının anlatma eylemine ve romanın bölümlerine gönderme yaptığı için eserin kurgusallığını belirginleştirmektedir. İki sayfa sonra ise anlatıcı bu kez romanı yazmaya başlama anını dile getirmiştir: “*(...) Yataktan kalktım, çalışma odama geçtim. Yazıcının içinde temiz kâğıtlar vardı. Oradan bir deste çıkardım ve hiç düşünmeden şu cümleyi yazdım en üstteki kâğıdın üzerine: ‘Gazetede gördüğüm o fotoğrafla başladı her şey.’*” (s. 178) Bu cümleler romanın ilk cümlesine (s. 9) ve romanın yazılışına gönderme yaptığından merkezî kişi ile kurgusal yazarı aynılaştırmakta ve yine eserin kurgusallığını vurgulamaktadır.

Sonuç

Kıbrıs Türk edebiyatının çağdaş yazarlarından olan Tufan Erhürman, 2000 sonrasında yayımladığı üç eserini Kıbrıs Türk romanında 1990’lardan itibaren belirgin olarak görülen postmodern yönelim doğrultusunda kaleme almıştır. Bu üç roman arasında kanaatimizce *Yozlaşma* roman tekniği ve olayların işlenişi açısından diğerlerine göre daha başarılıdır.

Baş ve son kısımları klasik bir roman görünümünde olan *Yozlaşma*’yı postmodern romanın sınırlarına dâhil eden uygulama büyük ölçüde üstkurmaca tekniğidir. Bir sosyal çevrenin işlendiği romanda olayların sunumundan ziyade kurgusal yazar üzerinden romanın oluşum aşamalarının da eserin konusu hâline getirilişi ile üstkurmaca oluşmuştur. Erhürman, bu tekniği ilk üç bölümün sonuna eklediği “Yazarın Sancıları” kısımlarında ve üçüncü bölümün tamamında başarılı bir şekilde uygulamıştır. “Yazarın Sancıları” kısımlarında kurgusal yazar, üretme sürecinin sancılı yönünü ön plana çıkartmış; üçüncü bölümde ise çalışma tarzıyla ilgili bilgiler vermiştir. Ayrıca romanın sonlarında anlatıcı unsurundan da üstkurmaca tekniğini destekleyecek şekilde yararlanılmıştır. Böylece

romanın kurgusallığı ön plana çıkartılmış ve gerçeklik algısı zedelenerek eserin postmodern yönü güçlendirilmiştir.

Sonuç olarak yazarın üstkurmaca tekniğini başarılı bir şekilde kullanarak romanını kurguladığını ve bu doğrultuda Kıbrıs Türk romanı içerisinde özgün bir eser verdiğini söylememiz mümkündür.

Kaynakça

Aylanç, M. (2017). *Kıbrıs Türk Romanı Eserler Sözlüğü*. Lefkoşa: Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi.

Bolat, T. (2019). *Türk Romanında Üstkurmaca (1980-2000)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Çetin, N. (2004). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: kendi yayını.

Emre, İ. (2006). *Postmodernizm ve Edebiyat*. Ankara: Anı.

Erhürman, T. (2010). *Yozlaşma*. Lefkoşa: Işık Kitabevi.

Erhürman, T. (2012). *Yazışma*. Lefkoşa: Işık Kitabevi.

Güneş Gökduman, Ş. (2017). *1980 Sonrası Türk Romanında Üstkurmaca* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Huyugüzel, Ö. F. (2019). *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh.

Kaya, N. (2013). *Yazma Cesareti*. İstanbul: Ayrıntı.

Kekeç, N. (2019). Tufan Erhürman. İsmail Bozkurt - Oğuz Karakartal (Ed.). *Kıbrıs Türk Edebiyatı Tarihi (1571-2017)* 4. cilt. içinde (s. 555-562). Ankara: Kıbrıs Türk Edebiyatı Araştırma ve Tanıtma Projesi.

Moran, B. (2003). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-2*. İstanbul: İletişim.

Gezgin, F. (2023). Gazeteci Burhan Sait'in Makedonya ve Kosova'da Türklük ve Millî Kimlik Konusundaki Mücadelesi ve Yazıları. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 5(1), 31-48. DOI: 10.47139/balted.1150372

**Gazeteci Burhan Sait'in Makedonya ve Kosova'da Türklük ve
Millî Kimlik Konusundaki Mücadelesi ve Yazıları**
*The Struggle and Articles of Journalist Burhan Sait on Turkishness and
National Identity in Macedonia and Kosovo*

Faruk GEZGİN*

Öz

Burhan Sait, Tito dönemi Yugoslavya'sında, Türklerin basın-yayın, eğitim ve vatandaşlıkla ilgili diğer hakları devlet garantisi altında korunduğu için ülkenin resmî ideolojisi sosyalizme bağlı kalmıştır. 1990'lı yıllarda Yugoslavya parçalanmış, büyük etnik grupların kontrolünde yeni bağımsız devletler oluşmaya başlamış ve bu yeni durum eski döneme göre Türklerin haklarının kısıtlanmasına sebebiyet vermiştir. Yeni dönemde milliyetçi-Türkçü çizgide yer alan Burhan Sait; bütün yazı hayatını Makedonya ve Kosova'daki Türklerin sorunlarına ve Balkan Türklüğünü ilgilendiren konulara adanmıştır. Burhan Sait, Türklerin sorunlarını yakından takip eden, mücadeleci, atak bir gazeteci kimliği sergilemektedir. Bu konuda Kosova'da en önemli süreli Türkçe yayın olan *Tan* gazetesinde ve kendisinin Üsküp'te çıkardığı *Vardar* dergisi ile devamı olan *Vardar* gazetesinde büyük bir mücadele vermiştir. Bu çalışmada Balkan Türklüğünün önemli aydınlarından Burhan Sait'in yine bölgenin en önemli süreli Türkçe yayınları arasında yer alan *Tan* gazetesi ve *Vardar* dergisinde yer alan düşünce yazılarına odaklanılmıştır. Yakın dönem Balkan Türk aydınlarının Türk kimliğiyle ilgili konulara yaklaşımı, örnek bir yazar üzerinden yansıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Burhan Sait, Türklük, millî kimlik, Makedonya, Kosova.

Abstract

Burhan Sait, in the time of Tito in Yugoslavia, was committed to socialism, as the Turkish media and Turkish education rights and other civil rights of the Turks were protected under the state guarantee. In the 1990s, when Yugoslavia was disintegrated and, as opposed to the old period, new independent states began to emerge under the control of large ethnic groups, the rights of Turks began being disregarded and restricted, he took up a national-Turkist line as a result of the feeling of Turkishness that existed in him. He dedicated his entire writing life to the problems of Turks in Macedonia and Kosovo and to Turkishness. Burhan Sait is a struggling and proactive journalist who has aspired to solve the problems of the Turks to the end. In this regard, he gave a great

* Emekli Öğretim Görevlisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, farukgezgin1950@windowslive.com, ORCID: 0000-0001-5800-1004

struggle in the Tan newspaper in Kosovo and the Vardar magazine that he published in Skopje, and its continuation, the Vardar newspaper. Those who knew him closely stated that he was fighting for Turkishness. In this study, the focus is on the opinion articles of Burhan Sait, one of the important intellectuals of the near Balkan Turkism, in the "Tan" newspaper and "Vardar" magazine, which are also among the most important Turkish periodicals in the region. The approach of the recent Balkan Turkish intellectuals to issues such as "Turkishness and National Identity" has been tried to be reflected by determining an exemplary author and subject limitation.

Keywords: Burhan Sait, Turkishness, national identity, Macedonia, Kosovo.

a. Burhan Sait'in Hayatı Hakkında

Burhan Sait 1965'te Kosova Gilan'da doğmuştur. Kosova ve Makedonya'da 1989'a kadar, gazete ve dergilerde çıkan şiirleri ve çıkardığı iki şiir kitabıyla; 1985-1993 yılları arasında ise *Tan* gazetesi muhabirliği ve buradaki köşe yazılarıyla tanınmıştır. *Çevren* (Priştine) dergisinin yanı sıra Üsküp'teki *Birlik* gazetesi ve *Sesler* dergisinde şiir ve yazıları yayımlanmıştır. 1992-1994 arasında Üsküp'te Anadolu Ajansı temsilciliğinde bulunmuştur. Tito öldükten sonra Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde Türklere verilen Türkçe konuşma ve yazma ile Türkçe eğitim hakkı kısıtlanmıştır. 1947-1948'deki Yücel Teşkilatı davası* sonucu verilen idam ve çeşitli hapis cezalarıyla korkutulan Türklerin Türkiye'ye göçleri hızlanmıştır. 1994-2002 arasında Üsküp'te *Vardar* dergisi ve devamı olarak *Vardar* gazetesini çıkaran Burhan Sait, gerek yazılarıyla ve gerekse fiilî olarak bölge Türklerinin sorunlarını dile getirmeye devam etmiştir. Yugoslavya'nın dağılmasıyla kurulan Makedonya Cumhuriyeti ve Kosova Cumhuriyeti'nde Türklerin Türkiye'ye göçlerini de eleştiren Sait, Türklerin sosyal hakları için mücadele etmiştir. Bu iki yeni devlet bünyesindeki Türkler, resmî makamların hukuk dışı ve inandırıcılıktan uzak gerekçeleriyle anayasalarda kendilerine verilen haklarından çok az yararlanabilmektedir. Burhan Sait, Yugoslavya döneminde Türklere verilen haklardan büyük oranda yararlandığı için konjonktürel de olsa sosyalist görünmek zorunda kalmıştır. Rejim dağılınca kurulan iki devlette, Türklere verilen haklar kısıtlandığı için, ister istemez ruhunda var olan milliyetçi fikirler onu millî kimlik mücadelesine yöneltir. Yeni dönemde Tito ve sosyalizm konularını ele alan ve bilhassa Türklerin kolektif tarım siyaseti yüzünden ellerinden alınan toprak ve mülklerinin geri verilmesi gerektiğine dair yazıları vardır. Burhan Sait, ailece vatandaşlığına geçtiği Türkiye'de 2004'te geçirdiği bir trafik kazasında hayatını kaybetmiştir. Eşi ve iki kızı hâlen İstanbul'da yaşamaktadır.

* Yugoslavya Türklüğünün haklarını savunmak ve korumak için kurulan Yücel Teşkilatı (1945), II. Dünya Savaşı döneminde Bulgaristan ve Yugoslavya tarafından Makedonya Türklerine karşı yapılan sistemli baskılara karşı örgütlü mücadele yürütmüştür. 19-25 Ocak 1948 tarihleri arasında Yücel mensupları bir takım mesnetsiz iddialarla hâkim önüne çıkarılarak yargılanmışlar ve içlerinden dördü idama, diğerleri ise çeşitli hapis ve sürgün cezalarına çarptırılmışlardır. Yücel Teşkilatı hakkında bkz: Ercan TÜRKSOYLU, Yugoslavya Türklüğünün Direniş Mücadelesi (1945-1948): Yücel Teşkilatı, Astana Yayınları, Ankara, 2020.

b. Burhan Sait'in Türk Kimliği, Türkçe Eğitim Konusundaki Mücadelesi ve Yazıları

Burhan Sait hakkında daha önce herhangi bir şekilde yayımlanmamış bazı bilgiler şahsi arşivimizde muhafaza edilmekte olup kendisi hakkında tarafımızca hazırlanan bir çalışma kapsamında değerlendirilmektedir. Yazarın fikrî mücadelesi ve düşünceleri konusunda yakınları tarafından görüş bildiren ve tarafımıza iletilen çok sayıda mektup ve e-postada onun hayatı ve edebî şahsiyetine dair değerli notlar bulunmaktadır. Sait'in Türk kimliği ve Türkçe eğitim konusundaki faaliyetlerine temas etmeden önce söz konusu notlardan biz kısmını kısa alıntılarla aşağıda sunmayı ve sonrasında da bu görüşlerdeki ortak noktalar hususunda kendi değerlendirmemizi vermeyi uygun buluyoruz:

*“Öyle ki Kosova’da Türklerin kimlik mücadelesinin arttığı yıllarda, hep yanımızdaydı. Milletini çok sevdi. Türklükte bir an olsun fire vermedi. Üsküp’e yerleştikten sonra... çok geçmeden ‘Vardar’ adıyla siyasi-kültür içerikli bir dergi yayınlamaya başladı. Çok partili sisteme geçildiği (1990) Yugoslavya’da, özellikle Makedonya ve Kosova’daki siyasi gelişmelerle ilgili dergisinde gündeme getirdiği konularla dikkatleri daha fazla da üzerine çekti. ‘Sisteme hizmet’ sınırları içinde Türklükten yana olanlar bu tür yazılardan çok rahatsız oluyordu.” (Arslan, FGA** 2016).*

“Burhan Sait için diyeceğim şey kendisi çok dinamik, çok hırslı bir çocuktur, Türk, Türklük konusunda hiç fire vermeyen bir kişiliği vardı.” (Ömer, FGA 2016; Ömer, FGA 2020)

“ (...) Mile Bey (İçişleri Bakanlığı Müsteşarı) kafayı bulmuştu. Ben, Yusuf Hamza ve Burhan’a dönerek şunları söyledi: ‘Üçünüzü süpürecektik (hangi anlamda söylediğini bilmiyorum). Sizin milletini, Türklüğünü aşırı seven romantik milliyetçiler olduğunuzu gördük. Sizi bu kurtardı. Yusuf Hamza sarardı. Burhan gülmeye başladı. ‘Ha, ha, ha... Bu canı ancak Allah alır.’ dedi. Kendini milliyetçi-Türkçü olarak görürdü. (...)” (Abdullah, 2016; Abdullah, FGA 2020)

“Milli değerlere önem veren dolu dolu bir arkadaşımızdı.” (Bütüç, 2020, s. 3).

“Burhan, Rumeli’de gerçek bir Türk aydınıydı. Bu halka daha çok verecekleri vardı.” (Beksaç, 2020, s. 28).

“Türk Milleti’nden gurur duyardı.” (Saraç, 2016).

“Türk Milletini seven ve Türklüğü her zaman ve her fırsatta savunan bir kişiydi. Bir bakıma Türk milliyetçisiydi de denilebilir. Türklük için canımı da veririm diye

** FGA: Faruk Gezgin Kişisel Arşivi.

söyleyenler arasındaydı merhum Burhanımız.” (İlyas, FGA 2016).

“Türklük düşünceleri: Makedonya’da var olan Türk siyasilere bölünmesini, parçalanmasını ve Türk halkına sözde yakın, gerçekte uzak olmasını kınar ve STRATEJİ –kısa ve uzun vadeli-, Makedonya Türk Siyasi ve Sivil Stratejisi yapılmasını arzular ve dile getirirdi.” (Tahir, FGA 2016).

“Priştine’de öğrenciyken onunla görüştüğüm zamanlarda Yugoslavya ile Sovyetler Birliği’nin dağılacağını, Sovyetler Birliği’nde yaşayan Türk soylu milletlerin bağımsız devletler kuracaklarını söylediler. Ben de onun bu öngörülerine biraz şüpheyle yaklaşırdım. Ama çok geçmeden günümüzde Türkî Cumhuriyetler diye anılan eski Sovyet cumhuriyetlerinin bir bir bağımsızlıklarını ilan etmeye başladıklarını basından duymaya başladık.” (Sülçevsi, FGA 2020).

“Başta Türk kimliğinin savunucusu olarak bu konuda ödün vermedi. Sorunlarımızın üstüne üstüne geldi...” (Baymak, 2004, s. 21-22).

“Türklüğe hizmet edecek bağımsız bir günlük gazete kurmak ve yaşatmak en büyük emeliydi.” (Hüseyin, FGA 2020).

“Türkiye makamları ile temas kurmakta ve onlara doğrudan doğruya Kosova Türklerinin durumu ile ilgili bilgi verebilmek için, büyük ölçüde Burhan SAİT sayesinde fırsat yarattık.” (Köroğlu, FGA 2020).

“Makedonya Türklüğü için samimi bir şekilde mücadele edenlerle birlikte hareket eden Burhan Sait, aksi yönde hareket edenlere karşı da lafını esirgemezdi ve tavrını koyardı. Velhasıl Burhan Abi, milli değerlere önem veren, düşündüğünü konuşan, çalışkan, Türklük bilincinin devamı için imkânları zorlayan, bunun için yılmadan mücadele eden yürekli bir şahsiyetti.” (Çayırılı, FGA 2020).

Sait hakkında ortaya konulan görüşlerde ortak husus onun millî kimlik sorunlarını samimiyetle ele aldığı ve çözüm yolları üzerinde durduğudur. Onu yakından tanıyanlar tarafından ifade edilen görüşlerde bir diğer hemfikir olunan husus Burhan Sait’in gerek sosyalist gerekse sonraki dönemde milliyetperver duruşunu muhafaza ettiği yönündedir.

Burhan Sait, yazılarında Yugoslavya’dan Türkiye’ye göçlere rağmen geride kalan Türk varlığının, yeni bağımsız devletlerin çoğulcu demokrasiye geçiş sürecinde yok sayılmaya başladığını, Tito zamanında verilen hakların gerisine düşüldüğünü, Türkiye’nin dışında bölgeye yardım eden olmadığını dile getirmiştir. Ona göre bu duruma düşen Türkler, arkalarında ayrıca 200 milyonluk Türk dünyası olduğunu görmeli, Türk olmanın adeta suç sayılması ezikliğini üzerinden atmalıdır (Sait, 1993b; 1990d). Zaman Türklerin aleyhine işlemektedir. Halbuki birlik

içinde olursa, Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar büyük Türk dünyasının arkalarında olduğu unutulmasa geleceğe daha umutla bakılacaktır (Sait, 1992b). Makedonya Türklerinin o sırada tek siyasî temsilcisi olan Türk Demokratik Partisi Başkanı Erdoğan Saraç, yeni anayasada Türklerin azınlık olmadığına yer alması için mücadele etse de buna muvaffak olamamıştır (Sait, 1993d).

Kosova'nın bağımsız devlet olma sürecinde, başkan Sadık Tanyol'un Türkler lehine olan çalışmalarındaki suskun duruşu neticesinde Türk Demokratik Birliği'ne (Partisi'ne) önce başkan yardımcısı, sonra da başkan seçilen ve Burhan Sait'in övgüsünü kazanan Erhan Köroğlu ile haklar mücadelesi hız kazanır. Erhan Köroğlu, Burhan Sait'e verdiği röportajda, Türklerin kimsenin maşası olamayacağını, Arnavut-Sırp anlaşmazlığında Türklerin kendi varlıklarını korumaları gerektiğini; azınlık durumuna düşen Türklerin bir de bölünmüş durumda olmalarının üzücü olduğunu belirtmiştir. Her yeni gelişmenin Türkler aleyhine sonuç vermesi de Kosova'dan Türkiye'ye göçe sebep olmaktadır (Sait, 1995, s. 13-15).

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Türkler yine sindirilmek istenir. 1912'de başlayan etnik temizliği yine açıkça dillendirenler vardır. Burhan Sait, bilinçli olarak direnilirse Türkleri kimsenin korkutamayacağına inandığını yazmıştır (Sait, 1990h). Sait, Kosova'daki iç savaş ve etnik temizlik nedeniyle doğduğu toprakları terk etmek zorunda kalanların savaş bitiminde ülkeye kabul edilmeyeceklerini düşünmektedir. Bu itibarla Kosova'nın ileride Türksüz kalacağından endişelenmiş ve söz konusu göçlere uzun süre karşı çıkmıştır. Maalesef kendisi de Üsküp'te yaşadığı maddî sıkıntı sonucu *Vardar*'ı kapatıp ailesiyle 2002'de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmiştir (Sait, 1999c; 1999d).

Burhan Sait'in Makedonya ve Kosova'da Türklüğü ve millî kimliği koruma ve yaşatmada önem verdiği en önemli konu, Türkçe basın-yayın ve Türkçe eğitim-öğretimdir. 1912-1945 arası krallık döneminde Türklerle bu hak çok az tanınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda işgalci Alman ve Bulgarlara karşı savaşı Partizanların kazanmasında büyük emek veren Türklerin, bilhassa Doğu Makedonya'da nüfusun yoğunluğunu oluşturması Tito yönetimini korkutmuştur. Bu korkunun bir tezahürü olarak 1939'da Türklerin haklarını müdafaa için kurulan Yücel Teşkilatı, yeni sosyalist rejime karşı bir terör eylemine bulaşmadığı hâlde uydurma dava ve mahkemede yargılanmıştır. 1947-1948'de gerçekleşen yargılamalarda Yücel'in dört önemli lideri idama, birçok mensubu da değişik hapis cezalarına mahkûm edilmiştir. Bu dram, daha çok Türkleri ve kısmen de diğer Müslüman grupları korkutmuş; Tito ile Türkiye Cumhuriyeti'nin anlaşması üzerine 1951'den itibaren bilhassa 1953-1961 arasında yaşanan göç sonucu Türkler, Yugoslavya'da azınlık durumuna düşmüştür. Bu acıya rağmen, Tito zamanında rejimin güdümünde olursa bile, Yugoslavya'daki Türklerle Türkçe basın-yayın ve nüfus durumuna göre

birçok yerde Türkçe eğitim-öğretim hakkı tanınmıştır. Tito'nun 1980'de ölümü ve federal cumhuriyetlerin 1990 sonrasında bağımsız devletler hâline gelmeleri halkasına, en son özerk olan Kosova da, uzun süren iç savaş sonrasında Türkiye ve ABD sayesinde katılmıştır. Arnavutların kontrolünde olan Kosova'da durum, her geçen gün Türklerin aleyhine gelişmeye başlar. Yeni demokratik dönemin sonunu iyi göremeyen Makedonya Türkleri "varlık göstermesi açısından motive edici" (Önem, 2021; 399) bir unsur olan *Birlik* gazetesi ve etrafındaki Sevinç ve Tomurcuk dergileri; Kosova Türkleri de *Tan* gazetesi ve etrafındaki *Kuş* ve *Çevren* dergilerini yaşatamamıştır. Bölgede post-totaliter dönemde çıkan *Vardar*, *Yeni Dönem*, *Sofra* vb. basın organları da uzun ömürlü olamamıştır. Bütün olumsuz şartlara rağmen Makedonya'da *Yeni Balkan* gazetesi, *Köprü*, *Kardelen* ve *Bahçe* dergileri; Kosova'da da *Türkçem* dergisi fedakârlıkla yayınlanmaktadır.

Günümüzde Kosova ve Makedonya'daki Türklerin sahip oldukları haklar, Tito zamanının da gerisine düşmüştür. Bir de nüfus çoğunluğu nedeniyle Kosova'nın Arnavutların yönetiminde; Makedonya'nın ise Makedonların kontrolünde olması, Müslüman çoğunluğu Arnavutların temsil etmesi, iki devlette de belediyelerce Türklerle yönelik hizmetin azalmasına ve engellenmesine yol açmıştır. Devam eden göçler yüzünden, birçok beldede nüfusu daha da azalan Türklerin Türkçe eğitim hakkı, uydurma sebepler ve baskılarla engellenmektedir. Burhan Sait, iki devlette de anayasalarda hak olarak verilen ama çıkarılan zorluklarla uygulanamayan hakların temini için mücadele etmiş, yazılar yazmıştır. Büyük şehirlerde ve nüfusu Türklerden oluşan büyük köy ve beldelerde sorun daha az yaşanmıştır. Diğer yerlerde Türk çocukları Makedonca ve Arnavutça eğitim görmeye zorlanmıştır. Doğu Makedonya'daki Türk çocukları, bölgelerinde Türkçe eğitim olmadığı için, ADEKSAM Derneği'nin fedakârlığı sayesinde Gostivar şehrindeki çeşitli liselerde okutulmaktadır. Makedonya'da Kalkandelen, Ohri ve Struga'da; Kosova'da Gilan, Doburçan ve Tito Mitroviçası'nda Türk nüfusun azlığı ve baskılar yüzünden, ilkokul veya ilköğretim okullarında Türkçe sınıf oluşturmada zorluk yaşanmaktadır. Hatta Kosova'da Arnavut yönetimin, Türk aileleri korkutarak çocuklarını Arnavutça sınıflarına kaydettirmek için zorlaması, iki Müslüman topluluk arasındaki ilişkileri zedelemektedir. 1990 şartlarında Kosova Vıçitirin'da 80 kadar Türk aile yaşadığı hâlde, Türk çocukları Arnavutça eğitim veren sınıflara kaydedilmiştir. Burhan Sait, köftencilikle hayatını devam ettirirken iki çocuğunun Arnavutça eğitim almaya zorlanmasından sonra çocuklarını Türkçe eğitim için her gün Priştine'ye götürüp getirmek zorunda kalan Necmettin Kera'nın hikâyesini anlatırken, "*Necmettin Kera bugün çocuklarını sadece Türkçe okutsun ve onları birer Türk gibi yetiştiresin diye günde 46 km yol alıyor. Üç çocuğunu Vıçitirin'dan Priştine'ye alıp götürüyor. Derslerin başladığı ilk günlerde ise günde 75 km de yaptığı olmuş. Ne için, kimin için. Tabii ki benim için, ya da senin için değil Türkçe*

için.” diyerek adamın fedakârlığına hayran kaldığını belirtir. Necmettin Kera ise Burhan Sait’e “Her gün Priştine’ye gelip gittiğimi bilenler zor değil mi diye sorup duruyorlar. Hayır, diyorum. Hiçbir zorluk yok, üstelik de çok mutluyum, dedikten sonra bana tuhaf tuhaf bakıyorlar. Türkçe okudukları için çocuklarım da çok mutlu.” diyor (Sait, 1990f).

Burhan Sait, 1992-1999 arasında Makedonya-Merkez Jupa’da, ana dili Türkçe ve ana dili Makedonca olan Türklerin baskılara, eziyetlere ölüm oruçları da tutarak Türkçe eğitim için direnmeleri sonucu Mustafa Kemal İlköğretim Okulu ve Ata Lisesi’nin açılması mücadelesi ve başarısı konusunda birçok yazı yazmıştır. Makedon yöneticiler, Makedonca eğitime razı edemedikleri Türklere Arnavutça eğitim hakkı tanımaya çalışmıştır (Sait, 1992d; 1996d, 3-4; 1999e; 1999f).

Burhan Sait’in gerek *Tan* gazetesinde ve gerekse *Vardar* dergi ve gazetesinde Türkçe eğitimin önemine dair sayısız yazısı bulunmaktadır. *Vardar*’da yayınlanan bir yazısında, Türk çocuklarına bilgisayar yerine okullarda öncelikle Türkçe eğitim verilmesi gerektiğinde ısrar eder. Bu yazıdan çok önemli bazı bölümleri verelim:

“Bilgisayar çağında bilgisayar istememek çok acayip doğrusu. Kimisi bilgisayar yerine Türkçe eğitim istemeyi geri zekâlılık sayabilir, Türkçe okumak o kadar önemli mi ve neyi değiştirir? gibi sorular sorabilir. Zaten onlarca yıl bu gibi, sorular soruldu, işlendi, hayata geçirildi ve akabinde binlerce Türk çocuğu Türk yerine Arnavut ya da Makedon dilinin alfabetini öğrendi. Biz şimdi soruyoruz Türkçe değil de Arnavutça ya da Makedonca okuyan binlerce Türk çocuğu ne oldu? Ne mi oldu? Yüzde 90’ı ‘bir baltaya sap olamadı’. Balkanlar gibi bir ortamda ve başka bir dilde ilk alfabeti öğrenen Türklerin yüzde 90’ı kendinden oldu. Arnavut ya da Makedon okullarında aşağılık kompleksle büyüdü. Arnavut çocuklarının ortamına katılabilmek için Arnavut, Makedon çocuklarını arasına girebilmek için ise ismen olmazsa dahi ruhen Makedon olmak zorunda kaldı. Bu şekilde kendinden olan bir Türk çocuğu okuduğu derslerden etkilendi, kendinden ‘tiksindi’, Arnavut ya da Makedon ortamından dışlanmaması için Arnavut’tan ‘büyük’ Arnavut, Makedon’dan büyük ‘Makedon’ daha doğrusu anlayacağınız ‘papadan büyük Katolik oldu’. Beyni yıkanan böyle bir Türk evladı uzun yıllar maalesef ve maalesef sadece ‘göz çıkardı’. Kimisi kukla gibi bir koltukta oturdu, kimisi küçük bir ‘hizmet’ madyası aldıktan sonra ‘kirli havlu’ gibi atıldı, kimisi de onun bunun arasında yok olup eriyip gitti... ve onlarca yıl devam eden bu dram da Makedonya Türklerinin bugünkü konumuna gelmesine büyük katkı sundu.” (Sait, 1996c, s. 3-5).

Burhan Sait, Makedonya ve Kosova’da Türk kimliğinin korunmasında Türkçe konuşup yazmayı, Türkçe basın-yayını ve Türkçe eğitim-öğretimi en önemli etken

olarak görmüştür.¹

Burhan Sait, yazılarında Türkleri temsil eden kuruluşların yöneticilerini ve Türk aydınlarını millî kimlikten uzak gördüğünü yazmış ve hakların kazanılması ve uygulanmasında görevlerini yerine getirmedikleri için sert bir üslupla tenkit etmiştir. Ayrıca o sırada aydın tabakadan Türkler birbirine düşmektedir. Alt tabaka Türkleri ise millî kültüre daha çok bağlıydı. Burhan Sait, bu konudaki acı gerçeği şu şekilde ifade etmiştir: *"Bilmiyorum ama, halkımız arasında 'iki Türk bir araya geldi mi mutlaka kavga çıkar' deyişi son zamanlarda tutarlılığını doğrular gibidir... Yüzyıllarca bu topraklara medeniyetimizin damgasını vururken öyle bir gün geldi ki dalkavukluğumuzun ve nemelazımcılığımızın yüzünden medeniyetimizi unuttuk, unutturduk fakat dünya âleme de ibret olmayı(a) başladık. Kendini aydın sayan bilim doktorları, mastırlar, yüksek tahsilliler, yazarlar, gazeteciler belki incinebilir... Fakat gerçeği söylemek gerekiyorsa şu anda Türk insanının simasını, medeniyetini az bile olsa özlüğüyle koruyan ve kurtaran bir tek kimse varsa o da kimilerimizin cahil bildiği çiftçimiz, esnafımız ve örs başında bulunan demircimizdir. Yani sıradan insanlarımızdır. Kültürümüzü, geleneğimizi işte bu insanlarımız yaşıyor."* cümleleriyle vermektedir (Sait, 1991a). Bir yazısında millî bilincin zayıf olmasına değinen Burhan Sait, Türkleri temsil edenlerin bir çatı altında toplanmaları gerektiğine, yoksa bölünmeler yüzünden kendilerini kötü bir geleceğin beklediğini ve belki de Makedonya'nın Türksüz kalmasına yol açılabileceğini yazmıştır:

"Makedonya'da yaşayan Türkler ile durumlarını araştırarak ve sorunlarına çözüm bulacak çalışmaların olmayışı, yakın bir gelecekte Makedonya'yı Türksüz bırakabilir." (Sait, 1993a).

Eğitimde, ekonomide, mecliste temsil edilmede, kamuda işe yerleştirmelerde sorunlar artarken, Türkleri temsil edenlerin bunların giderilmesi için çok çaba harcamadıklarına inanan Burhan Sait, çıkardığı *Vardar*'da bu temsilcileri bir araya getirdiğini ama sonra yine bütünlük için bir sonuç alınamadığını, vurdumduymazlığın devam ettiğini; birçok dernek ve cemiyete, bir partiye sahip olmalarına rağmen iktidara isteklerini kabul ettirmede aciz kaldıklarını ifade etmiştir (Sait,

¹ Bu konunun en geniş şekli, Hidrellez Bahar Şenlikleri Festivali kapsamında, Üsküp'te 09.05.1997'de yapılan Uluslararası 22. Türk Kültürü Sempozyumu'nda tarafımızdan "Gazeteci Burhan Sait'in Türkçe ve Türkçe Eğitim Hakkı İçin Kavgası" başlıklı bir bildiri olarak sunulmuştur. Bildiri metni için bk: (2017). 22. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyum-Bildiriler Kitabı, Ankara: Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları, 201-210; *Kurgan*, (39), Eylül-Ekim 2017, s. 80-84. Bu bildiriye Burhan Sait'in bu konudaki yazılarının künnyeleri verilmiştir. Burada sadece çıktığı süreli yayın sayı ve tarihini vermekle yetinmek durumunda-yız: *Tan*, (857), 01.03.1986; *Tan*, (927), 04.07.1987; *Tan*, (931), 01.08.1987; *Tan*, (933), 15.08.1987; *Tan*, (935), 29.08.1987; *Tan*, (936), 05.09.1987; *Tan*, (937), 12.09.1987; *Tan*, (938), 19.09.1987; *Tan*, (939) (*Boncuk Çocuk Eki*, (626), 26.09.1987; *Tan*, (940), 03.10.1987; *Tan*, (943), 24.10.1987; *Tan*, (1039), 26.08.1989; *Tan*, (1095) (*Yarın Aylık Gençlik Eki*, (8), 22.09.1990; *Tan*, (1107), 15.12.1990; *Tan*, (1109), 29.12.1990; *Tan*, (1130) (*Yarın Aylık Gençlik Eki*, (15), 25.05.1991; *Tan*, (1152), 26.10.1991; *Tan*, (1199), 19.09.1992; *Tan*, (1200), 26.09.1992; *Tan*, (1201), 10.10.1992; *Tan*, (1203), 24.10.1992; *Tan*, (1205), 07.11.1992; *Tan*, (1209), 05.12.1992; *Tan*, (1215), 16.01.1993; *Tan*, (1219), 13.02.1993; *Tan*, (1223), 13.03.1993; *Tan*, (1226), 06.04.1993; *Vardar*, (1), Haziran 1994; *Vardar*, (28), Eylül 1996.

1996a, s. 8-10).

Yeni bağımsız devletlerin kuruluşunda etnik topluluklar hemen faaliyete başlamalarına rağmen, Türkler bu konuda geç kalmıştır. Bunun Türk nüfusunun azlığından dolayı tereddütten, ne yapılacağına karar verememekten doğduğu sanılıyor. Burhan Sait, bölgede “Türk yoktur” tezine karşı, Türk bilim adamlarının da harekete geçip Osmanlılar öncesi ve sonrasında bölgedeki Türk varlığını yazmalarını, Türkiye’ye göçün gerçek sebebini de tespit etmelerini istemiştir (Sait, 1990a).

Yugoslavya’da devamlı Osmanlıların kötülükleri anlatılırken, Türk aydınları gereken cevabı vermemekte veya verememektedir. Hitler Almanya’sı, İkinci Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya’da 1.700.000 kişinin ölümüne sebep olmasına rağmen bu kadar kötülenmemektedir (Sait, 1990e; 1999b). Türkler ise, 500 yıl bu toprakları daha iyi idare etmiştir. Bazı Arnavut ileri gelenleri ise, Makedonya ve Kosova’da Türk olmadığını, Türk denilenlerin Arnavut asıllı olup Osmanlılar tarafından zorla Müslüman-Türk yapıldıklarını iddia etmekteydi. Hatta aşırı Arnavutçuluk yapanların bazılarının, Atatürk’ü de Arnavut asıllı göstermeye çalıştıkları bilinmektedir. Burhan Sait, Kosova’da cami kürsüsünde bile Türk düşmanlığı yapıldığını belirtir. O, Türkleri aşağılayan, aleyhte ifadeleri olan Dr. Fadil Süleymani üzerine iki yazı yazmıştır (Sait, 1990e; 1999b).

Türkiye Cumhuriyeti’nin Balkanlardaki Türkler ve akraba topluluklarla ilgilenmesini Batılı basın, tarihi eskiye dayanan “Türkler Geliyor” saplantısıyla duyurmuştur. Bu da Balkanlardaki yönetimlerin kendilerinde yaşayan Türklere baskısını arttırmıştır. Burhan Sait, Avrupa’nın Makedonya’da Türk varlığını istemediğinin de farkındadır (Sait,1991c; Vardar,1996e, s. 3-4).

Bağımsız yeni devletlerin ortaya çıkışı sırasında Türklere baskılar devam etmiştir. Balkan Savaşı’ndan sonra birçok hakları ellerinden alınan Türkler, Tito zamanında devletin kontrolü ve garantisi altında olan Türkçe basın-yayın ve Türkçe eğitim konusunda nispeten rahatlasalar da, kollektif üretim yüzünden ellerindeki toprakları kaybetmiştir. Burhan Sait, yeni dönemde bu haklardan da korkmadan söz etmiştir (Sait, 1992c; 1993c).

Burhan Sait, Sırlara şirin görünmek için Türklerin Kosova’da huzur içinde olduklarını söyleyen Kosova Türk Demokratik Birliği Partisi başkanının istenmediğini dile getirmiş, yerine onun her zaman mücadelesini takdir ettiği başkan yardımcısı Erhan Köroğlu’nun seçilmesini uygun bulmuştur. Sadık Tanyol ise, etrafındaki küçük bir grupla Prizren’deki Türk Demokratik Partisi olarak faaliyetine devam etmiştir. Köroğlu, Burhan Sait’e verdiği mülâkatta, Türklerin durumdan hiç memnun olmadıklarını, haklı bir mücadeleye giriştiklerini; kendisinin ve eşi-

nin bu süreçte işlerinden olduklarını, Türkiye'de çalışan çocuklarının gönderdiği paralarla ayakta kaldıklarını; Kosova'da eşit haklı bir yönetim istediklerini, Prizren'deki Türk partisinin Arnavut partilerinin "borazan"lığını yaptıklarını anlatır. Köroğlu, uzayan iç savaşın daha çok Türklere zarar verdiğini de ekler (Sait, 1998b, 13-17). Makedonya'da ise, Devlet Bakanı Adnan Kâhil, *Vardar*'a verdiği demeçte "Türklerin sorunlarına çözüm aranacaktır" der (Sait, 1999a).

Baskılar devam ederken bölgedeki Türklerin ve hatta diğer Müslüman grupların da fırsatını bulunca Türkiye'ye göçüne uzun süre karşı çıkan Burhan Sait -kendisi de ailesiyle 2002'de Vardar'ı kapattıktan sonra göç ederek Türkiye vatanlaşığına geçmiştir-, Türk nüfusunun daha da azalacağını, geride kalanların Makedon ve Arnavutlar karşısında ezileceğinin, millî kimliğini kaybedeceğinin farkındadır. Bu konuda bir yazısında hissî olarak şunları dile getirmiştir:

"Gerçekten neden göç ediyoruz, göçe hazırlanıyoruz? Bıraktığımız kefeni ve kefensiz yatanlara yazık değil mi, bizlere ayıp değil mi? Bu diyarlar kimin, bizim de değil mi?"

Biliyorum göç edenler bu diyarları nedensiz terketmediler. Zorlandı, kimisi de burda gelecek yok dedi. Zorlananların, güçsüz olanların gitmeleri özürleniyorsa, 'burda gelecek yok' diyenler hem güçsüz hem de binlerce kefensiz ve kefenli yatanları düşünmeyenlerdir.

1992'de şehitler ve ölülerimiz uğruna bu diyarlarda kalabilmek için savaştım. İlk ve son hedefimiz bu olsun." (Sait, 1991b).

Vardar imzasıyla yazdığı bir yazıda da, iç savaş yaşanırken en büyük darbeyi yiyen Türklerin çaresiz kalarak Türkiye'ye göç ettiklerini belirten Burhan Sait, bu göç dramıyla ilgili olarak şunları belirtmiştir:

"Kosova Türklerinin göç nedeni de malum: Azınlığın ezilmişliğinden gelen her çeşit siyasi ve ekonomik baskı, asimile olmak endişesi, yalnızlık hissi ve geleceğe karamsar olmak.

Yüzbinlerce milyon dolar değerinde olan gayrimenkullerinin akıbeti Kosova Türkleri için şimdilik en büyük sorunu oluşturuyor.

Göç eden ve göç hazırlığı yapan Makedonya Türklerinin başlıca göç nedeni siyasi ve ekonomik gelecekte ümitsiz olmalarından kaynaklanıyor." (Sait, 1996b, 9)².

² Burhan Sait'in *Tan* gazetesinde, Kosova ve Makedonya Türklerinin durumu ve hakları üzerine 63, göç üzerine 10; *Vardar*'da, Türklerin durumu, kimlik problemi üzerine 140, Türk partileri ve seçimler üzerine 110, nüfus sayımı üzerine 8 yazısı bulunmaktadır.

Yücel Davası'ndaki korku ve hayal kırıklığı sonucu, iki devletin anlaşmasıyla Türkiye'ye göçten sonra Yugoslavya'da azınlık durumuna düşen Türklere Tito yönetimi tarafından Türkçe basın-yayın ve Türkçe eğitim hakkı verilmiştir. Bu yüzden Türkler, hakları devlet garantisi altında da olduğu için sosyalist rejime şükran borçludur. Bu yüzden Türklerin sosyalist dönemde açıkça etnik milliyetçilik yapması düşünülemezdi. Burhan Sait de, Tito'nun ölümü ve dağılma sürecine kadar etnik milliyetçiliklerin Yugoslavya'yı böleceğine haklı olarak inanmıştır. Bölünmenin Türklerin aleyhine sonuçlar vereceğinin de farkındadır. Bir yazısında, Yugoslavya Tarihçiler Kurultayı'na katılan üç bilim adamının görüşlerini ele alır. Bilim adamları milliyetçiliğin tarih bilimini küçük düşüreceğini belirtir (Sait, 1987). Burhan Sait, Kosova'da daha 1981'de Arnavutlar arasında başlayan "milliyetçilik-bölücülük" kıpırdanmasının, diğer ulus ve halkların milliyetçiliklerini de su yüzüne çıkardığına inanıyordu. Bunun eğitimde milliyetçiliğe karşı gelmekle önleneceğini düşünüyor ama gençler arasında bunun yayıldığını da görüyordu (Sait, 1989a; 1989b). Burhan Sait, 1990'lardan itibaren ise, her federal cumhuriyette, hâkim unsur etrafında etnik milliyetçiliğe dayanan yeni devletler oluştuğunda, Türklerin geleceği açısından gönlünde esasen var olan milliyetçilik-Türkçülüğe mecburî olarak dönmek zorundaydı. Burhan Sait'in bu noktada "Tito dosyası"nın açılmasına ve Türklere yapılan haksızlıkların meydana çıkarılması gerektiğine inandığı bilinmektedir. Bu çalışma da zaten daha çok onun bu son dönem çalışmalarını kapsamaktadır.

Yugoslavya Türklerinde millî kimlik ve Türklük meselesinde Yücel Teşkilatı en suurlu hareketi temsil eder. İkinci Dünya Savaşı içinde, işgalci Alman ve Bulgarlara karşı Tito Partizanları yanında yer alan Türkler, gelecekteki durumlarının daha iyi olması için daha 1941 yılında yarı gizli sayılabilecek Yücel Teşkilatı'nı oluşturmaya başlamıştır. Tito yönetimi kurulunca da silahlı eylem hariç, Üsküp ve diğer bazı yerlerde teşkilatlanma başlar. Fakat sosyalist yönetim, Türklerin bilhassa Doğu Makedonya'daki nüfus yoğunluğunu da tehlike olarak gördüğünden, Yücelcileri Türkiye'nin uzantısı sayarak 1947-1948'de uydurma bir dava ile yargılar; dört önde gelen lideri idam, birçok mensubu da çeşitli hapis cezalarına çarptırılır. Yücel Teşkilatı, Müslüman-Türk davasının sembolüydü. Türklerin yeni dönemde haklarının kazanılması, millî kimliklerinin korunup geliştirilmesi amacını gütmüştür. Yücel Davası, maalesef Türkleri korkutup Türkiye'ye göçe zorlamak için de kurgulanmıştır denilebilir. Yücel Teşkilatı, daima Türklüğü yaşatmak, millî benliği korumak ve geliştirmek yolundaki mücadelesiyle hatırlanmaktadır. Burhan Sait, Yücel üzerine iki yazı yazmıştır. Sosyalist idare dağılırken Belgrad TV'sinde, "Goli Otok" işkence kampında 56.000 kişinin işkence gördüğü, birçok kişinin öldüğü değerlendirildiğini belirten Burhan Sait, Yücel dosyasının da açılmasını ister; Yugoslavya'daki Türk halkını Türkiye lehine kıskırtıp isyan ettirmek suçlama-

sının dosya yayınlanınca gün ışığına çıkacağını da belirtir:

“Bunlar yanı sıra bugün, Üsküp'te y(Y)argıtayda bulunanlar ve duruşmayı tüm incelikleriyle bilenler yaşıyor. Elimizde canlı malzemelerin varolmasıyla 'Yücel'cilerin dosyasının açılması muhakkak ki kamuoyuna gerek zamanı gerekse de 'Yücel'cilerin kimler olduklarını gösterecektir. Bu dosyanın tarihe gömülmesi, tarih olarak kalması zamanın yüzkarasını oluşturacaktır. Çünkü 'Yücel'ciler Türkiye'yle birleşmek mi, yoksa başka bir şey için mi yargılandılar, bu henüz kesin bilinmemektedir... sözün kısası biz gençler bilmiyoruz.” (Sait, 1990c).

İkinci yazısında çağrısına İstanbul'da yaşayan Makedonya göçmeni yazar Suat Engüllü'nün cevap verdiğini, onun İstanbul'da yaşayan Yücelcilerin ağzından bilgiler topladığını, esas bilgiyi yazar Mustafa Karahasan'ın verebileceğini belirtir (Sait, 1990ı).

c. Burhan Sait'in Türklerin Makedonya ve Kosova'da Bütünleşme ve Partileşme Çalışmaları Üzerine Yazıları

Burhan Sait, 1980'de Tito'nun ölümünden Yugoslavya'nın dağılma işaretlerinin başladığı 1990'a kadar sosyalist yapının devamının azınlıkta kalan Türkler için daha iyi olduğunu haklı olarak savunmuş ama her federal cumhuriyette en büyük etnik grup ayrı bağımsız devlet olma yolunda başarı kazandıkça, o da Türklerin varlığını koruma ve devam ettirme mücadelesine atılmış; milliyetçi-Türkçü ve Atatürkçü tavrını ortaya koymuştur. Yeni devletlerde Türkler, sosyalist sistemdeki haklarından bile mahrum kalmaya başlamış ve azınlık durumuna düşürülmüştür. Burhan Sait, bu ortamda bütünleşme ve partileşme ile Türklerin haklarının yeni yönetimlere kabul ettirilmesi için uğraşmış, yazılar yazmış; babası İlyas Sait ve ağabeyi Orhan Sait'le birlikte her faaliyetin içinde yer almıştır. O günlerde Makedonya'da faal biri olan Nebi Aluş, ilk olarak Üsküp'te Yeni Yol Kültür Güzel Sanatlar Derneği yazıhanesinde Kâmuran Tahir'in başkanlığındaki toplantıda Mukbil Beyzat, Alaettin Tahir, Avni Abdullah, Avni Engüllü, Attila Klinçe, Tülay Tahir ile birlikte yer aldığı ve çeşitli görüşler ortaya konduğunu ifade eder. Bu konuda ilk resmî kuruluş toplantısının ise daha sonra Azınlık Halklar Tiyatrosu'nda yapıldığını; Türk Demokratik Birliği adıyla Türkleri temsil edecek teşkilatın burada kurularak ilk başkanlığa Mukbil Beyzat'ın seçildiğini dile getirir. Nebi Aluş aynı zamanda Kosova'dan toplantıya Burhan Sait ve babasının katıldığını ve hatta Burhan Sait'in heyecanlı bir selamlama konuşması yaptığını belirterek Sait'in 1993'te gelip yerleştiği Üsküp'te Türk Demokratik Partisi'nin faaliyeti içinde yer aldığını yazmıştır (Aluş, FGA 2020). Burhan Sait de bir yazısında, Üsküp'teki danışma toplantısına katıldığını, program ve tüzüğün kararlaştırıldığını, kuruluş meclisinin 01.07.1990'da yapılmasının kararlaştırıldığını, birliğin (birliklerin)

ileride partiye (partilere) dönüşmesi gerektiğini belirtir. Bütün Yugoslavya'daki Türkler için arzu ettiği tek bir TDB ise, bağımsız devletler ortaya çıktıkça imkânsızlaşır (Sait, 1990b).

Burhan Sait, TDB ile Türklerin bütünleşeceğine inanmak istese de, hayal kırıklığı yaşadığını *“Ne o, Yugoslavya Türkleri hâlâ mı birleşmedi? Birleştirici unsur olmayı amaç güden ve bunun için kurulan Türk Demokratik Birlikleri Yugoslavya Türklerini birleştiremedi mi? Azıcık özeleştirisel olalım. TDB’ler halkını hâlâ birleştiremedi. Aksine, her şeyden önce politikanın ağır bastığı bir dönemde eskiye nazar(an) Türk halkı belki de bir doz daha da parçalandı Türk halkı arasında beliren parçalanma, Türklerin de bir politik partiye sahip olmadıklarından kaynaklandığı görüşündeyiz.”* ifadesiyle göstermiştir. Bazı Türklerin, partileri olmadığı için başka halkların partilerine oy vereceklerini söylemesi ise onu üzmüştür. Bunu, -bir parti olarak seçime giremediklerinden olmalı- bazı TDB’lilerin de dile getirmesi daha kötü olmuştur. Ona göre bu sebeple resmen partileşme olmalıydı. Nabız yokladığı Türkler ona *“Bizim de partimiz olmalıdır. Seçimlere biz de katılmamız. Oyumuzu başka değişik partilere verecek yerde Türk partisine verelim. Milletvekili çıkarmasak da parçalanmayalım, beraberliğimizi sağlayalım.”* demiştir (Sait, 1990g).

Kosova’da merkezi Prizren’de olan TDB’nin Priştine Şubesi de açılır. Konuşmacılar, Yugoslavya’da Türklerin hakları ve eşit haklı yurttaşlığın korunması için mücadele etmek gerektiğini belirtirler. Hâlâ Yugoslavya’yı devam ettirme umudunun olduğu da vurgulanır. Toplantıya katılan Başkan Sadık Tanyol, Muhamet Ustaibo, Şakir Maksut, Burhan Sait, Enver Baki, Nevzat Hüdaverdi, Cemali Krüezi, Raif Virmişa birer konuşma yapmıştır. Bu toplantıda Burhan Sait’in yaptığı konuşmadan bir bölüm şu şekildedir:

“TDB’nin temel amacı Türkleri birleştirmektir sanımca. Maalesef TDB şimdiye kadar bunu yapamadı. Mamuşa’da şube kurulamadı, Prizren Şubesi’nin kurucular kurulu toplantısına 2-3 bin kişi katılacak yerde 100 kişi toplanamıyor. Bugün de bu toplantıya çok daha fazla Priştineli katılabilirdi. Düşünceme göre böyle bir gerçekle karşılaşmamız parti olmayışımızdan ve bize bu ya da şu parti en yakındır gibi yapılan değerlendirmelerden kaynaklanıyor. Zaman sanımca politik partiye dönüşmemizi gerektiriyor. Bize Türklere en yakın parti sadece ve sadece Türk partisidir.” (Sait, 1990i).

1992’de Kosova’da TDB Gilan Şube Başkanı olan babası İlyas Sait, bir toplantıda zayıflıkları, Türkçe eğitimi, Türklerin göçünü, bazı Arnavut yayın organlarında çıkan Türk halkının inkârına dair yazıları, Türk işçilerin işyerlerinden çıkarılması vb. konuları dile getirir; Kosova’da Türklere yapılan haksızlıkları Türkiye’de bazı

üst makamlara duyurduğunu belirtir. Bazı tartışmacılar, 1991 nüfus sayımının gerçeği yansıtmadığına, pasiflikten çıkılması gerektiğine değinir; diğer ulus ve halkların temsilcileriyle de görüşmeler yapılmasını tavsiye eder. Yugoslavya'nın dağılmakta olduğu ise konuşulmamıştır (Sait, 1992a).

Burhan Sait, 1998 şartlarında Makedonya'daki Türklerin tek siyasî temsilcisinin TDP olduğunu ama daha faal olunmasını, çalışmayan parti yöneticilerinin yerlerini çalışacaklara bırakmasını yazmıştır. Son seçimde Makedon partisi listesinden Türklerden sadece Kenan Hasip milletvekili seçilebilmiştir. TDP iki seçimde de Türklerin ancak 13-20 bin oyunu alabilmiştir. Halbuki Burhan Sait'e göre, resmî olmayan ama kendisinin inandığı rakamla Türklerin Makedonya'da nüfusu 150 bin civarındadır. Çıkan oy, Türklerin iradesini yansıtmamakta, parti ile kaynaşmanın olmadığını göstermektedir. Seçim sistemindeki barajın yüksekliği yüzünden TDP, tek başına seçime girmeye cesaret edememekteydi. Burhan Sait, aslında tek başına seçime girmesini arzuladığı ama şartlardan dolayı o sırada bunun mümkün olmayışı yüzünden TDP'nin, Türklerin oy potansiyelini iyi hesaplayıp Makedon partileriyle ona göre milletvekili pazarlığına girişmesi gerektiğini tavsiye etmiştir. İki milyonluk Makedonya'da nüfusun yüzde 75'i oy hakkına sahiptir. Ona göre, bu durumda Türklerin oy potansiyeli 112.000'dir. Resmî rakamlara itibar edildiğinde ise, 80.000 bin gösterilen Türklerin 60.000 oyu var demektir. Bu durumda bile TDP, Türklerin ancak üçte birinin oyunu almış oluyordu. Çok ince hesaplar yapıldığında, Türklerin meclise 5-6 milletvekili bile sokabileceklerine inanan Burhan Sait, TDP'den bunu yapmasını ister. Ne yazık ki, o günlerden bugüne üçe çıkan Türk partileri, Makedon partilerinin listeyi ince hesapla düzenlemeleri sonucu meclise ancak iki milletvekili sokabilmektedir. Bu hesapta ana dili Makedonca olan Türklerin de olduğunu unutmamak gerekir. Türk partileri, bölünmüşlüğü aşarak tek çatı kuruluşuyla ve ana dili Makedonca olan Türklerle, hâlâ Türkçe konuşup anlaşılan Romanları oylarına talip olduğunu inandırıp ona göre seçim çalışması yapsa ve her seçim bölgesinde tek başına seçime girse, Burhan Sait'in arzuladığı milletvekili sayısı belki çıkarılabilirdi. Burhan Sait, bu dertlere değindiği bir yazısının sonunu şöyle bağlıyor:

“Geçerli olan seçim sistemi ve saptanan seçim bölgelerine göre, TDP'nin 50-80 bin oyla da Meclise milletvekili sokması mümkün olmayabilir. Gelgelelim, akılcıca yapılan bir seçim stratejisi ve ortaklık senaryoları partinin pazarlık gücünü artırabilir, meclise 1 değil en azından 5-6 milletvekili götürebilir ve abartmadan mecliste grup kurabilir.

Alternatifi olmadığına göre TDP'nin bunu yapabilmesi mümkündür. Milli bir partinin sorumluluğu, güçlü bir kadro, iyi bir örgütlenme, daha şimdiden başlayacak bir medya kampanyası profesyonel bir yaklaşım ile TDP ve dolayısıyla

Türkler 98 milletvekili seçimlerinin “sürprizini” oluşturabilir. Türklerin siyasi sahne dışında kalmasını ve dışlanmasını istemiyorsa, kimileri için “sürpriz” görülen neticeler TDP’nin bu yılki hedefi ve gerçeği olmalıdır. Bir millet büyüklüğünü ancak imkansız görülenleri başarmakla ispatlayabilir.” (Sait, 1998a, 3-5)³.

Sonuç

Baskılar, katliamlar ve göçlerle 1950 sonlarında azınlık durumuna düşürülen Yugoslavya Türkleri, Tito zamanında kısmen Türkçe basın-yayın ve Türkçe eğitim hakkı kazanmıştır. Sosyalist-komünist devletler içinde en rahat Yugoslavya’da yaşayan Türklerin aydınlarından milliyetçiliği benimsemeleri ve milliyetçi eylemler içerisine girmeleri beklenemezdi. Bu bağlamda söz konusu kitlenin en temel milliyetçi refleksi Türklerin uğradığı haksızlıkları dile getirme yönünde olmuştur. Balkanlardaki aydın Türkler için en önemli konu, Türkçeyi, Türkçe eğitimi korumaya çalışmaktır. Yugoslavya’nın dağılmaya ve ayrı bağımsız devletlerin oluşmaya başladığı 1990’lı yıllarda ve sonrasında, Türklerin hakları bakımından Tito zamanının gerisine düşmüştür. Burhan Sait, bu ortamda çok sert bir mücadele vermiş; uygulanmayan ve kısıtlanan hakların kazanılması için devamlı çaba göstermiş, yazılarında bunları dile getirmiştir. O, bu konuda taviz vermeyen bir Türk aydınıdır. Burhan Sait, eleştiri oklarını daha çok görevlerini lâıykıyla yapmadıklarına inandığı Türk partileri ve derneklerinin yöneticilerine yöneltmiştir. Sonuç olarak onun en temel savı anayasalarda var olan hakların, Türkleri temsil edenlerin etkisizliği ve korkaklığı yüzünden uygulanamadığı görüşüne dayanmaktadır. Türkçe eğitim ve diğer hakların uygulanabilirliği noktasında başarılı bir örnek olarak Makedonya Jupa Belediyesi kayda değerdir.

Kaynakça

Not: Burhan Sait, yazılarını, Burhan Sait, B. Sait, B.S., Vardar, X imzalarıyla yayınlamıştır.

Abdullah, A. (2016). *Sohbet*. Üsküp.

Abdullah, A. (2020). Faruk Gezgin Arşivine İletilen *Whatsapp Mesajı*.

Aluş, N. (2020). Faruk Gezgin Arşivine İletilen *Whatsapp Dosyası*.

Arslan, İ. (2016). Burhan Sait’le İlgili Anılarım, Faruk Gezgin Arşivine İletilen *Elektronik Posta*.

Baymak, E. (2004). Burhan Sait’in Ardından. Burhan Sait’i Yitirdik. *Bay*, (106), 21-22.

³ Burhan Sait’in Makedonya ve Kosova Türk partileri ve seçimlerle ilgili, Vardar’da kendi ve “Vardar” adıyla 110 kadar yazısı çıkmıştır.

- Beksaç, Z. (2020). Gazeteci, Şair, Yayıncı Burhan Sait'i Ölümünün 16. Yılında Saygıyla Anıyoruz. Şiirde yeni bir şey demenin peşindeydi. *Türkçem*, (233), 28.
- Bütüç, A. (2020). O, Kosovalı Türklerin ve Türkçenin Yılmaz Kahramanı ve Sesi idi. *Türkçem*, (235), 3.
- Çayırılı, N. (2020). Faruk Gezgin Arşivine İletilen *Elektronik Posta-Dosya*.
- Hüseyin, Z. (2020). Faruk Gezgin Arşivine İletilen *Elektronik Posta-Dosya*.
- İlyas, C. (2016). Faruk Gezgin Arşivine İletilen *Elektronik Posta-Dosya*.
- Köroğlu, E. (2020). Faruk Gezgin Arşivine İletilen *Elektronik Posta-Dosya*.
- Ömer, Ş. (2016). Faruk Gezgin Arşivine İletilen *Ses Kaydı*. Priştine.
- Ömer, Ş. (2020). Faruk Gezgin Arşivine İletilen *Elektronik Posta*.
- Önem, M. Y. (2021). Sesler Dergisinin İlk Sayısında Sosyalist Realizm. *Turkish Studies*, 16(1), 393-405.
- Sait, B. (1987). Milliyetçilik Tarih Bilimini Küçük Düşürür. *Tan*, (940).
- Sait, B. (1989a). Ve Yine Milliyetçilik... Milliyetçiliğe Eğitimde Karşı Gelmek. *Tan*, (1048).
- Sait, B. (1989b). Yine Milliyetçilik Ve... Yine Tedirginlik. *Tan*, (1049).
- Sait, B. (1990a). Açmasan Gözünü Açarlar Gözünü. *Tan*, (1081) (*Yarın Aylık Gençlik Eki*, S. 5).
- Sait, B. (1990b). Türkler Örgütleniyor... Türkler de Çoğulculuğa Katılıyor. *Tan*, (1083).
- Sait, B. (1990c). Yücel'cilerin Suçu Türkiye'yle Birleşmek miydi?. *Tan*, (1085) (*Yarın Aylık Gençlik Eki*, S. 6).
- Sait, B. (1990d). Türklerin Sayısı İki Yüz Milyon. *Tan*, (1091).
- Sait, B. (1990e). Türkleri Rahat Bıraksalar Olmaz mı?. *Tan*, (1095).
- Sait, B. (1990f). Bana Tuhaf Tuhaf Bakıyorlar. *Tan*, (1095) (*Yarın Aylık Gençlik Eki*, S. 8).
- Sait, B. (1990g). Ne Diye Türklerin de Partisi Olmasın. *Tan*, (1099).
- Sait, B. (1990h). Türkleri Kimse Korkutamaz. *Tan*, (1100).
- Sait, B. (1990i). Ve Yine Yücel. *Tan*, (1100).
- Sait, B. (1990j). TDB'nin Priştine Şubesi Kuruldu: Önemli Olan Türklerin Birleşmesi. *Tan*, (1100).

- Sait, B. (1991a). Biz. *Tan*, (1131).
- Sait, B. (1991b). Bu Diyarlar da Bizim. *Tan*, (1161/1162).
- Sait, B. (1991c). Türkler Yine Geliyor'un Arkası Ne?. *Tan*, (1156/1157).
- Sait, B. (1992a). Gilan TDB Şubesi Şubedeki Güncel Durumu Görüştü: TDB Gölgeden Çıkmalı. *Tan*, (1165).
- Sait, B. (1992b). Adriyatik'ten Çin Seddi'ne. *Tan*, (1170).
- Sait, B. (1992c). Türklerin Toprakları Geri Verilecek mi?. *Tan*, (1184).
- Sait, B. (1992d). Dersleri Boykot Eden Öğrenciler ve Ana-Babalar Kararlı. *Tan*, (1209).
- Sait, B. (1993a). Cuma'dan Cuma'ya Makedonya: Türk Birliğinin Sağlanmasını Engelleyen Gelişmeler. *Tan*, (1214).
- Sait, B. (1993b). Kosova Sorunuyla Birlikte Kamuoyuna Yansıtılmayanlar. Türk Olmak Suç mu?. *Birlik*, (4334).
- Sait, B. (1993c). Cuma'dan Cuma'ya Makedonya: Türklere Baskılar Devam Ediyor. *Tan*, (1222).
- Sait, B. (1993d). Cuma'dan Cuma'ya Makedonya: Türkler Azınlık Değildir. *Tan*, (1232).
- Sait, B. (1995). Vardar'ın Konuğu Erhan Köroğlu Kosova Türk Demokratik Birliği Başkan Yardımcısı: 'Türkler Kimsenin Maşası Olamaz'. *Vardar*, (8), 13-15.
- Sait, B. (1996a). Makedonya Gerçeğinde Boğulan Türk Aydınları. *Vardar*, (23), 8-10.
- Sait, B. (1996b). Balkan Türklerinin Kanayan Yarası: Göç. *Vardar*, (24), 9.
- Sait, B. (1996c). Bilgisayar Değil Türkçe Eğitim İstiyoruz. *Vardar*, (27), 3-5.
- Sait, B. (1996d). Ölüm Orucu ve Şüpheli Pazarlık. *Vardar*, (28), 3-4.
- Sait, B. (1996e). Avrupa Makedonya'da Türk Varlığını İstemiyor!. *Vardar*, (20), 3-4
- Sait, B. (1998a). Türklerin Siyasi Ağırlığı. *Vardar*, (43), 3-5.
- Sait, B. (1998b). Kosova Türk Demokratik Birliği Başkanı Erhan Köroğlu: 'Türkler Haklarını Almak İçin Çaba Gösteren Taraftır'. *Vardar*, (44-47), 13-17.
- Sait, B. (1999a). Devlet Bakanı Adnan Kâhil'in 'Vardar'a Demeci: 'Türklerin sorunlarına çözüm aranacaktır'. *Vardar*, (55).
- Sait, B. (1999b). Fadil gibi "koyunların" çoktan çıkmıştır oyunları". *Vardar*, (55).

- Sait, B. (1999c). Kosova'ya Dönüşün Hikâyesi ya da Kosova Türksüz mü Kalacak? I. *Vardar*, (64).
- Sait, B. (1999d). Kosova'ya Dönüşün Hikâyesi ya da Kosova Türksüz mü Kalacak? II. *Vardar*, (65).
- Sait, B. (1999e). Jupalılar Okul Bekliyor. *Vardar*, (76).
- Sait, B. (1999f). Jupa'da Türkçe Okul Sevinci. *Vardar*, (83).
- Saraç, E. (2016). Türk Millî Birlik Hareketi Başkanı Erdoğan Saraç'ın Burhan Sait'le İlgili Tespitleri. *Mülakat*, Üsküp.
- Sülçevsi, İ. (2020). Faruk Gezgin Arşivine İletilen *Elektronik Posta-Dosya* 25.05.2020.
- Tahir, Ş. (2016). Faruk Gezgin Arşivine İletilen *Elektronik Posta-Dosya*.
- Türksoylu, E. (2020). *Yugoslavya Türklüğünün Direniş Mücadelesi (1945-1948): Yücel Teşkilatı*. Ankara: Astana.

Canpolat, M. D., Altaç, E. (2023). Bulgaristan Türklerinin Yükseköğretim Kademelerinde Türkçe Eğitim-Öğretimi ve Türkiye'nin Bu Konuda İzlediği Politikalar. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 5(1), 49-70. DOI: 10.47139/balted.1199872

Bulgaristan Türklerinin Yükseköğretim Kademelerinde Türkçe Eğitim-Öğretimi ve Türkiye'nin Bu Konuda İzlediği Politikalar *Turkish Language Education in the Higher Education Levels for the Turks in Bulgaria and Policies of Turkey in This Field*

Medine Derya CANPOLAT*
Embiye ALTAÇ**

Öz

Bu çalışma, Bulgaristan Türklerinin milli benliklerini koruyup yaşatması ve Türkiye ile soydaşlık bağlarını sürdürmesi bakımından önem taşıyan Türkçe eğitim-öğretimi konu edinmektedir. Bu bağlamda çalışma Bulgaristan'daki yükseköğretim kademelerinde Türkçe eğitim-öğretiminin durumuna odaklanmaktadır. Çalışmanın temel amacı, Türkiye'nin Bulgaristan'daki yükseköğretim kurumlarında Türkçe eğitim-öğretimi konusunda izlediği politikaları Bulgaristan Türklerinin perspektifinden incelemek ve ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuş görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu görüşmelerden birincil veri elde edilmiştir. Elde edilen veriler, içerik analizine tabi tutulmuş, analiz sonucu elde edilen kategori ve kodlar Rogers Brubaker'ın kazara diaspora teorisi çerçevesinde yorumlanarak tartışılmıştır. Çalışma kapsamında ulaşılan bulgular Türkiye'nin, özerk kurum olmalarından dolayı Bulgaristan'da bulunan üniversitelerdeki Türkçe bölüm ve programların işleyişine yönelik doğrudan politika geliştiremediğini göstermektedir. Bununla birlikte çalışma bulguları, Türkiye'nin Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumlar vasıtasıyla gerek hizmet içi eğitim, seminer ve yaz okulları düzenleyerek gerekse de okutman ve burs desteği sağlayarak Bulgaristan Türklerinin yükseköğretim kurumlarında Türkçe eğitim-öğretimine destek olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Türkleri, kazara diaspora, Türkçe eğitim-öğretimi, yükseköğretim, politikalar

Abstract

This study is on Turkish language education which is of significance for the preservation of national identity of the Turks in Bulgaria and for the permanence of their consanguinity

* Araştırmacı, Göç Araştırmaları Vakfı, Ankara/TÜRKİYE, derya.canpolat@gocvakfi.org, ORCID: 0000-0002-5248-0320

** Öğr. Gör., Kapadokya Üniversitesi, Yabancı Diller Birimi, Nevşehir/TÜRKİYE, embiye.altac@kapadokya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8468-4336

with Turkey. Within this context, the paper focuses on the state of the Turkish language education at the level of higher education in Bulgaria. The study principally aims to evaluate and to present Turkey's policies on Turkish language education in the institutions of higher education in Bulgaria through the perspective of the Turks in Bulgaria. To this end, by employing qualitative research methods, interviews were conducted and primary data were acquired through these interviews. The acquired data were subjected to content analysis, and the categories and codes obtained as a result of the analysis were interpreted and discussed within the framework of Rogers Brubaker's theory of accidental diaspora. The findings in the study indicate that Turkey has not been able to develop direct policies aimed at the functioning of Turkish departments and programs at the universities in Bulgaria, for they are autonomous institutions. In addition to this, the findings demonstrate that Turkey supports Turkish language education of the Turks in Bulgaria in the institutions of higher education by organizing in-service trainings, seminars, summer schools as well as providing lecturers and scholarships through such institutions as Presidency for Turks Abroad and Related Communities, and Yunus Emre Institute.

Keywords: *Turks in Bulgaria, accidental diaspora, Turkish language education, higher education, policy.*

Giriş

Tarihte büyük devletlerin yükselişi ve çöküşü ülkeler arasında yeni sınırların oluşumuna yol açmıştır. Bu yeni sınırlar insanlar üzerinde sadece siyasi sonuçlar değil aynı zamanda toplumsal ve kültürel etkiler de bırakmıştır. Çok uluslu Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim tebaası olarak yaşamlarını sürdüren Bulgarlar, 19. yüzyılın sonlarına doğru milliyetçilik akımının etkisi ile ayaklanıp 20. yüzyılın başlarında tam bağımsız devletlerini kurduklarında, sınırları içerisinde Müslüman ve Türk nüfus kalmıştır. Yeni kurulan Bulgaristan'da yaşamlarını Bulgar vatan-daşı olarak devam ettirmek durumunda kalan bu nüfus (Şimşir, 1986, s. 9-11), günümüzde 6.5 milyon olan ülke nüfusunun neredeyse 600 binini oluşturmaktadır (Republic of Bulgaria National Statistical Institute, 2022). Diaspora teorileri çerçevesinde bakıldığında, Bulgaristan'daki bu Türk nüfusun kazara diasporaya (accidental diaspora) örnek teşkil ettiği görülmektedir. Rogers Brubaker'ın kavramsallaştırmasıyla kazara diasporalar, sınırların insanlar arasındaki hareketinden oluşmakta; siyasi alanın dramatik ve genellikle travmatik bir şekilde yeniden yapılandırılmasının ardından aniden kristalleşir ve katılım olmadan ortaya çıkmaktadır. Yoğun ve bölgesel olarak kök salma eğiliminde olan kazara diasporaların üyeleri yaşadıkları ülkelerin vatandaşlarıdır (Brubaker, 2000, s. 2). Bir başka deyişle, kazara diasporalarda diasporayı oluşturan nüfus, vatanından sürgün edilen ve dağıldığı ülkelerde varlığını sürdüren kimselerden değil aksine devlet sınırlarının savaş vb. durumlar nedeniyle değişmesinin bir sonucu olarak yerinden edilmeden vatanından koparılmış kimselerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti ulus devletlere bölünürken Bulgaristan'da kalan ve nesillerdir bu ülkenin vatandaşı olarak yaşamını sürdüren Türk nüfus, kazara diaspora olarak

nitelendirilebilmektedir.

Kazara diasporaya örnek teşkil eden bu nüfusun büyük bir kısmı, Osmanlı Devleti'nin bir politika olarak 15. yüzyıldan itibaren Anadolu'dan bölgeye yerleş-tirdiği Müslüman Türk Yörüklerden oluşmaktadır (Yılmaz Börklü, 1999, s. 63). Ay-rıca Osmanlı hâkimiyetinde Türkleşen ve İslam dinini benimseyen Slavlar ile Os-manlı Devleti'nden önce bölgeye göç etmiş Gagauz Türkleri de Bulgaristan'daki Türk nüfusa dâhil edilmektedir (Kowalski, 1949, s. 480-485). Osmanlı ardılı Tür-kiye Cumhuriyeti, Bulgaristan'daki söz konusu Türk nüfusa kayıtsız kalmamıştır. Türkiye Devleti kurulduğunda ancak henüz Cumhuriyet ilan edilmediğinde Tür-kiye, Bulgaristan'daki Türk nüfusu etnik ve dini kimlikleri üzerinden tanımlayarak Osmanlı bakiyesi Türk-İslam toplumu olarak adlandırmıştır. Etnik olarak Arnavut, Boşnak, Pomak ve diğer etnik kökenlerden gelen Müslümanları da daha önce Osmanlı ulusunun Müslüman mensubu oldukları için bu grubun birer parçası olarak kabul etmiştir. Cumhuriyetin ilanı ve ardından laik devlet düzenine geçişle birlikte etnik, dini ve diğer kimliklerine bakılmaksızın (Aktürk, 2009, s. 893-896) Bulgaristan'daki Türk nüfusu yaygın olarak soydaş topluluk olarak tanımlanmış, zaman zaman da dış Türkler veya Osmanlı bakiyesi Bulgaristan Türkleri olarak adlandırılmıştır (Karadeniz, 2011, s. 63-72; Yıldız, 2018, s. 3; Çelik, 2020, s. 501; Köse, 2021, s. 74). Bu çalışma kapsamında Bulgaristan'daki Türk nüfus kazara di-aspورا olarak kabul edilmiş ve Bulgaristan Türkleri olarak adlandırılmıştır. Dolayı-sıyla bu kavramın işaret ettiği nüfus, Osmanlı Devleti ulus devletlere bölünürken Bulgaristan sınırında kalan ve nesillerdir bu ülkenin vatandaşı olarak yaşamını sürdüren Türklerdir. Bu nüfus aynı şekilde, soydaşlık bağlamında Osmanlı Devleti zamanında bölgede Türklüğü ve Müslümanlığı benimseyen Slavlar, Osmanlı'dan önce bölgeye göç etmiş ve kimliğini bugüne kadar korumuş Gagauzlar, Türk dilini benimsemiş Pomaklar ve Romanları da kapsamaktadır. Bununla beraber, mevcut çalışma Bulgaristan Türklerinin Türkçe eğitim-öğretimini konu edinmektedir.

“Bulgaristan Türklerinin milli varlığını ve kültürünü sürdürebilmelerinin te-melinde Türkçe yatmaktadır. Öyle ki Türklük ruhu Türk millî kültürüyle yoğrulur. Milli kültürün temelini ise Türkçe eğitim oluşturmaktadır” (Süleymanoğlu Yeni-soy, 2007, s. 3). Bulgaristan Türklerinin ana dillerini doğru bir şekilde öğrenmeleri ve Türk dili ile kültürünü gelecek nesillere aktarıp milli varlıklarını devam etti-rebilmeleri için ana dillerinde eğitim almaları gerekmektedir. Bulgaristan Türk-lerinin milli varlığının devamı açısından büyük önem arz eden Türkçe aynı za-manda, Türkiye ile soydaşlık bağını devam ettirmesi ve dünyadaki diğer Türkler ile etkileşim sağlaması bakımından bir köprü işlevi gördüğü için oldukça önemli-dir (SETA Raporu, 2020, s. 10-12). Bununla birlikte, Bulgar yönetimi Bulgaristan Türklerinin Türkçe konuşması ve eğitim almasını, onlara yönelik tarihsel süreçte getirdiği çeşitli tanımlamalar ve benimsediği dil politikaları doğrultusunda be-

lirlemiştir. İlk olarak Bulgar yönetimi 1878 yılında Osmanlı Devleti ile imzaladığı Berlin Anlaşması ile Bulgaristan Türklerini, Bulgaristan Türkleri ya da Bulgaristan Müslümanları adları altında azınlık olarak tanımlamıştır (Ulutürk, 2008, s. 1). Antlaşma hükümlerine göre de azınlıkların hak ve özgürlüklerine saygı gösterme konusunda sorumluluk üstlenmiştir. Bulgaristan, 1909 İstanbul Sözleşmesi, 1913 Müftülüklerle ilgili Sözleşme ve 1919 Neuilly Barış Antlaşması ile sorumluluk yüklenmeye devam etmiş ve Türk azınlık okulları açmak ve bu okullarda Türkler ana dillerinde eğitim hakkı sağlamak gibi kararlar almıştır. Azınlık konumunda olan Türkler ise milli kimliklerini korumaları bakımından önem teşkil eden Türkçeyi kullanmaya ve Türkçe eğitim almaya devam etmiştir (Memişoğlu, 2002, s. 29). Fakat 1946 yılında ülkede Sosyalist rejime geçilmesiyle Bulgaristan hükümeti izlediği politikayı değiştirmiş ve ülkedeki Türk azınlığı Bulgar Türkleri, Müslümanlaştırılmış Bulgarlar veya Türk kökenli Bulgaristan vatandaşları olarak tanımlamıştır. Akabinde çoğulcu dil politikasını benimseyerek Türkçenin kullanımını teşvik etmiştir (Bekir, 2015, s. 62). Bu yıllarda Bulgar yönetiminin Türk dili ile ilgili izlediği dil politikalarının temelinde çok dilli ve çok kültürlü bir coğrafyada komünizmin ilkelerine uygun bir şekilde siyasi bütünlüğün sağlanması yer almıştır. Ancak bu politikayı zamanla terk eden Bulgaristan, tek ulus tek dil yaklaşımını benimsemiştir (Bekir, 2020, s. 120). Bunun sonucu olarak 1960'ta Türk ve Bulgar okulları birleştirilmiş, 1970'te okullarda Türkçe öğretimine son verilmeye başlanmış ve böylece Bulgaristan Türkleri Türkçe eğitimden mahrum bırakılmıştır (Şimşir, 1986, s. 251-260). 1984'e gelindiğinde ise Bulgar yönetimi ülkede Türk bulunmadığı anlayışını benimsemiş ve Bulgaristan Türklerini Osmanlı döneminde zorla Müslümanlaştırılmış Bulgarlar olarak kabul etmiştir (Gökdağ, 2012, s. 10). Kabul edilen bu anlayışın bir yansıması olarak Bulgaristan Türkleri kültürel asimilasyona maruz bırakılarak dil ve kültürlerini yaşamaları engellenmiştir (Türk ve Özlem, 2016, s. 1-33). Ayrıca kendini Bulgaristan Türkü olarak tanımlayan ve bu çalışmada Bulgaristan Türkü olarak adlandırılan Müslüman Romanlar, Pomaklar ve Türkler arasındaki etkileşim azaltılmaya ve Bulgaristan Türklerinin Türkiye ile bağı koparılmaya çalışılmıştır (Eminov, 2002, s. 5-6; Köksal 2020, s. 170-171).

1989'da demokratik döneme geçmesi ve 1991'de yürürlüğe giren yeni Bulgar Anayasası ile Bulgar yönetimi, tek ulus tek dil politikasını yumuşatarak Bulgarca'yı resmi dil olarak kabul etmiş fakat ana dili Bulgarca olmayan vatandaşlara ana dillerini öğrenme ve kullanma hakkını garanti etmiştir. Bulgaristan Türklerini de "ana dili Bulgarca olmayan Bulgar vatandaşları" olarak tanımlayan Bulgaristan, Bulgaristan Türklerinin Türkçe eğitim almaları yönünde onlara anayasal hak tanımıştır (Özlem, 2010, s. 152; Nurlu ve Çelik, 2015, s. 4435). 7 Mayıs 1999'da Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmeye taraf olan Bulgaristan, 1 Ocak 2007 tarihinde Avrupa Birliği'ne (AB) tam üye olmuştur. Buna rağmen Av-

rupa Konseyi tarafından Avrupa'nın kültürel mirası olan azınlık dillerini koruma altına alıp geliştirmek, kamu ve özel alanlarda kullanımını artırmak adına düzenlenen ve çok dillilik politikasına uygun önemli bir belge olan Avrupa Sözleşmesi'ni onaylamamıştır (Yağmur, Extra ve Swinkels, 2013, s. 29). Bununla beraber, Bulgaristan'da Türkçeye yönelik uygulanan dil politikaları azınlıkların dilsel ve kültürel birçok haklarının karşılandığı AB'nin azınlık politikaları ile uyuşmamaktadır. Bulgar yönetimi, Türklerin ana dillerinde eğitim almalarına yasal olanak sağlasa da sosyal ayrımcılık gözeterek idari prosedürler, erteleme veya geçiştirme yoluyla ana dilinde eğitime erişilmesini engellemekte, eğitimin kalitesini düşürmekte ve öğrencilerin motivasyonunu kırmaktadır (Bekir, 2016, s. 178). Türkiye ise hem asırlardır devam eden ortak kültürel miras hem de soydaşlık bağlarından dolayı, Bulgaristan Türklerinin Türkçe eğitim-öğretimi durumuna önem atfetmektedir.

Bu bağlamda, mevcut çalışma Bulgaristan Türklerinin yükseköğretim kademelerinde Türkçe eğitim-öğretime odaklanmaktadır. Çalışmanın temel amacı, Türkiye'nin Bulgaristan'daki yükseköğretim kurumlarında Türkçe eğitim-öğretimi konusunda izlediği politikaları Bulgaristan Türklerinin gözünden incelemek ve ortaya çıkarmaktır. Yükseköğretimde Türkçe öğretmeni yetiştiren ya da Türk dili ve edebiyatını öğreten bu bölüm ve programlar sadece Bulgaristan Türklerinin Türk dili ve kimliğinden kopmalarını önlemek bakımından değil aynı zamanda Türkiye'deki ve dünyadaki soydaşlarla olan bağlarını kuvvetlendirmek bakımından da önem taşımaktadır. Fakat bu denli önemli bir konunun literatürde yeteri kadar irdelenmediği görülmektedir (Canpolat, 2022, s. 140). Öyle ki literatürde, Türkiye'nin Bulgaristan'daki Türklerin Türkçe eğitim-öğretime yönelik uyguladığı politikalara değinen çalışmalar oldukça sınırlıdır (bk. Yılmaz Börklü, 1999; Kaştan, 2008; Özlem, 2010; Karadeniz, 2011; Yıldırım, 2015; Toparlak, 2016; Kurmaz ve Kurt, 2019; Zengin, 2019; SETA Raporu, 2020). Söz konusu çalışmalardan bazılarının kronolojik sırayla Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve devam eden süreçte uyguladığı politikaları ele aldığı görülürken bazılarının erken Cumhuriyet dönemi ya da Turgut Özal dönemi gibi tek bir döneme odaklanarak konuyu ele aldığı görülmektedir. Bu çalışmaların büyük çoğunluğunun ortak noktası sunmuş oldukları verileri ilgili literatürden veya mevzuattan, bir başka deyişle ikincil kaynaklardan elde etmiş olmalarıdır. Doğrudan yükseköğretim kurumlarını ele alan ve bu alana yönelik üretilen politikaları araştıran herhangi bir çalışmaya ise ulaşamamaktadır. Dolayısıyla mevcut çalışma, hem Bulgaristan Türklerinin Türkçe eğitim-öğretimi yükseköğretim düzeyinde konu edinmesi ve Türkiye'nin bu konuda ne tür politikalar ürettiğini araştırması bakımından hem de saha çalışmasına başvurarak elde edilen verileri kazara diaspora teorisi çerçevesinde yorumlaması bakımından literatürdeki çalışmalardan ayrılmaktadır. Bu yönüyle çalışmanın ilgili çevreye ve akademiye güncel veri sunacağı düşünülmektedir.

Dört bölümden oluşan bu çalışmada, girişin ardından yönteme yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye'nin uyguladığı dil politikaları konusunda saha çalışmasından ve ikincil verilerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Son bölümde ise elde edilen bulgular tartışılarak yorumlanmış ardından sonuç ve önerilere yer verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Yöntem

Çalışmanın verileri ilgili ikincil kaynaklardan ve görüşme yoluyla elde edilen birincil kaynakların analizinden elde edilmiştir. Çalışılan konuda aktörlerin deneyimlerini ve algılarını bağlı buldukları ortamlarında gerçekçi bir şekilde araştırmaya, betimlemeye ve yorumlamaya olanak sağladığı için (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 41; Merriam, 2018, s. 3-4), çalışmada nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuştur. Olay ve olguları gerçek hayattaki bağlamında derinlemesine inceleyip betimlemek için ise durum çalışması deseni tercih edilmiştir. Böylece, Bulgaristan'daki Türk toplumuna yönelik izlenen politikaları keşfetmek, anlamlandırmak ve yorumlamak için bir saha çalışması yürütülmüştür. Çalışma grubu, amaçlı örnekleme tekniği ile belirlenmeye çalışılmış ve Bulgaristan'daki yükseköğretim kurumlarındaki Türkçe bölüm ve programlar hakkında bilgi verebileceği düşünülen kişi ve kurumlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, Bulgaristan'daki yükseköğretim kurumlarının Türkçe bölüm ve programlarında görev yapan Türk akademisyenler ile Müftülük, Eğitim Müşavirliği, Konsolosluklar gibi kurumlar ve öğretmen derneklerine e-mail veya sosyal medya hesapları üzerinden ulaşılmaya çalışılmıştır. Fakat gerek zamanlarının olmayışı gerekse kişisel çekinceleri nedeniyle çalışmaya katılmayı kabul etmeyenler olmuştur. En nihayetinde çalışma grubu, Kircaali, Filibe, Sofya, Eski Cuma (Tırgovişte) illerinde yaşayan ve görüşme yapmayı kabul eden 5 kişiden oluşturulmuştur. Bununla birlikte çalışmalarında Bulgaristan Türklerini konu edinen Türkiye'deki akademisyen ve uzmanların görüşlerinden yararlanılmıştır.

Veri toplama aracı olarak görüşülen kişilerin düşüncelerini ilgili sorular için mümkün olduğunca ayrıntılı ve derinlemesine öğrenmek için birebir görüşme tercih edilmiştir. Araştırmanın özüne inmek ve konuyu daha hızlı bir şekilde çözümlemek için görüşmeler yarı-yapılandırılmış form üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu form, Bulgaristan'daki Türkçe eğitim-öğretimin yükseköğretim kademelerindeki genel durumunu ve Türkiye'nin izlediği politikaları öğrenmek üzere hazırlanmış 4 betimleyici sorudan oluşturulmuştur (bk. Ek 1). Görüşmeler, 15 Ağustos-22 Ekim 2022 tarihleri arasında her bir görüşülenden sözlü onay aldıktan sonra, ZOOM üzerinden çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Güvenilir veriler elde etmek için sosyal bilimler araştırmalarındaki en yüksek etik standartlara uygun olarak gerçekleştirilen her bir görüşme, yaklaşık 50 dakika sürmüştür.

Görüşmelerden elde edilen veriler, içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu işlem çerçevesinde ilk olarak kullanışlı olabilecek her veri parçasını belirlemek üzere açık kodlama yapılmıştır. Daha sonra, verilerin en güvenilir kısımlarını filtrelemek ve doygun kategorilere ulaşmak için seçici kodlama yapılmıştır. Elde edilen kodlardan birbiriyle ilişkili olanlar gruplandırılarak; araştırmanın amacına cevap verebilir nitelikte 3 kategori oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve bu kategorileri ortaya çıkaran birbiri ile ilişkili kodlar aşağıdaki Tabloda belirtildiği gibidir (bk. Tablo 1).

Kategoriler	Kodlar
Yükseköğretim kademelerinde Türkçe eğitim-öğretimi	<ul style="list-style-type: none"> - Seyri - Güncel durum - Türkçe öğretmenler - Türkçe materyaller
Türkiye'nin izlediği politikalar	<ul style="list-style-type: none"> - Hizmet içi eğitim - Proje - Seminer - Yaz Okulu - Okutman desteği - Burs
Bulgaristan Türklerinin beklentileri	<ul style="list-style-type: none"> - Etkin dış politika yürütülmesi - Türkçe materyal - Okutman desteği - Türkçe öğretmenlerinin yeteneklerinin artırılması - YouTube Türkçe eğitim videoları - TRT Türkçe edebiyat programı - Okul-dışı eğitime katkı - Türk Kültür Merkezi açılması - Türkçeye yönelik ilginin artırılması - YTB, TİKA VE Yunus Emre Enstitüsü'nün dâhil olduğu ortak bir mekanizma geliştirilmesi

Tablo 1. Görüşmelerden Elde Edilen Kategori ve Kodlar

Daha sonra elde edilen veriler bu tematik çerçeveye uygun olarak işlenmiş, tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, akademik gizlilik esasına uygun olarak anonimleştirilmiş ve her bir görüşmeci G1, G2, G3

şeklinde kodlanmıştır. Çalışmanın güvenilirliğini artırması bakımından bulgular, çalışma grubunun görüşlerine doğrudan atıf yapılarak çalışmada sunulmuştur.

Bulgular

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, Bulgaristan'daki yükseköğretim kademelerinde Türkçe eğitim-öğretiminin durumunu, Türkiye'nin bu anlamda izlediği politikaları ve Bulgaristan Türklerinin bu konuda Türkiye'den beklentilerini ortaya koymak üzere üç tema çerçevesinde sırasıyla sunulmuştur.

Yükseköğretim Kademelerinde Türkçe Eğitim-Öğretimi

Bulgaristan'daki yükseköğretim kurumlarında Türkçe eğitim-öğretiminin durumunu kavrayabilmek için görüşülenlere Türkçe eğitim-öğretiminin seyri ve güncel durumu ile bölüm ve programlarda kullanılan Türkçe materyallerin güncelliği ve basım dağıtımından kimlerin sorumlu olduğu soruları yöneltilmiştir. Görüşülenlerin vermiş oldukları cevapların analizi neticesinde, 1900'lü yılların başında Sofya Üniversitesi'nde bazı bölümlerde, özellikle Tarih bölümlerinde, öğrencilerin Osmanlı arşivlerini inceleyebilmeleri amacıyla Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dersi verilmeye başlandığı fakat bunun Türkçe öğretimi şeklinde değil, ek ders statüsünde verildiği anlaşılmıştır. Sofya Merkez Kütüphanesi'ndeki arşivlerin taranmaya başlamasıyla Türkçe eğitimi geleneğinin başladığı, derslere genellikle İstanbul ve Selanik'te yüksekokul eğitimi almış Osmanlı Türkçesi ve Türkçe bilen hukuk hocalarının girmesiyle devam ettiği saptanmıştır. 1945 yılına kadar Bulgaristan'da özerk bir şekilde eğitim-öğretim faaliyetinde bulunan Türk okullarına öğretmen yetiştirmek için Bulgaristan'da Pedagoji Okulu olarak bilinen Öğretmen Enstitüleri kurulduğu tespit edilmiştir. Bu pedagoji okulunun sınıf öğretmenleri ve anaokulu öğretmenleri yetiştirmek için ilk olarak Eski Zağra'da kurulduğu, daha sonra Eski Zağra'nın konum olarak elverişli olmamasından dolayı biri Bulgaristan'ın güneyinde diğeri ise kuzeyinde olmak üzere iki ayrı Pedagoji Okulu kurulduğu anlaşılmıştır. 1952'de ise tamamen Türk Dili ve Edebiyatı ile Türkçe öğretimi üzerine odaklanmış bir bölüm olarak Sofya Aziz Kliment Ohridski Üniversitesi'nde Türk Filolojisi Bölümü kurulduğu tespit edilmiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere Bulgaristan'da Türkçe eğitim-öğretiminin seyri 1950'lerin sonu itibarıyla zorlu bir döneme girmiş ve 1989'a kadar bu zorluklar devam etmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen veriler, 1989 yılında Bulgaristan'ın demokrasiye geçmesiyle birlikte okullarda ana dil olarak Türkçe öğretiminin tekrar başladığını ve bu konuda Türkçe öğretmenlerine ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Söz konusu ihtiyacı karşılamak üzere Türklerin yoğun olarak yaşadığı Kırcaali ve Şumnu bölgelerinde, o dönemde üniversite olarak değil de enstitü olarak nite-

lendirilen Şumnu Pedagoji Enstitüsü ve Kırcaali Pedagoji Enstitüsü açıldığı tespit edilmiştir. Kırcaali'deki Pedagoji Enstitüsünün 3 yıllık ön lisans düzeyinde bir eğitim sağlayarak Türkçe öğretmeni yetiştirirken; Şumnu'daki Pedagoji Enstitüsünün lisans düzeyinde 4 yıllık eğitim vererek öğretmen yetiştirdiği anlaşılmıştır. Bulgaristan'da yükseköğretim kanunu değişip 3 yıllık enstitüler kapatılmaya başlandığında ise Kırcaali'deki enstitünün kapanmayıp Filibe (Plovdiv) Paisiy Hilendarski Üniversitesi'ne bağlandığı ve bu üniversitenin bir kolu olarak aynı çalışmalarına devam ettiği tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen verilere göre, Kırcaali'deki Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün karma bir bölüm olduğu, Türkçe öğretmeni ile birlikte ek bir branşta daha öğretmen yetiştirdiği anlaşılmıştır. Bu kapsamda, ilk başlarda Türkçe-İngilizce, Türkçe-Almanca, Türkçe-Fransızca öğretmenleri yetiştiren bölümün daha sonra Türkçe-Bulgarca bölümü haline getirildiği tespitler arasındadır. Buradan mezun olan öğrencilerin hem Türkçe öğretmeni hem de diğer dilde öğretmen olabildikleri anlaşılmıştır. Fakat Filibe Üniversitesi'nin kolu olarak Kırcaali'de eğitim vermeye devam eden bu bölümün en son 2004 yılında öğrenci kabul ettiği ve son mezunlarını 2008'de vererek kapandığı tespit edilmiştir. Çalışma verileri, 2009 yılında Filibe merkezde aynı bölümün açıldığını ve günümüzde de eğitim vermeye devam ettiğini göstermektedir. Bugün Türkçe öğretimi Filibe Paisiy Hilendarski Üniversitesi Filoloji Fakültesi bünyesinde Bulgar Dili ve Türk Dili bölümünde lisans düzeyinde devam etmektedir. Türkçe öğretmeni yetiştiren bu bölüme ek olarak Uygulamalı Dilbilim bölümü de mevcuttur. Bu bölümde öğrenciler iki dil seçmekte; İngilizce, Almanca, Fransızca birinci dil olarak; İspanyolca, İtalyanca, Çince, Korece, Yunanca, Türkçe ise ikinci dil olarak okutulmaktadır. Çalışmadan elde edilen veriler, Şumnu'daki enstitünün de 1992'de çıkan yasayla üniversiteye dönüştüğünü göstermektedir. Günümüzde Şumnu (Şumen) Piskopos Konstantin Preslavski Üniversitesi'nde Beşeri Bilimler Fakültesi bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümü lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim vermeye devam etmektedir.

Çalışma verilerinden anlaşıldığı üzere Bulgaristan'daki Türkçe öğretiminin yükseköğretim düzeyinde 70 yıllık geçmişi vardır. Sofya Aziz Kliment Ohridski Üniversitesi, Şumnu Piskopos Konstantin Preslavski Üniversitesi ve Filibe Paisiy Hilendarski Üniversitesi olmak üzere üç üniversitede Türkçe öğretimi yapılmaktadır ve sadece Şumnu Üniversitesi'nde doktora düzeyinde eğitim verilmektedir. Bununla beraber çalışma verileri Türkçe öğretmeni yetiştiren bu bölümlere olan talebin giderek azaldığını ortaya koymaktadır. Bu azalmanın ilk sebebi çalışma kapsamında, Türklerin en yoğun olarak yaşadığı bölge olan Kırcaali ili, yani Doğu Rodoplar bölgesinde okumak yerine öğrencilerin büyük şehirlerde ve istihdam olanağı yüksek bölümlerde okumak istemesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Bir diğer ve belki de en önemli sebep ise Bulgaristan Türklerinin Türkçeye yönelik ilgi ve

sempatisinin azalması şeklinde belirmiştir. Türkçeye yönelik ilginin azalma sebepleri olarak çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki, Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne üye olmasıyla birlikte Türk gençlerinin ilgisinin AB ülkelerine ve AB dillerine kaymış olmasıdır. İkinci görüş, dile olan ilginin Türkiye'nin ekonomik durumu ile doğru orantılı olduğudur:

“Dil bir yatırımdır. Eğer dile yatırım yapıyorsam getirisini beklerim. Şöyle ki eğer Türkçe öğreneceksem Türkiye’de çalışabilmek gibi bir beklentim olur. Ama ekonomisi kötü ise bana iş veremeyeceğini düşünürüm ve bana herhangi bir getirisi olmayacağı için Türkçe öğrenmem. Bu düşüncede olan Türk gençleri Brüksel’de oto yıkamacıda çalışmayı tercih ediyor oranın dilini öğrenip, çünkü para kazanacağını biliyor orada” (G5, Kişisel Görüşme).

Üçüncü görüş, Türkiye ile bağların yoğun olduğu yerlerde dâhi bu bağların geliştirilmesi ve sürdürülebilmesi için öğrencilerde, velilerde ya da Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH) Partisinde çaba olmamasıdır.

“Türkiye’den katkı çok ama Bulgaristan’da Türkçeye rağbet yok. Özellikle gençlerde hiçbir rağbet yok Türk diline ve kültürüne karşı. Bulgaristan’daki Türkoloji bölümleri, programları güzel aslında. Bulgarca ve Türkçe arasında kıyas yapılarak öğretiliyor güzel bir şekilde fakat öğrencilerden bölümlere rağbet yok. Kütüphane zengin ama okuyan insan yok. Türk dili okuyanlar ‘Ne yapabilirim ben bunu okusam?’ diyor. Türkoloji mezunları tercüman olarak çalışıyorlar. Öğrenci olmadığı için öğretmenlik yapamıyorlar. Neden Türkçe okumaları gerektiğinin bilincinde değiller. Partililerin de tarih, dil, dinden haberi yok. Bulgaristan’daki Türkler Türkçe konuşmasını bilmiyorlar, Bulgarca konuşuyorlar. Türk dilini, kültürünü geliştirmek mesele. Bunu yapınca üniversiteye gitmek de kolay olacak” (G4, Kişisel Görüşme).

Sonuncu görüş ise Türkçenin aile içinde öğrenilmesi ve Türk dizilerinin dile etkisidir. Türkçeyi ailesinden ve Türk dizilerinden öğrendiği kadar bilen Bulgaristan’daki Türk gençleri Türkiye’ye gittiklerinde Türkiye’de konuşulan Türkçenin kendilerinin konuştuğu Türkçeden farklı olduğunu anladığında demoralize olmakta ve bu durum onların Türkçeye olan ilgisini azaltmaktadır.

“Bulgaristan’daki Türkler ekseriyetle kırsalda yaşıyor. Türkçeyi aile içerisinde, ağızla öğreniyor. Ağızla öğrenip televizyonu açtığında konuşamadığına kanaat getiriyor. Bir de Türkiye’ye geldiği zaman karşılaştığı Türkçe ile kendi konuştuğu Türkçenin farklı olduğunu görünce hepten morali bozuluyor” (G2, Kişisel Görüşme).

Tüm bu sebeplerin bir yansıması olarak Türkçe bölüm ve programlarda oku-

mayı tercih eden öğrenciler arasında Türklerin sayısının Bulgar öğrencilere kıyasla az olduğu tespit edilmiştir.

“90’lı yıllarda Türkçe bölümlerindeki sınıfların Türkçe bölümlerde öğrenci sayısı 50’den aşağı değildi ya. 50, 60, 70 kişilik sınıflar vardı. Günümüzde ise 15 civarında öğrenci sayısı. 90’lı yıllarda Kırcaali ve Şumnu’da açılan Türkçe bölümlerinde öğrencilerin tamamı Türk kökenliydi. Ancak zamanla, Sofya Üniversitesi’nde 80’li yıllardan sonra öğrenciler genellikle Bulgar kökenli. Ben de mesela Sofya Üniversitesi Türkoloji mezunuyum. Bizim sınıfta tek Türk öğrenciydim. Yani diğerleri Bulgar öğrenciydi. Başka yoktu. Bizden önceki dönemde sadece tek Türk kıızı vardı bölümde, bizden sonraki dönemde de iki Türk kıızı vardı. Geri kalan bütün öğrenciler Bulgar’dı. Sofya Üniversitesi’nde o hala bu şekilde devam ediyor. Yani çoğu öğrenci Bulgar. Plovdiv Üniversitesinde, yani Filibe Üniversitesinde bundan 4-5 yıl öncesine kadar öğrencilerin % 60’ı Türk kökenli % 40’ı Bulgar kökenliydi. Şimdi oran değişti. Artık % 60’ı Bulgar kökenli öğrencilerin %40’ı Türk asıllı. Mezun olduktan sonra istihdam olmayınca, Türkçe öğretmeni olarak iş bulamadıktan sonra, Türkçe öğretmeni gibi çalışamadıktan sonra bölüme karşı ilgi de azalıyor. Şu anki öğrencilerin büyük bir çoğunluğu da öğretmen olacakları düşüncesiyle okumuyorlar bu bölümlerde. Polis dairelerinde ya da özel sektörde tercüman olmak için okuyorlar” (G1, Kişisel Görüşme).

Ek olarak Bulgaristan’da Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’nın (YTB) Türkiye burslarından yararlananların sayısında dramatik bir düşüş olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında Türkçe öğretmenlerinin durumu ile ilgili olarak yedek bir branşı olmayan Türkçe öğretmenlerinin Bulgaristan’da istihdam konusunda kadro, güvence ve maaş bakımından sıkıntı yaşadığı tespit edilmiştir. Buna ilave olarak nitelikli Türkçe öğretmeni sayısının azaldığı, okullardaki kadrolarda ise Türkçe öğretmeni eksigi olduğu anlaşılmıştır:

“Yedek bir branşı yoksa Türkçe öğretmenleri Bulgaristan’da iş bulma konusunda sıkıntı yaşıyor. Biz ilk mezunlardık, 1995’te mezun olduk Kırcaali Enstitüsünden. Ben Türkçe öğretmenliği okumuştum ama ikinci branşım olan Fransızca dersi veriyorum. Ne yazık ki şu anda kaliteli Türkçe öğretmeni de pek kalmadı. Yine de Türk öğretmen birlikleri yaşatılmaya çalışılıyor (G3, Kişisel Görüşme).”

Türkçe materyallerin durumu ile ilgili olarak çalışma kapsamında, Türkiye’deki kurumların -örneğin Türk Dil Kurumu (TDK), YTB veya Yunus Emre Enstitüsü’nün (YEE)- Büyükelçilik ve Başkonsolosluk aracılığıyla Bulgaristan’a Türkçe kaynak gönderdiği, Türkiye’deki bazı akademisyenlerin de inisiyatif olarak Bulgaristan’daki Türkçe bölümlere kaynak desteği sağladığı anlaşılmıştır. Ayrıca Bulga-

ristan'daki üniversitelerin Türkçe bölümlerinde okutulan dersler için dersi veren öğretim elemanının hazırlayıp satışı sunduğu kitapların, aynı zamanda Türkçe Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÖMER)'in ve YEE'nin kitap setlerinin, İstanbul Üniversitesi'nin Yabancılar İçin Türkçe Seti'nin kullanıldığı tespit edilmiştir. Buna rağmen Bulgaristan'daki üniversitelerin kütüphanelerinde Türkçe materyal ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin İzlediği Politikalar

Türkiye'nin Bulgaristan'daki yükseköğretim kurumlarında Türkçe eğitim-öğretimi konusunda izlediği politikaları Bulgaristan Türklerinin perspektifinden öğrenmek için, görüşülenlere doğrudan Türkiye'nin bu konuda izlediği politikalar sorulmuştur. Görüşülenlerin vermiş oldukları cevapların analizi neticesinde, Türkiye'nin erken Cumhuriyet dönemi dış politikasında Bulgaristan ile ilişkilerini barışçıl düzlemde ele almaya ve iki ülke arasında dostluk kurmaya çalıştığı anlaşılmıştır. Bu minvalde, Türkiye'nin öğretmenlerden oluşan bir heyeti ülkedeki eğitimi incelemek üzere Bulgaristan'a gönderdiği tespit edilmiştir. Bununla beraber, Türkiye'de Latin alfabesine geçilmesinin ardından Türkiye'nin Bulgaristan ile diplomatik temas kurarak Bulgaristan'daki Türk okullarında Latin alfabesine geçilmesine müsaade edilmesini sağladığı ve bu okullara nakdi yardım sağladığı anlaşılmıştır. Latin alfabesine geçiş süreci, görüşülenler tarafından aşağıdaki şekilde vurgulanmıştır:

“Latin Alfabesine geçiş şu şekilde oldu. 1926'da Bulgaristan'da bir Türk Öğretmenler Birliği kuruluyor. Derneğin yıllık toplantıları, konferansları, kurultayları oluyor ve o kurultaylarda kararlar alınıyor. Türkiye 1928'de Latin alfabesine geçtiğinde Bulgaristan'daki Türk Öğretmenler Birliği Latin alfabesine geçilmesi için karar alıyor ve aynı yıl yani ilk defa Türkiye dışında Latin alfabesine geçiliyor. Ama Bulgar yönetimi Kemalist politikaları Türklerden uzak tutmak istediği için buna karşı çıkıyor. Ne yazık ki o zaman müftülük kurumu da buna karşı. Bulgaristan'daki baş müftülikle devlet ortaklaşa çalışıyor ve bir dönem yasaklıyorlar Latin harfleriyle eğitimi. O zaman Türkiye devreye giriyor. Türkiye devreye girdikten sonra artık şey yasak kalkıyor. Kitapların bir kısmı burada basılıyor bir kısmı da Türkiye'den geliyor. Ama Türkiye'den olduğu dönemde Türkiye'den kitap getirmek sıkıntı, sıkıntılı, zor oluyor. O yüzden çoğu burada hazırlanıyor” (G1, Kişisel Görüşme).

İlgili literatür, Türkiye'nin 1960'lı yılların ortalarından 1984 yılına kadar Bulgar yönetiminin Bulgaristan Türklerine yönelik uyguladığı kültürel asimilasyon politikalarına karşı ilk başlarda tepkisiz kalsa da daha sonra Bulgaristan ile sınırlı göç anlaşmaları yaparak Bulgaristan'daki Türkçe eğitim-öğretimi ile ilgili

kısıtlı politika ürettiğini (Karadeniz, 2011, s. 221) ortaya koymaktadır. Örneğin, 1978 yılında dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Bulgaristan Devlet Konseyi Başkanı Todor Jivkov'a izlemiş olduğu uygulamaların Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi maddelerine aykırı olduğunu belirtmiştir (Zengin, 2019, s. 148). 1980'lerde ise dönemin Türkiye Başbakanı Turgut Özal diplomatik girişimler başlatmış ve konuyu sadece Bulgaristan gündemine değil aynı zamanda uluslararası gündeme taşımıştır (Yılmaz Börklü, 1999, s.71; Kurnaz ve Kurt, 2019, s. 307).

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler, 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin Bulgaristan Türklerine sağladığı kültürel ve ekonomik destek ile eğitime yönelik iyileştirme çabalarını artırdığını ortaya çıkarmıştır. Bu çaba neticesinde, Türkiye'deki üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve resmî kurumların Bulgaristan Türkleri ile etkileşimleri arttığı anlaşılmıştır. Örneğin, Türkiye, iki ülkenin üniversiteleri arasında öğrenci ve personel değişim programları (Erasmus Programı gibi) yapılması ve uygulanmasının önünü açmıştır. Trakya Üniversitesi ve Uludağ Üniversitesi gibi Türkiye'de bulunan bazı üniversiteler de Bulgaristan'daki Türkçe öğretmenlerine yönelik düzenlediği meslek içi eğitim ile gerek akademik faaliyetler ve öğrenci değişim programları ile gerekse de bölgeye yönelik akademik çalışma yürütmek üzere bünyelerinde kurdukları merkezlerle Bulgaristan Türklerinin Türkçe eğitimine katkı sağlamıştır. Bursa'da faaliyette bulunan Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği (BAL-GÖÇ) de Bulgaristan'daki Türkçe öğretmenlerine yönelik düzenlediği seminer programları ile Türkçe eğitim ve öğretimine destek olmuştur. Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) ve Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) sadece lise ve yükseköğretim kurumlarına okul ve yurt yapımlarında değil aynı zamanda lise, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim almak isteyen öğrencilere burs sağlayarak destek olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.

Bu verilere ek olarak; YTB Bulgaristan Türklerinin Türkçe eğitimine Bulgaristan'da çeşitli kurslar, eğitimler, yaz okulları, projeler, çalışmalar düzenleyerek ve Türkiye'deki kurslara katılımlarını sağlayarak destek olmaktadır. Bununla beraber, YTB Türkçe dil eğitimi konusunda Güney Bulgaristan Türkçe Öğretmenleri Derneği ve Kuzey ve Doğu Bulgaristan Türkçe Öğretmenleri Derneği ile iş birliği içinde hareket ederek Türkçe kursu düzenlemek gibi ortak çalışmalar yürütmektedir. Baş müftülük aracılığı ile sağladığı Türkiye bursları kapsamında üniversitede okuyan Bulgaristan Türklerinin Türkiye'deki üniversitelerde eğitim almalarına olanak sağlamaktadır (SETA Raporu, 2020). Örneğin, Bulgaristan Yaz Okulu Projesi kapsamında 470 Bulgaristan Türkünün Türkçe eğitimine destek olmuş, Türkiye'de öğrenim görecektir Bulgaristan Türklerine burs sağlamıştır (YTB, 2021). Kuzey ve Doğu Bulgaristan'da Türkçe Anadili Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Projesi kapsamında 8

bölgede Türkçe kursu ile 70 köyde bilgilendirme toplantıları gerçekleştirerek Bulgaristan Türkü çocuk ve gençlerin sosyal ve akademik açıdan gelişmelerini desteklemiştir (YTB, 2019). Ayrıca Türkçe Atölye Projesi vasıtasıyla 40 öğretmene Edirne'de Türkçe eğitimi vermiş, Akademi Rumeli 3 Projesi ile 17-25 yaş arası gençlerin Türk dilini aktif kullanmalarına destek sağlamış, Kamu Görevlileri ve Akademisyenler Türkçe İletişim Programı ile Bulgaristan Türklerinin Türkiye ile kalıcı bağlar kurmasını desteklemiştir (YTB, 2015). YEE ise, Bulgaristan'da Şumnu Episkop Konstantin Preslavski Üniversitesi ve Filibe Paisiy Hilendarski Üniversitesi ile Türkoloji Projesi İş birliği Protokolü imzalamıştır. Bu çerçevede, Türkoloji bölümlerinde Türkiye'den öğretim elemanı görevlendirmiş, müfredat ve materyal desteği sağlamış, bu bölümlerde daha nitelikli ve sürekli eğitim-öğretim verilebilmesi için çalışmalar yürütmüştür (YEE, 2017). Bunlara rağmen mevcut çalışma kapsamında, Türkiye'nin Bulgaristan'daki üniversitelerin işleyişine yönelik, özerk kurum olmalarından dolayı, doğrudan bir politika geliştiremeyeceği tespit edilmiştir. Fakat Türkiye'nin YTB ve YEE gibi kurumlar vasıtasıyla gerek hizmet içi eğitim, seminer, yaz okulu, proje düzenlemek gerekse de okutman desteği ve burs sağlamak gibi politikalar uygulayarak Bulgaristan Türklerinin yükseköğretim kurumlarında Türkçe öğretimine destek olmaya devam ettiği anlaşılmıştır.

Görüşülenlerin cevapları doğrultusunda, YEE'nin yaz okulu düzenlediği ve Bulgaristan için 8 kişilik kontenjan ayırdığı; Covid-19 pandemisinden sonra ise bu sayıyı önce 5'e ardından 3'e düşürdüğü ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, yine YEE'nin Şumnu Üniversitesi ile ikili protokol imzalayarak üniversiteye materyal desteği- örneğin Yabancılar İçin Türkçe Seti- sağladığı anlaşılmıştır. TİKA'nın Filibe Üniversitesi'nde kütüphane kurduğu, kütüphaneye hem bilgisayar, projeksiyon, perde, yazı tahtası gibi demirbaş eşya hem de kitap sağladığı tespit edilmiştir. Materyaller arasında TİKA'nın çıkarmış olduğu 10 ciltlik Büyük Türkçe Sözlüğü'nün de olduğu, YTB'nin ve TDK'nın ise faydalı olabilecek kitaplar/romanlar göndererek kütüphaneye destekte bulunduğu anlaşılmıştır. BAL-GÖÇ'ün Türkçe kaynak desteğinde bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak okutman desteği konusunda sıkıntılar yaşandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Her ne kadar Türkiye Bulgaristan'daki üniversitelere okutman talebi olup olmadıkları konusunda resmi yazı gönderse ve talep varsa okutman desteği sağlasa da, Bulgaristan'ın Türkiye'den gelen okutmanları kabul etmek istemediği ve gelen okutmanlara oturma izni veremeyerek Türkiye'nin bu desteğini önlemeye çalıştığı anlaşılmıştır.

“Trakya Üniversitesi'nden okutman olarak bir hoca gönderdiler bir dönem için. 3 ay kaldı, döndü. Ertesi yıl, yine ihtiyacımız vardı; 1 yılına başka bir hocayı görevlendirdiler. Ancak ona oturma izni vermedi Bulgaristan. Yeşil pasaportlu olduğu için 3 ay kalabildi hoca burada ancak Bulgaristan'da 1 yıl kalabilmesi için Emniyet Müdürlüğü'nden oturma izni alması gerekiyordu. Oturma iznini verme-

diler açıkçası. Hoca da dönmek zorunda kaldı. İş böyle olunca ertesı yıl hocaları zor duruma sokmamak için talep etmedik. Biz üniversite olarak hocaya çalışma iznini Bulgaristan Çalışma Bakanlığı'ndan çıkarttık, ama oturma izin vermedi Emniyet Müdürlüğü. Dolayısıyla böyle bir olumsuzluk yaşanmaması için artık kendi imkânlarımızla yürütmeye çalışıyoruz dersleri” (G1, Kişisel Görüşme).

Bulgaristan Türklerinin Beklentileri

Türkiye'nin Bulgaristan'daki yükseköğretim kademelerinde Türkçe eğitim-öğretimi konusunda görüşülenlerin Türkiye'den çeşitli beklentileri olduğu ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında; Türkiye'nin etkin dış politika yürüterek daha fazla materyal ve okutman desteği sağlaması, Türkçe öğretim elemanlarının yeteneklerini artırmak için hizmet içi eğitim sağlaması, YouTube aracılığı ile Türkçe dersi videoları sağlaması, TRT aracılığıyla Türkçe edebiyat programı hazırlaması, okul dışı eğitime katkı sağlaması, Türk Kültür Merkezi açması, Türkçeye yönelik ilgiyi arttırması ve YTB, TİKA ve YEE'nin dâhil olduğu ortak bir mekanizma geliştirmesi ön plana çıkmıştır.

Görüşülenler, Covid-19 pandemi döneminde yaygınlık kazanan uzaktan eğitimin Bulgaristan'daki Türkçe bölümlerde okuyan öğrencilerin yararlanabileceği şekilde uyarlanabileceği görüşünü paylaşmışlardır. Bunun için 1. sınıftan son sınıfa kadarki Türkçe öğretilen bölüm/program derslerine yönelik sistematik bir program geliştirilip YouTube platformu üzerinden bu derslerin paylaşmasının faydalı olacağını düşünmektedirler. İlaveten, TRT Okulun 5-10 dakika içerisinde bir yazarı veya eseri tanıttığı bir edebiyat serisi olduğunu vurgulayan görüşülenler, bu tarz içeriklerin Bulgaristan Türklerine yönelik geliştirilmesini ve TRT Okul üzerinden yaygınlaştırılmasını talep etmektedirler. Görüşülenler bahsi geçen yöntemlere ek olarak okul dışı çalışmalar yapılarak Türk Dili ve Edebiyatını geliştirmeye yönelik kurslar açılması ve kültür gecesi gibi aktiviteler düzenlenmesi beklentileri olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda, Türkçenin tanıtılması ile ilgili kültür gecesi düzenleyen, Türkçenin önemi ile ilgili konuşmalar yapan ve yazları Kur'an Kurslarında 2 saat Kur'an öğretimine ilave olarak 1 saat Türkçe öğretimi yapan Tırgovişte Müftülüğünü örnek veren görüşülenler, bu çalışmaların Bulgaristan genelinde yaygınlaştırılmasını arzu etmektedirler. Bu aktivitelerin yaygınlaştırılabilmesi için Bulgar hükümetinin olanak sağlaması gerektiğinin altını çizen görüşülenler, Türkiye'nin etkin diplomasi geliştirerek Bulgar yönetimini teşvik etmesini beklemektedirler.

Görüşülenler, Bulgaristan'daki üniversitelerde görev yapan öğretim elemanları ile Türkiye'deki üniversitelerde görev yapan öğretim elemanlarının karşılıklı bilgi alışverişinde bulunabilecekleri kurs, seminer, eğitim gibi programlar dü-

zenlenmesinin faydalı olacağını düşünmektedirler. Bunun için TDK'nin Bulgaristan'da Türkçe eğitim veren öğretim elemanlarını her yıl Türkiye'ye davet ederek çalışmalarını tanıtacağı ve TDK'd nasıl kitap çıkartıldığını anlatacağı seminerler düzenlemesini önermektedir. Bununla beraber, Türkiye'nin ülkeyi ve Türk kimliğini Bulgaristan'da tanıtacak öğretim elemanlarının yetiştirilmesine katkı sağlamasını beklemektedirler.

Türkçenin yaygınlaştırılması ile ilgili Türkiye'nin politika üretmesinden ziyade iki ülke arasındaki akademik ve kültürel iş birliğinin artırılması gerektiğini düşünen görüşülenler, bu kapsamda Türkiye'nin ilk olarak Türkçeyi özendirici algı çalışmaları yapmasını beklemektedir. Bunun Bulgaristan'daki Bilim Akademisi ya da Türkiye'deki YÖK aracılığıyla yapılabileceği gibi Türkçeyi özendirmeye çalışan bir mekanizma geliştirilerek de yapılabileceğini düşünmektedirler. Bu anlamda, Bulgaristan'da ofisi bulunmayan YTB, TİKA ve YEE'nin dâhil olduğu ortak bir mekanizma geliştirilmesi ve bu mekanizma için Türkiye'nin bütçe ayırması görüşünü paylaşmaktadırlar.

Bunun yanı sıra, Bulgaristan'da Razgrad, Şumnu, Rusçuk alanlarını kapsayan Deliorman bölgesindeki Türklerin, Türkiye'nin ilgi ve odağından uzak hissettiklerini belirten görüşülenler, Türkiye'nin bu bölgeye özel önem atfetmesini önermektedir. Türklerin yoğun olarak yaşadığı bu bölge halkı ile ilişkilerin kuvvetlendirilmesi ve bölgede Türkçeyi öğrenmeye yönelik motive edici faaliyetlerde bulunması görüşülen kişilerin Türkiye'den beklentileri arasındadır. Bu beklentinin de ana dilin unutulması kaygısından kaynaklandığı tespit edilmiştir:

“Türkçe öğretmenlerinin sayısının artırılması değil bilakis mevcut olan yeteneklerinin artırılması lazım. Öğrencilerin bu ana dil dersini seçmelerini sağlamak lazım. Bunun için de Bulgaristan'a azınlıkların ana dili eğitimi zorunluluğu devlet bağlamında baskı yapılması lazım. Dönüşü olmayan bir noktadayız, olumlu yöne evrilmezse kimse Türkçe konuşamaz. Bunun için Bulgaristan'da Eğitim Bakanlığı'nın kapasite ayırması lazım. Türkiye'nin bu konuda adım atması lazım” (G2, Kişisel Görüşme).

Bulgaristan'da bir Türk Kültür Merkezi olmayışının altını çizen görüşülenler, Türklerin önemli gün ve haftalarda, milli ve dini bayramlarda bir araya gelebilecekleri, milli değer ve kimliklerini yaşayıp yaşatabilecekleri bir Türk Kültür Merkezi açılmasını talep etmekte ve Türkiye'den bu konuda gerekli diplomatik temasları artırmasını beklemektedirler. Görüşülenler, bu tarz bir merkezin varlığının Türklük bilincini Bulgaristan Türklerine aşılacak bakımından da önem arz ettiğini düşünmektedirler.

Sonuç

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgular, Bulgaristan'daki Türkçe eğitim-öğretiminin Bulgaristan'ın izlediği dil politikaları ve Bulgaristan Türklerine yaklaşımına göre şekillendiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin ise soydaş olarak tanımladığı Bulgaristan Türklerinin Türkçe eğitim-öğretimine üniversiteler ve çeşitli kurumlar aracılığıyla destek olmaya çalıştığı aşikârdır. Türkiye Osmanlı Devleti'nden miras kalan Bulgaristan Türklerini diasporası olarak gördüğü için bu desteği mümkün olduğunca canlı tutmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, çalışma kapsamında literatürle örtüşen bazı bulguların yanı sıra özgün bulgular da elde edilmiştir. Çalışmanın literatürle örtüşen bulguları; yükseköğretim kurumlarındaki Türkçe eğitim veren bölüm ve programlarla ilgili olarak Bulgaristan Türklerinin 70 yıllık bir tecrübeye sahip olması, Türkçe öğretmeni yetiştiren bölümlere olan rağbetin giderek azalması, Türkçe öğretmenlerinin genellikle öğretmenlik yapmaktan ziyade kamuda ya da özel sektörde tercüman olmak amacıyla ilgili bölümlerde okuması, yedek bir branşı olmayan Türkçe öğretmenlerinin Bulgaristan'da iş bulma ile ilgili sıkıntı yaşamamasıdır. Bu anlamda, Şukrieva ve Kırcalı'nın (2021, s. 337) çalışmasından edinilen Şumnu Üniversitesi'ndeki doktora programında sadece iki öğrencinin eğitimine devam ettiği bilgisi ile mevcut çalışma kapsamında görüşülen kişilerden bir tanesinin Türkçe öğretmeni olarak iş bulamadığı için Fransızca öğretmeni olarak çalıştığı bulgusu önemlidir.

Çalışmaya özgü bulgular ise; HÖH Partisi'nin Türkçenin gelişimi ve eğitimi için yeterli çabayı göstermemesi, Türkçe bölümlerde okuyan Bulgaristan Türklerinin sayısının Bulgar öğrencilerden az olması, YTB burslarına olan talebin azalması, Türkçe bölümlerde kullanılan materyallerin durumu ve Türkiye'nin bu konuya yaklaşımıdır. Çalışmanın temel amacına yönelik elde edilen bulgu olması sebebiyle; Bulgaristan'daki yükseköğretim kurumları özerk olduğu için Türkiye bu kurumların işleyişine veya müfredat geliştirmesine doğrudan müdahalede bulunamadığı tekrar belirtilmelidir. Bununla birlikte Türkiye, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve Büyükelçilik, Müftülük, YTB ve YEE gibi resmî kurum ve kuruluşların merkezde olduğu bir mekanizma geliştirerek diasporası ile bağlarını kuvvetlendirmeye ve diasporasının Türk diline ve kimliğine bağlı kalmasına yardımcı olmaya çalışmaktadır. Ancak Bulgaristan Türklerinin Türk kimliği ve dilinden uzaklaşmaya başladığı bir gerçektir. Çalışma kapsamında görüşülenler, bu duruma endişe ile yaklaşmaktadır. Bulgaristan'da Türklük ruhunun kaybolmaması ve Türkçenin unutulmaması için görüşülenlerin Türkiye'den çeşitli beklentileri olması umut vericidir. Bu bakımdan belki de en önemli beklenti, Bulgaristan'da bir Türk Kültür Merkezinin açılmasıdır. Böyle bir merkezin varlığı, Türk kimliğinin ve dilinin önemini yeni nesil Bulgaristan Türklerine aşılama ve Bulgaristan Türklerinin Türkçeye duydukları ilgiyi artırmaya katkı sağlayacaktır.

Çalışma bulgularının literatürde boşluk olduğu düşünülen Bulgaristan Türklerinin yükseköğretim kademesinde Türkçe eğitim-öğretimine yönelik Türkiye'nin izlediği politikalar konusuna katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Fakat her çalışmada olduğu gibi, bu çalışmada da birtakım sınırlılıklar bulunmaktadır. Çalışmanın en büyük sınırlılığı görüşme yapmayı kabul eden kişi sayısının azlığıdır. Her ne kadar Türkiye ile sosyal ve siyasal bağlantıları olan kurumlar ile Bulgaristan'daki üniversitelerde görev yapan öğretim elemanlarının tamamına e-posta veya sosyal medya hesapları aracılığıyla ulaşılsa da kişilerin çalışmaya katılmaları konusunda çekimser davranması beklenmedik bir durum olmuştur. Bu duruma görüşmelerin çevrimiçi olarak yapılacak olması ve Bulgaristan Türklerinin yakın geçmişte maruz kaldıkları haksızlıkların onlarda bıraktığı kaygının sebebiyet verdiği tahmin edilmektedir.

Bulgaristan Türklerinin yükseköğretim kademelerindeki Türkçe eğitim-öğretimi konusunu ele alan bu çalışma bulgularının hedef kitlesi; akademisyenler, araştırmacılar, politika yapımcılar ve uygulayıcılarıdır. Bulgaristan nüfusunun %10'unu oluşturan Bulgaristan Türkleri arasından ulaşılan 5 kişi ile ZOOM üzerinden gerçekleştirilen görüşmeler vasıtasıyla yürütülen bu küçük ölçekli saha çalışması, yükseköğretim kademelerinde Türkçe eğitiminin durumuna dair bir bakış açısı kazandırmaktadır. Aynı zamanda çalışma, Türkiye'nin Bulgaristan Türklerine yaklaşımına ve onların yükseköğretim kademelerindeki Türkçe eğitim-öğretime yönelik uyguladığı politikalara ışık tutmaktadır. Bununla beraber, Bulgaristan Türklerinin ilgili konudaki düşüncelerinin ve Türkiye'den beklentilerinin neler olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgaristan Türklerinin düşünce ve beklentilerine ek olarak bu çalışmada; eğitim kurumları açma, eğitim amaçlı yayın organı kurma, kütüphane açma, eğitim içerikleri üretip geliştirme, yayın yapma, bilimsel toplantı düzenleme ve mezunların kariyer planlamalarına destek olma gibi işlevleri bulunan Türkiye Maarif Vakfı'na Bulgaristan'da ofis açması tavsiye edilmektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin Türkiye'nin yalnızca yükseköğretim kurumlarındaki Türkçe eğitim-öğretime ilişkin politika değil genel olarak Türkçenin eğitim-öğretime ve Türk kimliğine sahip çıkılmasına ilişkin çalışmalarını arttırması gerektiği düşüncesinde olduğunu göstermektedir. Türkiye'deki politika yapımcılara rehber olması açısından akademisyenlerin ve ilgili çevrenin Bulgaristan'daki Türkçe eğitim-öğretimi konusuna daha fazla eğilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Bulgaristan'daki yükseköğretim kademelerinde Türkçe eğitim-öğretimini takip edebilmesi ve bu konuda desteğini artırabilmesi için Türkiye'deki ve Bulgaristan'daki akademisyenlerin iş birliği yapması uygun olacaktır. Akademik çalışmalar ve Türkiye'nin geliştireceği politikalar, Bulgaristan Türklerinin dil ve kültür konusundaki hassasiyetlerinin artmasına da katkı sağlayacaktır.

Her ne kadar Türkiye'nin politika üretmesi önemli ise de üretilen politikaların başarıya ulaşabilmesi için Bulgaristan'ın teşvik edici politika izlemesi gerektiği unutulmamalıdır. Demokrasi ile yönetilen ve AB üyesi olan Bulgaristan'ın pratikte ve teoride Türkçeye yönelik uyguladığı dil planlaması ve politikalarının AB'nin dilsel ve kültürel birçok haklarının karşılandığı azınlık politikaları ile uyuşmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, Bulgar yönetiminin AB üyeliği çerçevesinde çoklu dil politikası üretme girişiminde bulunması, Türkçe eğitim-öğretiminin önündeki bariyerleri ortadan kaldırması, Türkçe öğretmenliğini güvencesiz bir meslek konumundan güvenceli meslek konumuna getirmesi Bulgaristan Türklerinin Türkçeye ve Türkçe eğitimine ilgisini artıracaktır.

Kaynakça

- Aktürk, Ş. (2009). Persistence of the Islamic Millet as an Ottoman Legacy: Mono-Religious and AntiEthnic Definition of Turkish Nationhood. *Middle Eastern Studies*, 45(6), 893-909.
- Bekir, H. (2015). Bulgaristan'da Dil Planlaması Çerçevesinde Anadil Olarak Türkçeye Yönelik Dil Politikaları. *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 59-68.
- Bekir, H. (2016). Bulgaristan Eğitim Sisteminde Türkçenin Ana Dili Olarak Öğretimi: Dr. İbrahim Hakan Karataş (Ed.), II. Uluslararası Öncü Öğretmenler Zirvesi Bildiriler Kitabı içinde (s. 169-181) İstanbul: Uluslararası Öncü Eğitimciler Derneği.
- Bekir, H. (2020). 1944-1958 Yılları Arası Bulgaristan'da Dil Politikaları Çerçevesinde Türkçenin Konumu: Ayhan Yatbaz, Uğur Türkel (Ed.), Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi Bildiriler Kitabı içinde (s. 115-121). Antalya: Turkuaz Kongre.
- Brubaker, R. (2000). Accidental Diasporas and External "Homelands" in Central and Eastern Europe: Past and Present. *Reihe Politikwissenschaft Political Science Series*, (71), 1-19.
- Canpolat, M. D. (2022). Academic Studies on the Turkish Education of Turks in Bulgaria. *Turkish Journal of Diaspora Studies*, 2 (2), 124-144.
- Çelik, M. E. (2020). Dilde, Fikirde, İşde Birlik Aylık Dış Politika Dergisine Göre Türkiye'nin Dış Politika Kaynakları ve Dış Türkler Stratejisi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 68, 501-518.
- Eminov, A. (2002). Bulgaristan'daki Türkler: 1945-1983: H. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (Ed.), *Türk Dünyası* içinde (s. 377-384). Ankara: Yeni Türkiye.
- Gökdağ, B. A. (2012). Balkanlar: Etnik Karmaşanın Dilsel Boyutları. *Karadeniz Araştırmaları*, (32), 1-27.

Karadeniz, R. F. (2011). *Türk Dış Politikasında "Dış Türkler": Karşılaştırmalı Teorik Bir Çalışma*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Kaştan, Y. (2008). Atatürk Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24(72), 669-696.

Kowalski, T. (1949). Kuzeydoğu Bulgaristan Türkleri ve Türk Dili. (Ö. F. Akün, Dü.) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 3(4), 477-500.

Köksal, S. (2020). Bulgaristan Türklerini Komünizme Kazandırma Sürecinde Türk Coğrafyası Propagandası. *International Journal on Social Sciences*, 5(2), 161-173.

Köse, M. (2021). Boundaries of the Turkish Diaspora. *Turkish Journal of Diaspora Studies*, 1(1), 64-79.

Kurnaz, S. ve Kurt, R. (2019). Turgut Özal Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 6(12), 300-312.

Memişoğlu, H. (2002). Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Merriam, S. B. (2018). Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber (3. b.). (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel.

Nurlu, M. ve Çelik, M. E. (2015). Bulgaristan'da Demokrasi Döneminde Türkçe Öğretimi Meselesi. *Yeni Türkiye - Rumeli Balkanlar Özel Sayısı IV*, 4431-4445.

Özlem, K. (2010). Soğuk Savaş Sonrası Dönem Türk-Bulgar İlişkilerinde Türk Azınlığın Durumu. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi.

Republic of Bulgaria National Statistical Institute (2022). <https://www.nsi.bg/en/content/19806/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%81%D1%8A%D0%-BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/population-september-7-2021> adresinden alındı.

SETA Raporu (2020). Bulgaristan Türklerinin Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Sorunları, Talepleri, Çözüm Önerileri. Ankara: SETA. <https://www.setav.org/rapor-bulgaristan-turklerinin-kulturel-ekonomik-ve-siyasi-sorunlari-talepleri-cozum-one-rileri/> adresinden alındı.

Süleymanoğlu Yeniso, H. (2007). Bulgaristan Türkleri'nin Türkçe Eğitim Davası (1977-2007). Ankara: Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu.

Şimşir, B. N. (1986). Bulgaristan Türkleri (1878-1985) (1. b.). Ankara: Bilgi.

Şukrieva, M. & Kırçalı, B. (2021). Açılışından Günümüze Kadar Şumnu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ve Araştırmaları: Atıf Akgün, Alpay İğci, Ertuğrul Karakuş (Ed), *1. Uluslararası Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (s. 295-341). İzmir: Ege Üniversitesi.

Toparlak, B. (2016). 1930'lu Yıllarda Türkiye-Bulgaristan Arasında Sosyo-Kültürel ve Eğitim Amaçlı Seyahatler. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 2(2), 140-156.

Türk, F. ve Özlem, K. (2016). Bulgaristan Türkleri ve Türkçe. F. Türk içinde, *Balkanlarda Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil Politikaları* (s. 1-33). Ankara: Astana.

Ulutürk, R. (2008). Bulgaristan Türklerinin Sorunları. TASAM Web Sitesi: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3752/bulgaristan_turklerinin_sorunlari adresinden alındı.

Yağmur, K., Extra, G. ve Swinkels, M. (2013). Dil Zengini Avrupa Bulgularının Ülkeler Arası Analizi: Yağmur, K. ve Extra, G. (Ed). *Dil Zengini Avrupa: Avrupa'da Çokdillili Politika Uygulama Eğilimleri* içinde (s. 27-75). Cambridge University Press.

Yaldız, F. (2018). Türk Kamu Yönetiminde Soydaş Sorunsalı: İç Politikadan Dış Politikaya. *Amme İdaresi Dergisi*, 51(4), 1-20.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (11. b.). Ankara: Seçkin.

Yıldırım, B. (2015). Bulgaristan'daki Türk Okullarında Latin Harflerinin Uygulanma Süreci ve Sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Desteği. *Asia Minor International Journal of Social Sciences*, 3(5), 135-147.

Yılmaz Börklü, M. (1999). Tarihi Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları. *Bilig*, (10), 61-79.

YTB. (2015). Faaliyet Raporu. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/resimler/activity_reports/2015-faaliyet-raporu.pdf adresinden alındı.

YTB. (2019). 2019 Faaliyet Raporu. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2020/2020Raporlar/2019%20FAAL%20C4%B0YET%20RAPORU_WEB_-5e60b9bf7136e.pdf adresinden alındı.

YTB. (2021). 2021 Faaliyet Raporu. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2022/BELGELER2022/2021%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU.pdf> adresinden alındı.

Yunus Emre Enstitüsü. (2017). Faaliyet Raporu. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü. <https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2017-faaliyet-raporu-27.11.2018-dusuk-boyut.pdf> adresinden alındı.

Zengin, E. (2019). Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye Dışında Yaşayan Türklere Bakış: 'Esir Milletler/Türkler Haftası' Etkinlikleri (1959-1980). *Türk Dünyası Araştırmaları (TDA)*, 121(238), 137-162.

Ek 1. Görüşme Soruları

1. Bulgaristan'daki yükseköğretim kademelerinde Türkçe eğitim-öğretiminin seyri nasıl oldu? Güncel durumu nasıldır? Bölüm, anabilim dalı, doktora programları hakkında bilgi verebilir misiniz?
2. Yükseköğretim kademelerinde kullanılan Türkçe materyaller hakkında neler söyleyebilirsiniz? Güncel mi, basım ve dağıtımından kimler sorumlu, Türkiye'nin katkısı var mıdır?
3. Bulgaristan'daki yükseköğretim kademelerinde Türkçe eğitim-öğretimi konusunda Türkiye'nin izlediği politikalar hakkında neler söyleyebilirsiniz?
4. Sizce Bulgaristan'daki yükseköğretim kademelerinde Türkçe eğitim-öğretimi konusunda Türkiye'nin üretebileceği politikalar ya da uygulamalar neler olabilir?

Balkan Türk Edebiyatının Taşıyıcısı Olarak Balkan Türk Yazılı Basınının Rolü Üzerine

On the Role of Balkan Turkish Print Media as a Carrier of the Balkan Turkish Literature

Mumin ALIOV*

Öz

Türkçe, Balkanlarda varlığını konuşma ve yazı dili olarak devam ettirmektedir. Türkler yaşadıkları bölgelerde kendi kültürlerini, edebiyatlarını dil ile aktararak yaşatmaktadır. Balkanlardaki Türkler, ana dillerini siyasi ve sosyolojik iklimin sağladığı imkânın dâhilinde canlı tutmaktadırlar. Türkçeyle irtibatlarını eğitim müfredatı haricinde gazete ve dergiler yoluyla devam ettirmektedirler. Balkan bölgesinde genellikle gazeteler ve dergiler ülkelerin başkentleriyle Türklerin yoğun olarak bulunduğu yerleşim yerlerinde yayımlanmış ve gelişim sağlamıştır. Ayrıca bu coğrafyada yaşayan insanlar merkezden gelen iletişim kanalıyla yazılı basının sunduğu olanaklardan yararlanarak, birbirlerinden haberdar olmaktadır. Yapılan çalışmanın konusu, Balkan Türk yazılı basınının Balkan Türk Edebiyatı taşıyıcısı olma rolünü irdelemektir. Balkan Türk Edebiyatının seçkin Türkçe yazılı basın temsilcileri olan *Türkçem*, *Köprü*, *Fiyaka*, *Nöbettepe* ve *Bağ-lar* dergileri, belirlenen amaç doğrultusunda ele alınmıştır. Dergilerdeki içeriklerin özet analizleri ve genel bir tanıtımı yapılmıştır. Her dergi bağımsız olarak değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler için her bir derginin son yayımlanan sayısını dikkate alınmıştır. Elde edilen sonuçlarla Balkan Türk edebiyatının güncel durumu ve Türkçenin Balkanlardaki temsili yansıtılmaya çalışılmıştır. Bununla beraber Türk Edebiyatı ve dili üzerinden, Balkan Türk medyasının mevcut durumu dolaylı olarak gösterilmektedir. Geleneksel medya, edebiyatın bir taşıyıcısı ve aktarıcısı olmaya devam etmektedir. Yeni medya formatları ve mecraları ise edebî eserlerin geçmişe nazaran daha geniş kesimlere ulaşmasında önemli rol oynamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Türk Edebiyatı, Balkan Türk yazılı basını, Balkan Türk medyası, Türkçe yazılı basın, edebiyatın taşıyıcısı olarak Türkçe yazılı basın.

Abstract

Turkish persists its existence in the Balkans as a spoken and written language. By transmitting their language, Turks preserve their culture and literature alive in the regions where they live. Turks in the Balkans keep their mother tongue alive as far as the political and sociological climate allows. In addition to the education curriculum, they sustain their attachment to Turkish through magazines. They also get to know

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE, aliovmumin@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6779-3066

each other by making use of the opportunities offered by the print media. The subject of the study is to examine the role of the Balkan Turkish print media as a carrier of Balkan Turkish Literature. As distinguished representatives of Balkan Turkish Literature and Turkish print media, the magazines Turkcem, Kopru, Fiyaka, Nobettepe and Bag-lar have been examined in line with the goal set. For the analysis, the last published issue of each magazine was taken into account. Through the findings of the study, an attempt to reveal the current condition of Balkan Turkish Literature and the representation of Turkish language in the Balkans is made. At the same time, the current state of affairs of the Balkan Turkish Media is indirectly shown by the means of the Turkish literature and language.

Keywords: *Balkan Turkish Literature, Balkan Turkish print media, Balkan Turkish media, Balkan Turkish print media, Turkish print media as a carrier of literature.*

Giriş

Ahmed Hamdi Tanpınar, gazeteler için “Hiçbir yerde gazete bizdeki role benzer bir rol oynamamıştır.” diye ifade eder (Tanpınar, 2014, s. 251). Gazete ve dergilerle yeni bir dil oluşur. Bu kitle iletişim araçlarıyla birlikte, her mesele yazılarak geniş okur kitlelerine yayılma potansiyeli kazanmıştır. Eleştiri yazıları, düşünce yazıları, şiir, siyasi konular ve yaşam meseleleri dâhil her şey tartışılır konuşulur hâlde gelmiştir. Aynı durum Balkanlar için de geçerlidir. Balkan Türkleri kendi dilinde eğitim ve kültürün bir ifadesi olarak gazete ve dergiler yayımlamaya başlamışlardır. Türkçeyi ve kültürlerini yaşatabilmek adına elzem bir araç olarak yerel yazılı basını kullanmışlardır.

Dergi ve gazeteler ilgili dönemlerin dilini, fikrî anlayışını ve edebî akımlarını yansıtmaktadır. Bununla beraber nesiller arası devamlılığı sağlama, bağlantıyı kurma ve edebî geleneği aktarma noktasında büyük vazifeler üstlenmekte ve edebiyatın güncel hâlini görmemize imkân sağlamaktadırlar. Büyük bir sözlü gelenekten gelen Türkler için Modern Türk (Türkiye) edebiyatının oluşmasına zemin hazırlayan gazete ve dergiler olmuştur. Bu süreci başlatan ve içinde bilfiil yer alan eğitimciler¹ ve toplumun farklı kademelerinde görev alan aydınların emeği belirleyici olmuştur. Eğitimci ve aydın kişiler gazete ve dergilerde ön plana çıkan yazılarıyla toplumu biçimlendirerek ve eğiterek çağdaş düzeye getirmek için koroya liderlik etmişlerdir. Çağdaş Balkan Türk edebiyatının gelişmesine bilhassa öğretmenler katkı sunmuş ve kılavuzluk etmişlerdir.

Cemil Meriç, *Bu Ülke* adlı eserinde dergiyi “hür tefekkürün kalesi” olarak tanımlamaktadır (Meriç, 2018, s. 102). Dergiler edebiyat için taze kan taşıyan mecralardır. Dergiler genelde toplumun ve özelde ise kişilerin yetişmesi için bir ekol

¹ Bu durum Kuzey Makedonya Türk edebiyatının gelişmesi için Pedagoji Akademisi eğitimi alanlar, Türkçe öğretmenlerinin liderliği önemlidir. Çünkü her biri ayrıca bir gazete, dergi etrafında edebî ürünler vermiştir. Türk edebiyatında ise daha çok Tanzimatçılar, siyasiler, gazeteci kimliği kazanmış olan aydınlar aksiyon içinde olmuşlardır.

vazifesi görmektedir. Tanzimat'tan sonra gazeteler ve dergiler nasıl Modern Türk edebiyatının doğuşunu müjdelemiş ve gelişim sürecini inşa etmiş ise aynı süreç Balkanlarda da yaşanmıştır. Birikimi olan, eli kalem tutan ve yazarlık becerisi olan kişiler, yazdıklarını bir mecrada yayımlamak isterler. Bir mektep vazifesi gören dergiler, bu gibi durumlarda yardıma koşan muhitlerdir. Şair olsun, öykücü olsun, yazı ile meşgul olanlar eserlerini öncelikle bir gazete veya dergide yayımlayarak kamuoyuna mâl etmiş olurlar. Tanınmış yazarların ilk edebî ürünlerine dergilerde rastlarız. Ayrıca yazılı basın ile yetişen ve edebî terbiyeden geçen yazarların eserleri, daha titiz bir işçilik ürünü olduklarını açıkça göstermektedirler. Tanpınarvari söyleyecek olursak, gazete ve dergilerle irtibat kurmayan yazarların daha savruk, yazma disiplini yakalayamadıkları görülür (Tanpınar, 2014, s. 251).

Aynı durum Balkan Türk Edebiyatı² için de geçerlidir. Örneğin Yugoslavya Dönemi Makedonya Türk Edebiyatı ekseninden baktığımızda, ilk edebî meyvelerin *Birlik* gazetesi ve *Sesler* dergisinde görüldüğü bilinmektedir (Ali, 2022; Karakuş, 2015; Kurt, 2018). İlerleyen dönemlerde Üçüncüler dergisi ve *Piyonir*, *Sevinç* ve *Tomurcuk* gibi çocuk dergileri, genç nesillerin yetişmesinde ve Türkçeyle büyümelerinde önemli rol üstlenmişlerdir. Balkan Türk edebiyatının geçmiş edebiyat seyrinde gazete ve dergilerin rolü etkin olmuştur. Basın, edebiyatı güncel hâliyle günümüze taşıırken, Yunanistan/Batı Trakya'da yetişkinler için *Fiyaka* dergisi, çocuklar için ise *Saklambaç* dergisi; Kosova'da, *Türkçem* ve *Mamuşa* dergileri; Bulgaristan'da *Nöbettepe*, *Müslümanlar* dergisi ve onun eki olarak *Hilal* çocuk dergileri karşımıza çıkmaktadır. Çocukları ve gençleri hedef kitle alan *Mozaik* dergisi belli periyotlarla yayımlanmaktadır. Bulgaristan'da yakın zamanda madidi imkânsızlıklardan dolayı kapanmış olan *Alev* dergisi 2008'den 2017'ye kadar 45 sayı yayımlayarak birçok yazarın yetişmesine ve Türkçe ile edebî içerik üretilmesine kaynaklık etmiştir. Görüldüğü üzere gönüllülük esasına dayalı olan bu tarz sanatsal faaliyetler uzun ömürlü olamamaktadır. Kuzey Makedonya'da *Köprü* dergisi, *Kardelen* çocuk dergisi ile *Bahçem* çocuk dergileriyle bahse konu olan yayınlar günümüz Balkan Türk Edebiyatı çevresinde akla gelen en güncel örnekler olarak zikredilebilir.

Son dönemde birçok Çağdaş Kuzey Makedonya Türk Edebiyatı yayın organı yeşermiştir. Bu mecraların faaliyeti hem insanların yazma hevesini artırmış hem de topluma yeni yazarlar kazandırmıştır. *Köprü* dergisi, *Yeni Balkan* gazetesi ve onlarla beraber çıkan çocuk dergileri, günümüzde dijital ortamlarda gelişen internet siteleri bu örneklerden bazılarıdır.

Bugün gelinen noktada, siyasi istikrarın sağlanması, dijital imkânların ve maddi olanakların iyileşmesi, kültür ve sanat programların çoğalması ve birçok

² Balkan Türk Edebiyatı bundan böyle BTE kısaltmasıyla kullanılacaktır.

devlet kurumunun desteği ile yayımlanan Türkçe gazeteler, dergiler ve kitaplar sayesinde, BTE varlığını daha gür bir şekilde göstermektedir. Ayrıca bir edebiyatçının yazı hayatını sürdürebilmesi ve edebî türlerle haşır neşir olabilmesi için gerekli ortamın mevcudiyeti önem arz etmektedir. Balkan Türkleri için de dergiler bu ortamlardan birini oluşturmaktadır. Dergiler sanatçıyı motive edip yazmasına vesile olmakta ve aynı zamanda edebiyatın canlı kalmasını sağlayan bir mecra olarak edebiyat sahnesinde yerini almaktadırlar. Bu durum sadece BTE ortaya çıkışı ve gelişim süreçleri için geçerli değildir, bilakis günümüzde de neşriyatına devam eden Türkçe dergilerin başlıca özelliği yayımlanan ülkedeki Türk edebiyatını yaşatma ve devamlılığını sağlama çabasıdır. Güncel gelişmelerden haberdar olmanın önemini ortaya koyma bağlamında, yapılan çalışmanın temel amacı ve kapsamı belirlenmiştir. Böylece BTE'nin önemli birer taşıyıcısı olan Türkçe dergilerin yayımlanan son sayıları incelenmiş ve edebiyatın konumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın kapsamı Kuzey Makedonya, Yunanistan/Batı Trakya, Bulgaristan ve Kosova ile sınırlıdır. Bahsi geçen ülkelerden hareketle güncel edebî içerikli Türkçe yazılı basın ekseninde çalışma şekillenmektedir. Çalışmanın coğrafi kapsamına Kuzey Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan/Batı Trakya ve Kosova'da yerel yazılı Türk basını ve barındırdıkları edebî örnekleri dâhil edilmiştir. Bilindiği üzere gazeteler ve dergiler genelde ülkelerin başkentleri ve Türklerin yoğun olarak bulunduğu yerlerde yayımlanmış ve gelişim sağlamıştır. Fakat günümüze gelindiğinde mekândan bağımsız faaliyet imkânı sunan sosyal mecralar daha etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Dergi ve gazetelerin birçoğu artık dijital olarak yayımlanmaktadır. Basın yazılıdan dijital doğru değişim göstermektedir. BTE'nin dijital ortama geçmesi kademeli fakat sağlam adımlarla gerçekleşmektedir. İncelemeye tabi tutulan dergilerden bir kısmı sadece basılı olarak yayın hayatlarını sürdürmekte, diğer bir kısmı ise basılı ve dijital olarak yayımlanmaya devam etmektedirler.

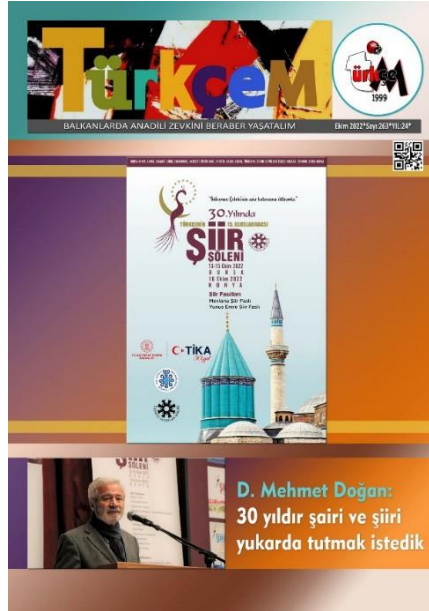
Bulgaristan'dan *Nöbettepe*, Kosova'dan *Türkçem*, Kuzey Makedonya'dan *Köprü*, Türkiye'den *Bağ-lar* ve Yunanistan/Batı Trakya'da *Fiyaka* dergilerinin yayımlanmış olan son örnekleri incelemeye tabi tutulmuştur. *Bağ-lar* dergisinin araştırma kapsamına dâhil edilme sebebi, Türkiye sınırları içerisinde yayımlanması yanında, diğer dört ülkenin Türk edebiyatı temsilcilerine ve edebî ürünlerine yer vermesidir. Her biri yayımlandığı Balkan ülkesinde, Türk edebî ürünlerinin taşıyıcılığını üstlenmiş vaziyettedir. Balkan ülkelerinde zikredilen dergilerin dışında Türkçe yayın yapan ve edebî içeriğe sahip olan başka dergiler mevcuttur, fakat çalışmamızda kullanılan kıstaslar neticeyi belirlemiştir. Günümüz itibarıyla yayın hayatını sürdürmesi, edebiyata ağırlık vermiş olması ve adeta bir ekol oluşturma çabası sergileyerek birçok edebî sanat ustaları ve çıraklarının bir araya gelmesini

sağlayan mecra olma vasıflarını taşıyan yayınlar dikkate alınmıştır.

Daha detaylı açıklayacak olursak, çalışma dâhilinde Bulgaristan Filibe’de yayımlanan Nöbettepe dergisinin 16. sayısı, Kosova Prizren’de yayımlanan *Türkçem* dergisinin 263. sayısı, Kuzey Makedonya Üsküp’te yayımlanan *Köprü* dergisinin 78. sayısı, Yunanistan/Batı Trakya Gümülcine’de yayımlanan *Fiyaka* dergisinin 33. sayısı ve Türkiye Ankara’da yayımlanan *Bağ-lar* dergisinin 1. sayısı ele alınmıştır. Dergi inceleme sırası, ilk yayına başlama yılına göre belirlenmiştir.

1. *Türkçem* Dergisi (1999-...)

Kosovalı Türk yazarlar ilk edebî ürünlerini Yugoslavya dönemi Makedonya’sında çıkan *Birlik* gazetesi etrafında yayımlarlar. Ancak *Tan* gazetesi (1969), *Çevren* dergisi (1973), *Kuş* (1979) çocuk dergisi (Virmişa, 1999, s. 210) ile birlikte Kosova Çağdaş Türk Edebiyatı yazarları kendi yayın organlarını oluşturmuşlar ve edebî ürünlerini vermeye başlamışlardır. Bu gazete ve dergiler vasıtasıyla yüzlerce yazar ve şair yetişmiştir. *Türkçem* dergisi bugün geldiği noktada, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı yaratıcılığı açısından zengin bir arşive sahiptir. Dergi içeriğinde özellikle çocuk edebiyatı ürünlerine yer ayrılmaktadır. Görülen odur ki Balkanlarda çocuk edebiyatına ayrı bir önem verilmektedir, çünkü diğer ülkelerde gerçekleşen yayınlar aynı düzlemde ilerlemiştir.

Görsel 1: *Türkçem* Dergisi 263. Sayısı Kapağı

Aylık bir dergi olarak yayımlanan *Türkçem* dergisi “Balkanlarda ana dili zevkini beraber yaşatalım” ilkesiyle yayın hayatını sürdürmekte ve Türkçeye vermiş olduğu önemi belirtmektedir. İsminden de anlaşılacağı gibi hem tecrübeli yazarlara hem de genç yazar adaylarına kendilerini ifade etme ve yazdıklarını paylaşma fırsatı vermektedir. *Türkçem* dergisi 1999 yılından bu yana Kosova/Prizren’de, Zeynel Beksaç önderliğinde yayın hayatına devam etmektedir. Genelde BTE’ye ve özelde Kosova Türk edebiyatına son sayısına kadar ciddi katkılar, hizmetler sunmuş bir yayındır. Bundan sonra da Türkçeye gönül vermiş kalemlerle etki ağını genişleteceği açık olarak görülmektedir. Dergi yirmi üç sayfadan oluşmaktadır. *Türkçem* dergisinin hem sahipliğini hem de genel yayın yönetmenliğini şair Zeynel Beksaç yürütmektedir. Derginin 263. sayısının yazı kurulu, Dr. Taner Güçlütürk, Leyla Emin Şerif, Şirin Zaferyıldızı, Agnesa Globoder, Nadide Birvenik, Attila Beksaç ve Canan Özer’den oluşmaktadır. Danışma kurulu ise şu isimlerden meydana gelmektedir: Prof. Dr. Rıdvan Canım, İskender Muzbeg, Dr. Feyyaz Sağlam, Enver Baki, Arif Bozacı, Dr. Beste Sakallı, Aziz Serbest, Nihan Işık ve Seyran Süleyman. Görüldüğü üzere dergide sanat ve akademi camiasından isimler yer almaktadır. *Türkçem* dergisi, Kosova Çocuk Kültürü ve Edebiyatı Araştırma Derneği (KÇKEAD) himayelerinde yayımlanmaktadır. *Türkçem* dergisi aynı zamanda genel yayın yönetmeni tarafından sosyal medya ortamında dijital olarak da paylaşılmaktadır.

Türkçem dergisinin 263.sayısının içeriği şu alt başlıklardan oluşmaktadır: Yayın yönetmeni Zeynel Beksaç, *Editörden* başlıklı yazısında derginin muhtevası hakkında kısa bilgiler paylaşmaktadır. Dergide, D. Mehmet Doğan: “30 yıldır şairi ve şiiri yukarda tutmak istedik” Bursa ve Konya’da düzenlenen “30. Yılında Türkçenin 15. Uluslararası Şiir Şöleni” programı ayrıntılı olarak yer almaktadır. Bu programda, Kosovalı Şair İskender Muzbeg, “Süleyman Çelebi Büyük Şiir Ödülü’ne layık görüldü” haberi dergide konu olarak yer almıştır. Mahmut Bıyıklı, “Şiir Şehir Bursa’da Üç Gün!” adlı yazısında katılmış olduğu Türkçenin Uluslararası Şiir Şöleni’yle ilgili duygularını paylaşmıştır. Leyla Şerif Emin, Kosovalı Türk edebiyatı temsilcilerinden Zeynel Beksaç’ı konu olarak işlediği “Eski Bir Radyo” adlı öyküsüyle dergide yer almıştır. Burhan Sait’ten, “Şiirler” başlığında şairden bir demet şiir sunulmuştur. “Evet”, “Anahtar”, “Pınar”, “Neyin Nesi” ve “Önemli Olan” adlı şiirlerine yer verilmiştir. Reşit Hanedan, “Ali” adlı öyküsüyle karlı bir havada Ali’nin annesi doğum yapmak üzere iken başkahramanın sergilemiş olduğu cesur davranışı konu edinmiştir. Havva Tekin’den en yeni şiirler kısmında, “Dönelim”, “Pencereler...”, “Dün” ve “Kanamasın Coğrafya” adlı bir demet şiirleriyle dergide yer almıştır. Mümin Ali, “21. Yüzyıl - I.” Düşünce yazısı ve “Kırmızı Beyaz Kelimeler” adlı şiiriyle dergiye katkı sunmuştur. Mehmed Arif, “Bir Dostu Anlamak” adlı öyküsü ve *Köprü* dergisinde Asım Gültekin’in vefatı üzerine yazmış olduğu “Balkanların Asım Abi’si” adlı yazısı *Türkçem* dergisinde de yer almıştır.

Yugoslavya Dönemi Makedonya Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Necati Zekeriya'nın (1928-1988)³ Orhan adlı kitabından "Sirkin Dilsiz Yıldızı" ve "Anahtar Kimde" öykülerine yer verilmiştir. Seyran Süleyman, "Hasan İzzettin Dinamo'nun Ölümsüz Eserine Dair" yazısıyla *Savaş ve Açlar* roman üzerinde durmuştur. Mehmet Yardımcı, "Güle Güle Turnalar Yolunuz Açık Olsun" yazısıyla yer almıştır. Bayram İbrahim, "Süleyman Brina Hakkında" yazısıyla Brina hakkındaki görüşlerini paylaşmıştır. Prof. Dr. Erdal Bay, "Balkanlardaki Türkleri Kaybedebiliriz!" adlı yazısıyla dergide yer alır. Şükrü Mazrek, "Türkçem" adlı şiiriyle Türkçeyi tema edinerek dergide yer almıştır. Müzik dünyamızdan bir portre kısımdaki yazıda Zeynel Bektaş, "Fadıl Şalıyan" hakkında bazı biyografik bilgiler vermektedir. "Sabit Yusuf'tan Bir Öykü" başlığında ise yazarın "Gülünç Olay" adlı öyküsü yer almıştır. Derginin arka kapak kısmında Mevlüt Kaplan, Türkçeyi tema edindiği "Türk(çe) Yaşamak" adlı şiiriyle yer almaktadır.

Dergide on altı yazar yer almış ve böylece edebî ürünlerini ve yazılarını okura sunmuşlardır. Dergide yirmi altı başlık yer almıştır. Dergi on iki tane şiir, beş deneme yazısı, altı öykü, bir tane kitap tanıtımı, bir biyografi yazısı, bir portre yazısı ve bir de haberden oluşmaktadır. *Türkçem* dergisinde sayı bakımından en yoğun olarak şiirlere yer verilmiştir. Dergide şiirden sonra en çok yer alan öykü ve deneme yazıları olmuştur. Şiirler çağdaş Türkiye Türkçesiyle ve yalın bir tarzda yazılmışlardır. Dergi, Balkanları ve sanat dünyasından haberleri edebî ürünlerde konu edinerek Türkçeyi merkeze almış durumdadır. Derginin bünyesinde hem Balkanlardan yazarlar hem de Türkiye'den sanat ve akademi camiasına mensup isimler yer almıştır. Türkçem dergisinde dikkat çeken bir diğer husus ise çocuk edebiyatı ürünlerine yer vermiş olmasıdır. Dergi, aynı zamanda Kosova'da Türkçe okutulan okullarda yardımcı ders materyali olarak kullanılmaktadır.

2. Köprü Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi (2002-...)

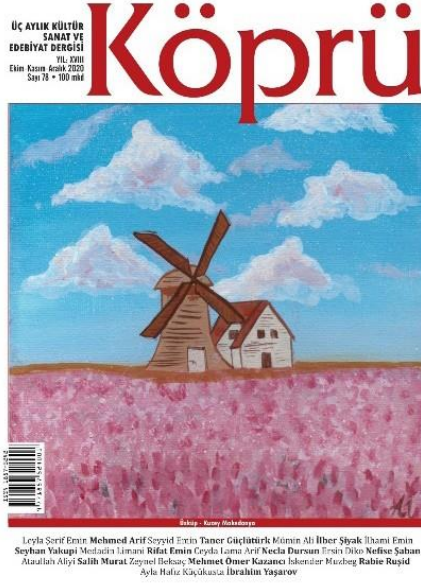
Kuzey Makedonya'da Türkçe Latin harfleriyle yayımlanan ilk süreli yayın 1944'ten sonra yayın hayatına başlayan *Birlik* gazetesidir (Kurt, 2018, s. 9-11). 1951 yılında *Sevinç* ve 1957 yılında *Tomurcuk* çocuk dergileri bu süreci takip eder. Bu dergiler vesilesiyle Makedonya'da Türkçe çocuk edebiyatı ürünleri de boy göstermeye başlamıştır. Daha sonrasında 1965 yılında *Sesler* dergisi yayımlanır (Karakuş, 2015, s. 48). Diğer bir yayın ise, 1994'ten 1999'a kadar devam eden *Üçüncüler* dergisidir (Karakuş, 2014, s. 17). Görüldüğü üzere bahsi geçen yazılı basın üzerinden ilk Türkçe yazılarını yayımlayarak, yazarlar edebî ürünlerini topluma kazandırmışlardır. Böylece "Yugoslavya Dönemi Makedonya Türk Edebiyatı" başlamış olmaktadır (Ali, 2022, s. 32).

³ Detaylı bilgi için bkz: <https://islamansiklopedisi.org.tr/zekeriya-necati> (Erişim Tarihi: 26. 10. 2022)

Köprü dergisine kadar olan tarihî süreçte, birçok yazılı basın organları medya dünyasında yerini almıştır. 1991'den sonra "*Günümüz Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı*" varlık kazanmıştır (Ali, 2022, s. 32). Köprü dergisinin 2002 yılında yayına başlamasıyla, modernleşme süreci daha fazla tetiklenmiştir.

Kuzey Makedonya'nın başkenti Üsküp'te yayın hayatını sürdüren derginin sahibi Köprü Kültür, Sanat ve Eğitim Derneği, Divan Yayıncılık adına Hüsrev Emin'dir. Genel Yayın Yönetmeni, Leyla Şerif Emin, Editör Mehmed Arif'tir. Derginin yayın kurulu Hüsrev Emin, Doç. Dr. Seyhan Murtezan İbrahimi, Seyyid Emin, Seyhan Yakup ve Medadin Limani'den oluşmaktadır.

Kuzey Makedonya'nın Üsküp şehrinde, 2002 yılından beri yayın hayatını yirmi yıldır sürdüren Köprü dergisi, ismini Kuzey Makedonya'nın başkenti Üsküp'te bulunan, Fatih Sultan Mehmet Köprüsü/Taşköprü olarak da bilinen mimari yapıdan almıştır. Kuzey Makedonya Türk Edebiyatı'nın önde gelen yerel ve süreli yayınıdır. Dergi; edebiyat, sanat ve kültür yayını olarak karşımıza çıkmaktadır. Yılda 4 sayı olarak yayımlanması planlanan dergi, Kuzey Makedonya Türk Edebiyatı genelinden geniş bir yazar kadrosu oluşmakla beraber, genç müelliflerden gelen ürünlere yoğun şekilde yer vermektedir. Edebî türlerden başta şiir ve deneme yazılarına, Makedonya'nın kültür dünyasına dair haberleri ve röportajları da ekleyerek, okuyucuya zengin bir içerik sunmaktadır. Dergide, diğer Balkan ülkeleri yazarlarına da yer verilmektedir. Zaman zaman sanat faaliyetini Türkiye'de icra eden yazarlar dergide yer alarak desteklerini vermişlerdir. Bu durum BTE açısından önem arz etmektedir. Ayrıca derginin, Türkçe düşünen ve kendi ana dilinde yazma kabiliyeti elde edebilmiş gençlere kapısını açmış olması ülke ve bölge için elzemdir. Bu mesele güzel Türkçe yazan yeni bir neslin yetişmesi noktasında motive edici unsurdur. *Köprü* dergisi, yirmi yıllık bir yayın tecrübesi ve arşivi (Ali, 2022, s. 42-48) ile bugüne kadar yayımlamış olduğu 78. sayısı ile yayın hayatını sürdürmektedir ve bu sayısı incelemeye tabi tutulmuştur.

Görsel 2: Köprü Dergisi 78. Sayısı Kapağı

Derginin bu sayısı elli altı sayfadan oluşmaktadır ve içeriği yirmi dört alt başlık olarak düzenlenmiştir. Yirmi bir yazar dergide yer almıştır. Dergide toplam dokuz deneme yazısı, sekiz tane şiir, bir kitap tanıtımı, bir tane röportaj, bir tane bilimsel makale ve bir tane kültür haberi yer almaktadır. Özlü sözlerle dergi biter. Edebî türler olarak en çok deneme ve şiirlere yer verildiği söylenebilir. Şairler genellikle yalın bir dille ve serbest tarzda yazmışlardır. Dergide öyküye rastlanılmaması telafi edilmesi gereken bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Dergi, çok çeşitli bir konu yelpazesine sahiptir. Takdim yazısından sonra Leyla Şerif Emin, “Varlığımızın ve Tarihimizin Kanıtı” deneme yazısıyla modernleşme ile birlikte geleneklerin unutulduğunu ifade etmekte ve geleneğin yaşatılması gerektiğini vurgulamaktadır. Mehmet Arif, “Balkanların Asım Abi’si” yazısıyla Türkiyeli yazar Asım Gültekin’in vefatını kaleme almıştır. Seyyid Emin, “Çevrimiçi Eğitim Mümkün mü?” meselesini irdeleyerek eğitim konusunu ele alır. Taner Güçlütürk, “Üsküb’ün, Eylül’ün ve Nostaljinin Şairi Leyla Şerif Emin “Bir Üsküp Masalı” Adlı İlk Şiir Kitabıyla Aramızda” kitap tanıtımı yazısıyla dergiye katkı sunar. Mumin Ali, “Beraber Yaşadığımız ve Yaşlandığımız Kavramlar - II Edebiyat Kavramı” adlı yazısıyla edebiyat kavramı üzerinde durur. İlber Şiyak, “Kosova’dan Çanakkale’ye” adlı yazısıyla Çanakkale Savaşı’nı konu edinir. Ceyda Lama Arif, “Zaman Tüneli” deneme yazısıyla dünyaya çocuk gözüyle bakılması ve sağduyulu olunması gerektiğini söyler. Necla Dursun, “İki İpek Kanat” adlı yazısıyla İstanbul

güzellemesi yapar. Ersin Diko, “Gostivar’da Unutulmaya Yüz Tutmuş İki Önemli Osmanlı Camisi” yazısıyla, Osmanlı dönemi yapılan ve bakımsız kalan mimarî eserlere dikkat çekmektedir. Nefise Şaban, “Zihin Sağlığınıza İyi Gelecek 5 Basit Uygulama” adlı yazısında dijital çağda insan sağlığına iyi gelecek bazı aktivitelerden bahseder. Ataullah Aliyi, “Fitne Kavramının Kur’an’daki Dilsel Belirginliği” adlı makalesinde fitne kavramını inceleyerek ayrıntılı bilgiler verir.

Şiirler kısmında İlhami Emin⁴ “Çambayırından Radoviş” isimli eseri ile yer alır. Emin, sade bir dille ve kendi çocukluk yıllarını konu edinerek, doğduğu Radoviş’te yaşadığı Hıdırellez anılarını şiirleştirmiştir. Leyla Şerif Emin, “Kır Kalemî Hakim Bey” adlı şiirinde kadın bir şair olarak yazmanın muhasebesini yapar. Şiirle zor işlere kalkıştığını itiraf eder. Mehmed Arif, “Hicran” adlı şiiriyle maziye özlem duyarak, bazı geleneklerin kaybolmasına, ayrılmasına ağıt yakarak hüznünü dile getirir. Seyhan Yakupi, “Hüzün Sokağı Beş Numara” adlı şiiriyle ölüm, ayrılık, bekleme ve hüznü meselesini tabiat ve sonbahar mevsimi üzerinden işler. Medadin Limani, “Zıyanı İzah” adlı şiiriyle dünyada göçle yaşanan ölümleri serzenişle dile getirir. Zeynel Beksaç, “Sen Bakınca Öyle” adlı şiiriyle aşk temasını işler. Bir Rumeli Türkçe aşkı yaşatıcısı olan şair, şiirini özenle ve güzel bir Türkçe ile kurgulayarak inşa eder. İskender Muzbeg, “Sevginin Sivri Dağlarında” şiiriyle sevgi üzerine durur. Mehmet Ömer Kazancı, “Bu Zeynel Beksaç Hoca” adlı şiirini Kosovalı şaire ithaf etmiştir. Mümin Ali, “Biz de Kalıcı Değiliz” isimli şiiriyle dergide yer alır. Rabie Ruşid, “Tınılar Ağlattı” şiiriyle hayata dair duygularını dile getirir.

Derginin Kültür Haberleri bölümünde Ayla Hafız Küçükusta’ın “Güçlütürk’e Balkanlarda Türk Kültürüne Hizmet Ödülü” haberine yer verilmiştir. Sanat Fidanlığı bölümünde İbrahim Yaşarov’un, “Dilimiz Varlığımız ve Kimliğimiz” denemesi bulunmaktadır. Özlü Sözler kısmında ise birçok yazar, şair ve düşünürün sözlerine yer ayrılmıştır. Bu kısımda okurlara, hayata dair sorgulayıcı, düşündürücü ve öğüt verici mesajlar verilmiştir. Derginin Hasbihâl kısmında Seyyid Emin “Salih Murat ile Hasbihâl: ‘Kuzey Makedonya Anayasası Yeniden Avrupa Standartları Doğrultusunda Değiştirilmeli’” başlığı altında bir röportaj gerçekleştirir.

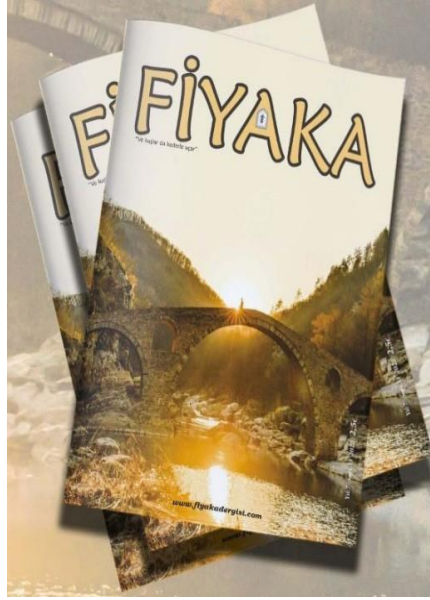
Dergi, edebiyat, tarih, ilahiyat psikoloji vb. farklı disiplinlere ait konulara yer vermektedir. Bütüncül bir yaklaşımla ve kapsayıcı bir yayın politikası kullanarak, Balkanları ilgilendiren Türkçe meseleleri gündeme taşınmaktadır. Özelde Makedonya Türklerine dair birçok meselelere yoğunlaşılmaktadır. Derginin muhtevası ayrıca günümüzde Türkçenin temsilini ve edebî dil olarak kullanım boyutunu bizlere göstermektedir. Güzel Türkçe kullanmayı esas alarak, edebî değeri yüksek yazılar üretilmektedir. Dergilerin sağladığı imkânlarla sürekli yazarların Türkçeye

⁴ Kuzey Makedonya Türk Edebiyatı’nın önde gelen isimlerinden biri olan, 2020 yılında vefat eden İlhami Emin’in şiirine de dergide vefa olarak yer verilmiştir. Bu konuda yapılan örnek bir çalışma ve daha geniş bilgi için bakınız: Kurt, O. (2018). *İlhami Emin’in Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Edirne: Trakya Üniversitesi, s. 29-39.

büyük katkılar sunduğu görülmektedir. Şiirler bölge meseleleriyle birlikte, aşk, tabiat, sevgi, ayrılık gibi evrensel temalardan oluşur. Dünya gündemine dair konular da dergide bulunan şiirlerde yer almıştır.

3. *Fiyaka* Düşünce Kültür ve Edebiyat Dergisi (2013-...)

Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde Türk edebiyatının gelişmesine katkı sunan yayın organlarının mazisi mevcuttur. Fakat yazılı basın 1923 Lozan Barış Antlaşması ile hareketlilik kazanmıştır (Mehmet, 2016, s. 7-23). 1923'ten sonra birçok gazete ve dergi basın dünyasında yerini alır. İlk örnekler birçok yazarın yetişmesine imkân sağlamıştır. Yazılı basın camiası dergilerle birlikte daha özel bir kitleyle seslenerek edebiyatın, sanatın, düşüncenin gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir. Yunanistan/Batı Trakya Türk edebiyatının geçmişini ve bugünü ele aldığımız zaman çağdaş edebiyatın ilerlemesi dergi ve gazetelerin katkısıyla olduğu görülmektedir. Batı Trakya Türk basınında ilk örnek olarak kabul edilen *Muallim* mecmuası 1933 yılında yayın hayatına başlamıştır. Akabinde 1962 *Aliş* çocuk dergisiyle, çocuk edebiyatı öncelikli olmuştur. Bu minvalde *Birlik* dergisi 1963 yılında eğitim bilimi ve kültür meseleleriyle aynı çizgiyi takip etmiştir (Mehmet, 2016, s. 20-21). Ayrıca daha birçok yazılı basın örneği mevcuttur. Özellikle incelemiş olduğumuz *Fiyaka* dergisinden hareketle, dergilerde yayımlanan edebî türlerin, modern edebiyatın gelişmesine katkı geçmişte sunduğu ve günümüzde sunmaya devam ettiği açıkça görülmektedir. *Fiyaka* dergisi 2013 yılı dâhilinde resmi kuruluş sürecini tamandıktan sonra, 2014'te basılmaya başlamıştır. *Fiyaka* dergisinin imtiyaz sahibi ve genel yayın yönetmenliğini Hüseyin Mehmet yürütmektedir. *Fiyaka* dergisi yayın türü yerel süreli ve iki aylık olarak Yunanistan-Batı Trakya'da yayımlanmaktadır. Dergi Türkçe olarak yazan bölge yazarlarına öncelikli olarak yer vermektedir. Yer yer diğer Balkan ülkeleri yazarlarına da eserlerini yayımlama imkânı verilmektedir. *Fiyaka* dergisi 33. sayısında "ve kuşlar da kaderle uçar" ön kapak mottosuyla kendine özgü bir tarzda okuruna seslenmektedir. Dergi otuz dört sayfadan oluşmaktadır. "Düşünce, Kültür ve Edebiyat" Dergisinin 33. sayısı Temmuz - Ağustos 2022 sezonunda okuruyla buluşmuştur. Basım yeri İstanbul olan dergi, Batı Trakya'da dağıtılmaktadır. Yunanistan/Batı Trakya Türk edebiyatının bugünü, dikkate aldığımız derginin 33. sayısından hareketle incelenmektedir.

Görsel 3: *Fiyaka* Dergisi 33. Sayısı Kapağı

Fiyaka dergisinde on bir tane yazar yer almıştır. Derginin içeriği on iki alt başlıktan oluşmaktadır. Dergide yedi deneme yazısı, dört şiir, bir öykü, bir de kitap tanıtım yazısına yer verilmiştir. Düşünce yazılarında birçok farklı disiplinden meseleler işlenmiştir.

Fiyaka dergisi *Editörden* yazısıyla başlar. Yazma üzerine bazı iktibaslar yapılarak yazmanın felsefesine dair görüşler beyan edilir. Ülkü Tamer'in çevirisiyle, César Vallejo'un "İnsanları Çocuklara Bölen Öfke" adlı şiiriyle dergiye giriş yapılmıştır. Ahmet Molla Memet, "Zamanın Ehemmiyeti ve Sultan II. Abdülhamid'in Türkiye Dışında İnşa Ettirdiği Saat Kuleleri" isimli yazısında, bugünkü Türkiye sınırları dışında bulunan saat kulesi örneklerini işler. Fatih Kurt, "Küresel Sermayenin Muhafızları: Süper Kahramanlar" adlı denemesinde Hollywood sinema dünyasının üretmiş olduğu filmleri eleştirel bir bakış açısıyla tahlil eder. M. Yasir Cebeci, "Birle Beş Arasında..." adlı öyküsüyle yer alır. Bilal Sarımahmut, "Batı Trakya'nın İsimsiz Kahramanları" adlı yazısında Osmanlı Döneminde yaşamış bir askerin trajik hikâyesini anlatır. Koray Bağdatlı, "Alelade Şeyler Kılavuzu" denemesinde şikâyet psikolojisini eleştirir. Beyzanur İmam, "Hayat'ta Sadece Sorunlar Mı Vardır?" deneme yazısında hayatta sorunlarla birlikte kolaylıkların da olduğunu ve bu sorunların olumlu düşüncelerle aşılabileceğini ifade eder. Ayşe Âdem, "Klepsydra" adlı şiirinde su saati ve zaman kavramını tema edinir. Harun Halil, "Girit Emirliği" yazısıyla tarihî meseleleri işler. Zeynep Recep, "İncelik" adlı

şiiirinde acı duygusu üzerine durur ve insan başkasını kırmamaya dikkat etmesi gerektiğini söyler. Melis D. Hasan, “Hakikat” adlı denemesinde hayat ve hakikat meselesi üzerine durur. Derginin Adamlar Sözler kısmında Fatih Kurt’un “Nuri Pakdil’in ‘Bağlama’ Kitabı Üzerine Değıniler” adlı yazısı yer almaktadır. Kitap üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Derginin son kısmı olan *Kitaplar* bölümünde ise Türkiye’de yayımlanmış olan bazı kitaplar özet olarak takdim edilmiş ve bazı yazarlardan kısa pasajlar verilmiştir. Derginin arka kapak kısmında Hüseyin Mehmet’in, “Birşey” adlı şiiri yer alır. Böylece *Fiyaka* dergisinin otuz üçüncü sayısı şiirle başlamış şiirle bitmiştir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, dergi bireysel ve toplumsal konular, tarihî emirlikler, dinî meseleler, sinema dünyası, mimari gibi yazılardan müteşekkildir. Dergide standart bir dergi formatı kullanılmamakla beraber, herhangi bir dosya konusu ele alınmamıştır. Temel strateji olarak dergide bir ana tema belirlendiği ve onun etrafında kurgu yapıldığı takdirde, fikrî altyapının daha sağlam oturacağı ve yayın politikası resminin daha netleşeceği kesindir. Dergideki edebî türler şiir alt başlığında şiirler, deneme alt başlığı altında deneme yazıları vb. şekilde düzenlenirse daha estetik bir görünüm oluşturacak ve aynı zamanda okuma kolaylığı sağlayacaktır. Ayrıca okuyucu “bugün şiir okuyacağım, yarın öykü, öbür gün kitap tanıtımlarını gözden geçireceğim” mantığında, her gün derginin farklı bir kısmını inceleyebilir. Böylece çorba, ana yemek ve tatlı mantığında enfes bir yemek ziyafeti olacaktır. Dergide İstanbul Türkçesi kullanılmıştır. Şiirler estetik bir kaygı ile kaleme alınarak, Türkçenin bütün imkânları kullanılmıştır. Yerel ağızlara, şivelere pek rastlanılmamaktadır. Türk edebiyatının yakından takip edildiği derginin “Kitaplar” kısmında açıkça görülmektedir.

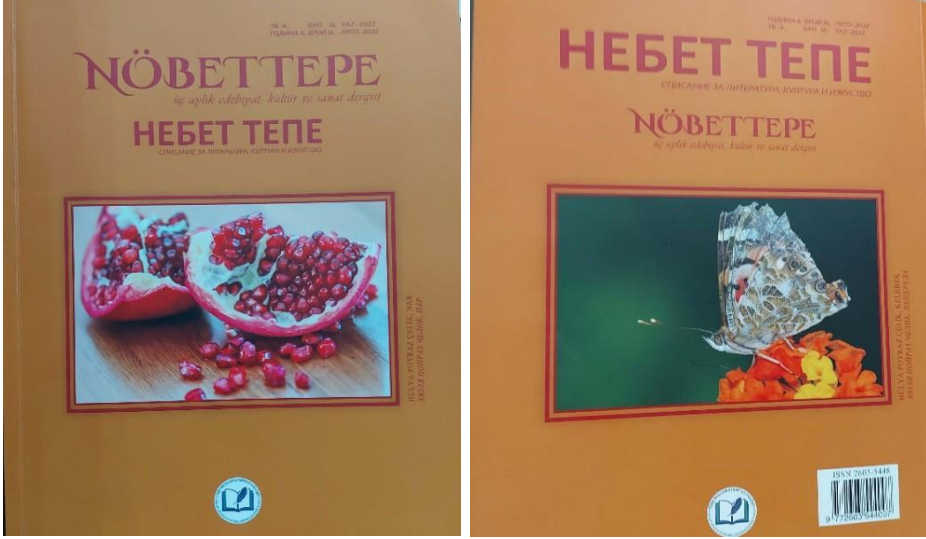
Fiyaka dergisi; yazar kadrosu, güncel meselelere değınmesi ve katılmış olduğu fuarlarda gösterdiği canlılıkla, BTE’nin önde gelen periyodik yayınlarından bir tanesi olduğunu göstermektedir. Dergi, şiir, deneme, öykü ve kitap tanıtımlarıyla beraber, dünya edebiyatından şiir çevirileri de neşretmektedir. Sadece Batı Trakya’dan değil, Türkiye’den de katkı sunan yazarlara yer vermektedir. Özetle bölgedeki genç yazar adaylarının yetişmesi noktasında mektep olma iddiası ile yayın hayatına devam etmektedir. Bu tarz yayınlar; lisans, yüksek lisans, doktora gibi eğitimlerden geçmiş ve akademisyen adayı olan bölge gençliğine, meşreplerine uygun yazma ortamı oluşturma noktasında elzemdir. Böylece direkt olarak Türkçenin gelişmesine de bir katkı sağlanmaktadır. Derginin ifa ettiği diğer vazife ise, yazıyla meşgul olan müelliflerin süreklilik sağlamalarını temin etmektir. Balkanlarda Türkçenin devamlılığını sağlamak ve yüksek edebiyat zevkinin yapı taşlarını örmek için, dergiler birleştirici harç rolü görmektedir. Balkanlara bir bütün olarak bakıldığında Türkçe edebiyat, sanat, kültür ve düşünce içerikli dergilerin kadroları gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmalarını yürütmektedir. Bu

sebeptendir ki, neşriyatın genel itibarıyla uzun ömürlü olamadığı, sadece belli başlı gazete ve dergilerin süreklilik sağlayabildiği görülmektedir. Edebiyatın taşıyıcısı olan dergiler son kertede bölgede giderek güçlenmektedir, fakat anlaşıldığı kadarıyla neşriyat işinin büyük yükünü genel yayın yönetmenleri taşımaktadır. Balkanlarda çağdaş Türk edebiyatının ortaya çıkışından itibaren bu durum pek değişmemiştir. Görülen o ki edebiyat, maliye ve yönetim bilimini bir noktada birleştiremedikleri takdirde, BTE yayıncıları, yazarları ve okurları zorluklar yaşamaya devam edeceklerdir.

4. Nöbettepe Edebiyat, Kültür ve Sanat Dergisi (2018-...)

Osmanlı döneminden günümüze kadar Bulgaristan'da Türkçe süreli yayınlar listesi oldukça kabarık bir sayıdadır. Bulgaristan Türkleri 1928'den sonra Latin harfleriyle Türkçe yayınlar yapmaya başlamışlardır. Genellikle siyasi rejimi destekleyen yayın organlarına destek verilmiştir. Bu tabloya rağmen 1928'den sonra yeni harflerle çıkarılan gazeteler ve dergiler sayesinde birçok Türk yazar yetişmiştir. Bulgaristanlı Türkler, zaman zaman siyasi erkin kapattığı birçok yazılı basın organları olmasına rağmen varlık mücadelelerini yazarak devam ettirmiştir.

Yenilik gazetesi (1928), *Çocuk Sevinci* dergisi (1932) ve *Turan* (1932-1934) dergisi Bulgaristan'da Türkçe Latin harfleriyle yayımlanan ilk yayın örnekleri olarak gösterilebilir (Kerim, 1999, s. 185-196). Aynı zamanda *Deliorman*, *Halk Sesi*, *Rodop* gibi daha birçok yazılı basın organları belli periyotlarla yayımlanmıştır (Kerim, 1999, s. 185-196). Ayrıyeten çocuklar için birçok dergi de neşredilmiştir (Akgün, 2016, s. 73-96). Türkçe için sessiz ve uzun olarak nitelendirilebilecek yıllara kıyasen, doksanlardan sonra yeniden bir hareketlilik başlamıştır. Örneğin *Alev* dergisi (2008-2017) Türkçe yazarlar için elzem bir adres olmuştur. Bugün ise *Nöbettepe* bu vazifeyi devam ettirmektedir. Türkçe, *Nöbettepe* dergisiyle daha renkli bir görünüm kazanmıştır.

Görsel 4: Nöbettepe 16. Sayısı Dergi Kapağı

Dergi; ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış sayıları olarak yılda dört kez yayımlanmakta, iki ana bölümden oluşmakta ve toplam seksen sekiz sayfadan meydana gelmektedir. İlk bölümünde Türkçe metinlere, ikinci bölümünde ise Bulgarca metinlere yer verilmiştir. Derginin içindekiler kısmı Bulgarca ve Türkçe olarak hazırlanmıştır. Derginin her iki bölümünde bulunan metinler tercümelere değil, özgün yazılardan oluşmaktadır. Sadece bir istisna dergi editörü Kadriye Cesur tarafından Türkçeye tercüme edilen Rumen İvançev'in şiiridir. Dergi tercüme edilmiş olanla beraber altı şiir, bir deneme, bir öykü, iki kitap tanıtım yazısı ve bir de bilimsel makale içermektedir. Dergide edebî tür olarak şiir yoğunluktadır ve Balkanlar konusu ana gündem olarak tutulmuştur. Bununla beraber diğer dünya edebiyatlarına da yer verilmiştir. Dergideki metinler güzel ve sade bir Türkçe ile yazılmıştır.

Yapılan çalışmanın kapsamı gereği dergideki Türkçe yazılmış olan metinler değerlendirmeye alınmıştır. Bulgarca yazılmış olan metinler çalışma kapsamı dışındadır. *Nöbettepe* dergisi ismini Bulgaristan'ın Filibe şehrinde bulunan yedi tepenin birisi olan 'Nöbet Tepe'den' almaktadır. *Nöbettepe* dergisinin ilk sayısı sonbahar 2018 yılında basılmış ve 2022 yılına kadar toplam 16. sayı yayımlanmıştır. Araştırmanın amaçları ve kapsamı doğrultusunda, derginin yaz dönemi 16. sayısı ele alınarak değerlendirme yapılacaktır. *Nöbettepe* dergisinde Türkçe ve Bulgarca olmak üzere, iki dilde edebî içerikler bulunmaktadır. Üç aylık periyotlarla "edebiyat, kültür ve sanat" dergisi şeklinde yayımlanmaktadır. Derginin basımı İstanbul'da, dağıtımı ise Bulgaristan'da yapılmaktadır.

Dergi Türk-Bulgar Edebiyat Kulübü tarafından Filibe’de seçkin bir içerikle neşredilmektedir. Genel Yayın Yönetmeni Kadriye Cesur, Yazı İşleri Müdürü Dr. Aziz Nazmi Şakir-Taş, Genel Koordinatör Şenar Bahar’dır. Genel yayın kurulu ise, Dr. Anton Baev, Doç. Dr. Elena Getova, Prof. Dr. Evdokia Borisova, Dr. Harun Bekir, Prof. Dr. Hasine Şen Karadeniz, Prof. Dr. Hüseyin Mevsim, Dr. Menent Şükrieva, Doç. Dr. Yordanka Bibina ve Vedat S. Ahmed gibi edebiyatçı ve akademik vasfı birleştiren entelektüel isimlerden oluşmaktadır.

Derginin 16. sayısı, on iki yazar ve on iki alt başlıktan oluşmaktadır. Derginin başında Kadriye Cesur, *Editörden “Narin Bereketiyle”* adlı yazısıyla derginin muhtevasına dair özet bilgiler paylaşmıştır. Derginin şiirler kısmı Kosovalı usta şair Zeynel Beksaç’ın, *“Bir Nilüfer Akşamında”* adlı, tasavvufi bir söylemin hâkim olduğu şiiriyle başlamıştır. Şiirde Yunus Emre, Mevlana, Melamilik ekseninde Rumeli havası hissedilmekle beraber, serbest tarzda ve güçlü bir Türkçeyle yazılmıştır. Reyhan Ferad, yalın bir dille ve dörtlükler hâlinde yazılmış *“Rodoplarım”* adlı şiirinde, Yunus Emre etkisini hissettirecek şekilde Rodoplara olan sevgisini dile getirmektedir. Ulviye Altınsoy, *“Yelkenli Gemi”* adlı şiirinde engellere rağmen sevgilisine kavuşma duygusunu aktarmış ve sevgiliye olan hasretiyle hedefine varacağını belirtmiştir. Nevin Sadıkova, *“Kalbimden”* adlı şiirinde küçük bir kuş imge teşbihi üzerinden kalbinin hayat karşısında nasıl kırıldığını, pişmanlığını, üzüntüsünü dile getirmiştir. Bayram Kuşku, *“Kader Türküsü”* adlı şiirinde hayatını kadere bıraktığını ifade eder. Ayrıca, Rumen İvançev’in dergide Bulgarca olarak yayımlanan *“Açık Kalmış Bir Kitap”* adlı şiiri dergi editörü Kadriye Cesur tarafından Türkçeye tercüme edilerek iki dilde yayımlanmıştır.

Kitap tanıtımı kısmında Hasine Şen Karadeniz *“İstanbul Bulgarlar”* adlı yazısında, Georgi P. Kostandov’un *“İstanbul Bulgarlar ve Eski İstanbul”* isimli kitabı ve Vercihan Ziflioğlu’nun, *“Kayıp Zamanın Çocukları & İstanbul Bulgarlar”* adlı eseri üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur. Basri Zilabid Çalışkan *“Kitap Ülkesi”* adlı yazısında Gülberk Bilecik’in *“Filibe’de Osmanlı Mimari Eserleri”* adlı eserinin ve Nebiye İbrahim Akbıyık’ın *“Fantastik Roman Büyük Buluşma”* isimli kitabının tanıtımı yapılmıştır.

Bilimsel makale kısmında Atıf Akgün *“Tuna Boyunda Türkçe’yi Bekleyen Bir Şair: Naim Ömer Bakoğlu”* adlı makalesini derginin on beşinci sayı yazısının devamı olarak kaleme almış ve şairin edebî yaratıcılığı üzerinde durulmuştur. Derginin *“Bir Usta Bir Çırak”* adlı köşesinde usta-çırak tecrübe paylaşımı konusu işlenmiş ve bazı usta yazarlar ile genç çıraklar tanıtılmıştır. İlk olarak Bulgaristanlı şair İbrahim Kamberoğlu hakkında biyografik bilgiler arz edilmiş ve şiirlerinden *“Soruların İsyanı”, “Ahmet Abi”, “Mevsimler Hep Hüzün”* gibi örnekler verilmiştir. İkinci olarak tanıtılan isim ise resim ve şiirle meşgul olan genç sanatçı Esin Salim’dır.

Dergide yağmur ve sevgili üçgeninde bir hasret teması işlenen “Gece” adlı şiirine yer verilmiştir. Denemeler kısmında Tamer Çalışır “Hayatın Roman” adlı yazısında herkesin bir hikâyesi olduğunu örnekler üzerinden işlemiş ve bazı yorumlarda bulunmuştur. Öykülerde Mehmet Alev “Selâmsız Memleket” adlı eserinde Yusufgiller ailesinin hayatını ve şehirdeki yabancılaşmadan sıkılan yaşlı dedelerinin köye gitme isteğini tema olarak işlemiştir.

5. *Bağ-lar* Edebiyat, Düşünce ve Kültür Dergisi (2022-...)

Bağ-lar dergisinin imtiyaz sahibi Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı YTB⁵ adına Abdullah Eren’dir. Derginin basım yeri Ankara olup, dağıtımı Balkanlarda yapılmaktadır. Derginin Genel Yayın Yönetmeni Ali Işık, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Murat Arslan, Yayın Danışmanı Erkan Girişit ve Genel Editörü Sibel Kılıç’tır. *Bağ-lar*, “Edebiyat, Düşünce ve Kültür” dergisi olarak yayımlanmaktadır. *Bağ-lar* dergisi, BTE’nin tamamını kapsayan ilk mecralarından biri olmaya adaydır. BTE temsilcisi olan birçok yazar ve şair dergide yer almıştır. Derginin ilk sayısında kapak şiiri olarak Balkanlı şair Yahya Kemal Beyatlı’nın *Kaybolan Şehir* adlı eseri yer almaktadır. *Bağ-lar* dergisi, yüz kırk dört sayfalık bünyesi ve otuzun üzerinde zengin yazar kadrosuyla içerik ve konu çeşitliliği bakımından geniş bir yelpazeye sahiptir. Derginin birinci sayısında Türkiye, K. Makedonya, Bosna Hersek, Kosova, Yunanistan/Batı Trakya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Sırbistan gibi ülkelerin yazarlarına yer verilmiştir. Dergi bünyesinde otuz dokuz alt başlık ve geniş bir konu yelpazesi barındırmaktadır.

Görsel 5: *Bağ-lar* Dergisi 1. Sayısı Kapağı

⁵ Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Bağ-lar, 2022 yılında Ankara’da ilk sayısı ile yayın hayatına başlamış ve “*edebiyat, düşünce ve kültür*” dergisi olarak tanımlanmıştır. YTB himayesinde matbu ve dijital olarak yayımlanmakta, dağıtımı ise ücretsiz olarak yapılmaktadır.⁶ *Bağ-lar* dergi isminden de anlaşılacağı gibi BTE’nin her yönüyle aktarıcı, “bağlayıcı” ve “kuşatıcı” bir özelliğini de bünyesinde barındırmaktadır. *Bağ-lar*, güzel bir tasarım ve dosya konusu çerçevesinde öykü, deneme, şiir, sinema, seyahat ve kitap tanıtımı başlıklarıyla BTE’ye değinilmektedir. Dergi içeriğinde on beş öykü, sekiz deneme, yedi dosya konusu, beş şiir, bir sinema üzerine yazı, iki seyahat yazısı ve bir kitap tanıtım yazısı mevcuttur. *Bağ-lar* dergisinde en çok yer verilen edebî tür öykü olmuştur. Medadin Limani, “Tito’nun Karşısında Bir Çocuğun Hayali” adlı öyküsünde Yugoslavya dönemi rejim lideri Tito’ya karşı eleştirel bir bakış açısı benimsemiştir. Meyrem Krüezi “Alacakaranlık” hikâyesinde, kendi benliğini bulma arayışı içerisinde kurguladığı bir dünya ile yerini alır. Hüseyin Mehmet “Sefer Tası” adlı öyküsünde sade Türkçesiyle bir kazayı konu edinir. Furkan Şaban “Yeşil” adlı öyküsünde yaşadığı anılarını hikâyeleştirmiştir. M. Yasir Cebeci “Bir Ömür” adlı öyküsüyle dergide yer alır. Rabie Ruşid “Bir MÖ Sesi Gelse” adlı öyküsünde ineği kaybolan bir köylünün durumunu işlemiştir. Ceyda Lama Arif “Sıcak Bir Günün Soğuk Hikâyesi” adlı eserinde iki çocuğun otobüste geçen zamanını ve durumunu öyküsüne konu edinir. Altay Mısırlı “Bir Bütün” adlı öyküsünde psikolojik bir anlatım kullanarak Vildan karakteri üzerinden metnini inşa etmiştir. Reyhan Mustafa Ferad “Uğur Böceği” adlı öyküsünde Hasan amca ve Ayşe teyzenin köylerinde yaşadıkları bir durumu yazmıştır. Sezin Spahiya “Değişim” adlı öyküsünde erken kalkan yol alır misali, her şeyin emek ve sabırla olduğuna işaret etmiştir. Fatme Mustafafova İsyam “Şeytan Köprüsü” adlı öyküsünde Bulgaristan’da var olan bir Osmanlı köprüsünü; Melek, Aylin ve Emre karakterleri üzerinden adeta gezi havası içinde anlatmıştır. Behima Asan “Orkide” adlı öyküsünde kanser hastası bir kadını konu edinmiştir. Merve Kara Halil “Azap Döngüsü” adlı öyküsünde hayatta azap çeken bir kişinin intiharını işlemiştir. Celil Borluoğlu “Nazmi” adlı öyküsünde başkarakter Nazmi’nin yaz tatili, çiftçilik, eğitim ve iyi bir öğretmen olma hâyalini işlemiştir. Esmâ Deli Hasan “Yalnızlık” adlı öyküsünde dijital çağın sosyal medya platformlarına eleştirel göndermeler yaparak Neriman’ın psikolojisini ve yalnızlığı konu edinmiştir.

Deneme yazıları kısmında Azize Ramadani “Post-Modernizmi Konuşmak” başlığıyla postmodernizm meselesini irdeler. Mehmed Arif «*Şiir, Şairin Nefesi*» yazısında şiir ve şaire dair görüşlerini ifade eder. Ahsen Nuredin, “Bir Geleneğin Adı: Ayvar” isimli Balkanlarda yapıımı gelenek haline gelen bir yemek türünün yapımını işler. Rahima Receplar “Gora” adlı yazısında Balkanlarda yaşayan Goralları ve tarihlerini konu edinir. M. Huzeýfe Küçükaytekin «*Âlemlerden Âlemlere*» adlı

⁶ Dergiyi dijital ortamda okumak ve incelemek için bkz: <https://www.ytb.gov.tr/baglar/1/> (Erişim Tarihi: 31.10.2022)

yazısında insanoğlunun dünyada yaşadığına dair bir iz bırakma uğraşını işlemiştir. Beyzanur İmam “Bizden Eksilen Nedir?” adlı yazıda her şeyden şikâyet eden ve yalnızlaşan bir nesilden bahseder. Rahime Recepları “Pratik Kadın” adlı denemesinde kadınlara dair güncel olan bazı meseleleri gündemine almıştır. İkramiye Altıparmak “Matematik Her Yerde” adlı denemesinde bazı örnekler *üzerinden* giderek matematiğin hayatın her yerinde olduğunu vurgulamaktadır.

Bağ-lar dergisi 1. sayısının dosya konusu olarak Balkan *Türk* Edebiyatı belirlenmiştir. Bu çerçevede Leyla Şerif Emin “Edebiyatla Tarihsel Köprüler Kurmak” adlı yazısında Kuzey Makedonya *Türk* edebiyatına dair görüşlerini genel olarak ifade etmiştir. Hüseyin Mehmet “Batı Trakya *Türk*lerinin *Türkçeye* Tutunma Biçimi: Batı Trakya *Türk* Edebiyatı” adlı eserinde bölgedeki *Türk* edebiyatının gelişim evrelerinden ana hatlarıyla bahsetmiştir. Taner Güçlütürk “Geçmişten Günümüze Kosova’da *Türkçe* Edebiyat Dergileri” adlı çalışmasında Kosova *Türk* Edebiyatının gelişim süreçlerini ve edebî yaratıcılığını, gazete ve dergilerden örnekler vererek işlemiştir. Mehmed Arif “Balkanlarda *Türk* Sesi: *Köprü Dergisi*» başlıklı yazısında dergiye dair intisabını ve *Köprü* dergisinin yayımlanma süreçlerinden bahsetmiştir. M. Huzeyfe Küçükkaytekin “Balkanlardaki *Türk* Edebiyatına Etkileriyle Alhamiyado Edebiyatı” adlı makalesinde Bosna Hersek’teki Alhamiyado edebiyatının tarihî süreçlerinden ve örneklerinden bahsetmiştir. Nezir Tahsim “Mecra-i Efkâr’dan Nöbettepe’ye Bulgaristan’daki *Türkçe* Dergiler” Bulgaristan *Türk* edebiyatı ana çerçevede ele alarak ve yazılı basından somut misaller göstererek günümüzde hâkim olan mevcut durumu özetlemiştir. Enes Güler “Başka (Başka) Bir Dergi” isimli yazısında Bosna Hersek’te belli bir süre yayımlanan ancak yayın hayatına son veren “Başka” dergisinin hikâyesi anlatmıştır.

Şiirler kısmında Emrah Seljaci “Tarih Manzumesi” adlı eserini divan edebiyatı tarzını ve Klasik Osmanlı *Türkçesini* kullanarak beyitler halinde takdim etmiştir. Rabie Ruşid “Fariza” adlı şiirinde bir yakarış içindeki duygu hâlini anlatmıştır. Müberra Karadayı “Akşam Vakti” adlı şiiriyle akşam vaktiyle gelen hüznü duygusunu konu edinmiştir. Mumin Aliov “Bir Balkan *Türkü*sü” adlı şiiriyle Balkanları merceğine almıştır. Saida Sacirovic “Göç” adlı şiirinde tabiatı, yaz mevsimini işlemiştir.

Dergide sinema üzerine sadece bir tane yazı kaleme alınmıştır. Ahsen Nuredin sinema köşesinde “*Bal Ülkesi*” belgeselini konu edinmiştir. Dergide iki tane seyahat yazısı bulunmaktadır. İrem Drda “Şarkının ve Aşkın Şehri: Prizren” adlı yazısında adeta Prizren’i tanıtarak Osmanlı’dan kalma tarihî yapıları güzellere yapmıştır. Nada Dosti “Slovenya’dan Bosna’ya Bir Yolcunun Anıları” adlı gezi yazısında gördüğü yerleri anlatmıştır. *Bağ-lar* dergisinde bir tane kitap tanıtım yazısı vardır. Azize Ramadani “Savaş ve Barış Üzerine Notlar” adlı kitap tanıtım yazısında dünya edebiyatı klasiklerinden Lev Tolstoy’un *Savaş ve Barış* eserine dair bazı

notlar düşmüştür.

Bağ-lar dergisinde diğer türlere kıyasen şiire daha az yer verilmiştir. Öykü ve deneme çoğunluk olarak dergide ön plana çıkmaktadır. *Bağ-lar* dergisi BTE'nin ulaştığı güncel durumu gösterme açısından somut bir örnek teşkil etmektedir. *Bağ-lar* dergisi Balkanlarda tanınan yazar, şair, edebiyatçı ve genç yazar adaylarının yer aldığı bir mecra olduğu açıkça görülmektedir. Birçok yazar kendi ülkelerinde dergi çıkarmış ve yazılar kaleme almış kişilerdir. Böylece *Bağ-lar* dergisi bütün Balkan ülkelerini kapsayan edebî tecrübe ve birikim paylaşma platformu rolünü üstlenmektedir.

Sonuç

Balkanlarda yazılı basın, edebiyatın taşıyıcısı olarak BTE yerel ve uluslararası geniş kitlelere ulaşmasında büyük rol oynamıştır. Türkiye ve Balkanların edebiyat camiaları arasında adeta bir köprü rolü görmüştür. Balkanların farklı ülkelerinde icra edilen Çağdaş Türk Edebiyatı siyasi rejimlerin baskılarına rağmen Türkçenin gelişmesine her zaman katkı sunmuşlardır. Çocuk veya yetişkin edebiyatı fark etmeksizin, Türkçe yazılan her metin dile bir hizmet olarak tarihe kazanmıştır.

Çağdaş Balkan Türk Edebiyatının ortaya çıkışını ve gelişim süreçlerini genel olarak değerlendirdiğimizde dergiler öne çıkmaktadır. Gerek K. Makedonya'da gerekse Kosova, Yunanistan ve Bulgaristan'da ilk çağdaş Türk edebiyatı ürünlerinin dergilerde yayımlandığı görülmektedir. Dergiler sadece bu ülkelerde edebî ürünlerin ortaya çıkmasına değil, aynı zamanda gelişim ve değişim için hem önderlik etmişler ve hem de yeni yazarların yetişmesine vesile olmuşlardır. İlk dönem dergilerinin güdümlü edebiyat neşretme durumunda kalmalarına ve bu yüzden ağırlıklı olarak çocuk edebiyatına yönelmelerine rağmen, çalışmamıza konu olan örnekler günümüzde hâkim olan sanat ve fikir özgürlüğü ortamında görevlerini icra etmektedirler.

Çalışmanın konusunu oluşturan *Türkçem, Köprü, Fiyaka, Nöbettepe* ve *Bağ-lar* dergilerinde aynı dergi formatı kullanılmadığı gözlemlenmiştir. Her bir derginin kendine has bir standardı bulunmaktadır. Bu durum karşımıza bir özgünlük olarak çıktığı gibi bazı durumlarda eksiklik olarak da görülmektedir. Her derginin kendine has bir düzeni olabilir ancak dünyada bilinen dergi standardından yararlanılarak hem okuyucuya bir kolaylık hem de araştırmacılar için sağlıklı bir inceleme ve değerlendirme yapma zemini oluşturulmuş olur.

Balkan Türk yazarlarının Balkanlarda yayımlanan birçok Türkçe dergide şiir, deneme ve öyküleri neşretmeleri, üretken olduklarını ve aktif bir yazı hayatı yaşadıklarını göstermektedir. Dergilerin sağladığı süreklilik, yenilik ve canlı-

lıkla birçok Balkan Türk yazarı BTE'ye kazandırılmıştır. *Bağ-lar* dergisiyle ilk defa BTE'de bütüncül bir yaklaşım sergilenmiştir.

Bilindiği üzere her yazarın bir mizacı vardır. Balkanlarda doğmuş ve büyümüş yazarlar, multi-etnik aile yapıları, çok dilli çevre koşullarında şekillenen hayatları ve bu çevrede almış oldukları eğitimle, adeta bir Balkan çerçevesinden dünyaya bakarak edebî metinlerini inşa etmektedirler. Bu durum BTE'nin en özgün taraflarından bir tanesi olarak zikredilebilir. BTE temsilcileri yapılan genel Türk edebiyatı değerlendirmelerinde Türkiye'de doğmuş, büyümüş ve eğitim almış, Türkçenin bütün hususlarını öğrenerek, yazılı ve hatta sokak edebiyatını dahi sindirmiş yazarlarla ve eserleriyle mukayese edilmemelidir.

BTE dergilerinde yayımlanan edebî türlere bakıldığında genel olarak deneme yazıları ve şiirlerin ağırlıklı olduğu görülür. Sadece *Bağ-lar* dergisinde hikâye türüne ağırlık verilmiştir. Şiirler genellikle serbest tarzda yazılmıştır. Hece veznine pek rastlanılmamaktadır. Çağdaş Türkiye Türkçesi ile yazılmış olan hikâyelerde yalın bir anlatım kullanılmıştır.

Dil; kültür, gelenek ve edebiyat sanatı için taşıyıcı vazifesi görmektedir. Bugün artık dijitalleşmeyle edebiyat hayatın her alanına yayılmış durumdadır. Çalışmaya dâhil ettiğimiz *Türkçem* ve *Bağ-lar* dergilerinin matbu ve dijital olarak yayımlanması dergilerin erişilebilirliği konusunda güçlü bir göstergedir. Diğer üç derginin ise sadece matbu olarak yayımlanması bir zayıflık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak gelinen noktada, incelemeye tabi tutulan bütün dergilerin yayın politikalarında ortak amaçların güdüldüğü gözlemlenmektedir. Ortak amaçlar, BTE ve Türk edebiyatı geleneğinin devam etmesi, estetik yönüyle yüksek sanat ve biçim yönüyle daha güçlü edebî eserlerin üretilmesine katkı sunulması için imkânlar oluşturmak olarak özetlenebilir. Balkan Türk yazarları Türkçeyi her zaman daha yüksek bir seviyeye ulaştırarak okurlara sunmaya çalışmaktadır.

Balkanlarda Türkçenin yaşatılması ve BTE'nin olumlu bir yönden gelişmesi için dikkate alınması gereken bazı hususların varlığı bilinmektedir. Balkan Türk yazı geleneğini süreli yayınlar aracılığıyla kesintiye uğramadan sıcağı sıcağına Türk dünyası ile paylaşmaya yönelik politikaların merkeze alınması gerektiği ortadadır. BTE'nin daha yüksek bir sanat ve estetik görünümü kazanabilmesi için, yayın öncesi belli ölçütleri gündeme alarak eserlerin değerlendirilmesi ve yapıcı eleştirilerin yapılması çok yararlı olacaktır. Bu minvalde yazarların editörler tarafından yönlendirilmesi dergilerin olumlu yönde gelişmesi için katkı sağlayacaktır.

Bugün dijital platformlar sayesinde kurulan edebî dostluklarla uzaklar yakın olmuştur. Dergi ve gazeteler gündemin nabzını tutma ve yüksek sanat yapma bilincini aşılamaktadırlar. Mekân ve zamanın yayın yapma açısından ortadan

kalkması, ulaşım imkânlarının artması, paylaşım seçeneklerinin çoğalmasıyla ülkelerarası edebî sınırların incelendiği söylenebilir. Edebiyat sanatını tek bir merkezde toplamadan ziyade, bir şemsiye altına alarak evrensel bir boyut kazandırmak daha isabetli olacaktır. Dijital platformlar, sosyal medya kanalları, internet ortamı kendi ulaşım ağını sürekli genişletmektedir. Geline nokta Balkan Türk yazılı basınının dijital yayınlarla desteklendiği takdirde daha geniş kitlelere ulaştığı görülecektir. Bunun bilgi teknolojilerinin sunduğu imkânlarını kullanmak ve Balkan Türk medyasının aktif desteğini almak şartıyla gerçekleşeceği bilinmesi gerekmektedir. Velhasıl BTE mecraları ve mensuplarının yerel ve uluslararası çapta etkisini artırma eğiliminde olduğu görülmektedir. Yakalanan rüzgârın faydasını görmek için BTE içerikli organizasyonların artması elzemdir.

İncelemeye tabi tutulan dergiler:

Bağ-lar dergisi (2022). Yıl 1, Sayı 1, Ağustos, Eylül, Ekim. Ankara/Türkiye. Fiyaka dergisi (2022). Yıl 7, Sayı 33, Temmuz, Ağustos. Gümülcine/Yunanistan

Köprü dergisi (2020). Yıl XVIII, Sayı 78, Ekim, Kasım, Aralık. Üsküp/K. Makedonya.

Nöbettepe dergisi (2022). Yıl 4, Sayı 16, Yaz. Filibe/Bulgaristan.

Türkçem dergisi (2022). Yıl 24, Sayı 263. Ekim. Prizren/Kosova.

Kaynakça

Akgün, A. (2016). *Bulgaristan Türkleri Çocuk Edebiyatı (Dönemler-Temsilciler-Türler)*. Ankara: Bengü.

Ali, M. (2022). *Köprü Dergisi Ekseninde Teşekkül Eden Makedonya Türk Edebiyatı (Şiir)*. Üsküp: Divan.

Karakuş, E. (2014). *Makedonya Türk Edebiyatı'nda Üçüncüler*. Üsküp: Yeni Balkan.

Karakuş, E. (2015). *Sesler Dergisi Etrafında Teşekkül Eden Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatı (Şiir-Hikâye)*. Üsküp: Yeni Balkan.

Kerim, Y. (1999). Bulgaristan'da 1878-1944 Döneminde Çıkmış Olan Gazete ve Dergilerin Alfabe Sırasıyla Cetveli. *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri (20-24 Nisan 1998)* içinde, (s. 185-196). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kurt, O. (2018). *İlhami Emin'in Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Edirne: Trakya Üniversitesi.

Mehmet, H. (2016). *Batı Trakya'da Yayımlanan Çocuk Dergileri Üzerine Bir Araştırma* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Edirne: Trakya Üniversitesi.

Meriç, C. (2018). *Bu ülke*. İstanbul: İletişim.

Tanpınar, A. H. (2014). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (23. Baskı). İnci Enginün (Haz.). İstanbul: Dergâh.

Vırmıça, R. (1999). Yugoslavya'da Yayın Hayatı. *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri (20-24 Nisan 1998)* içinde, (s. 197-214).

Ankara: Türk Dil Kurumu. (20-24 Nisan 1998). Ankara: Türk Dil Kurumu.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/zekeriya-necati> (Erişim Tarihi: 26.10.2022)

<https://www.make.gov.tr/baglar/1/> (Erişim Tarihi: 31.10.2022)

Hoppe, E. M. (2023). Türk Hristiyan Gagauzlar (B. Hünerli, Çev.). *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 5(1), 95-97.

Türk Hristiyan Gagauzlar *The Turkish Christian Gagauz*

Ernest Max HOPPE*

Çev.: Bülent HÜNERLİ**

Balkan Yarımadası'nın en ilginç; ama az bilinen milletlerinden biri de Gagauzlardır (Türkçe adı *Karavuzlar*). Ana dili Türkçe olan bu Türk Ortodoks Hristiyanlar, Karadeniz sahili boyunca Doğu Bulgaristan'da yerleşmişlerdir. Açıkçası eski ve yerli Hristiyan Yunan ve Slav halklarından farklıdır. Bulgaristan, Dobruca ve Besarabya'da Ortodoks inancına sahip bu Türk Hristiyanların bugünkü adı Gagauz'dur¹. Bu Gagauzların, Küçük Asya'nın iç kesimlerdeki Bizans Rumlarının bakiyeleri olan, Karamanlı Rumları olarak adlandırılan halkta ve Ermenilerde olduğu gibi, Türkçeyi benimsemeleri son yüzyıllarda değildir İreçek'e² göre bu Türk Hristiyanlar, kökleri Kırım'da olan Bazarjane gibi, Türklerin Balkanlar'ı fethinden önce Orta Çağ'da Hristiyanlaştırılmış eski bir Türk boyunun kalıntılarıdır ve şüphesiz onlar Kumanların torunlarıdır.

Böyle bir Oğuz³ veya Uz devletinin kuruluşunun başlangıcı ile ilgili olarak G. Valaçev⁴ şunları aktarmaktadır:

Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus, Moğolların Küçük Asya'yı işgali nedeniyle tahtını kaybetmiş ve 1261'de Bizans hükümdarı Paleologos'a teslim olmuştu. Bu sultan, iyi bir Hristiyan olarak Hristiyanlarla birlikte yaşamış; ancak Türklerin yönetimi altında iken Müslüman inancını benimsemişti. Paleologos, İzzeddin'e o zamanlar Bulgar Çarı'nın imparatorluğunun bir parçası olan Karadeniz kıyısının kuzeybatı köşesinin fethi için yardım sözü vermişti. Bu kıyı ülkesi on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda Karvunsk (Kavarna) adı ile, başkenti Karvuna veya Karbo-

* Bu yazı "Hoppe, E[rnst] M[ax]. (1934). The Turkish Christian Gagauz. *The Muslim World*, 24(3), 278-280." adlı makalenin İngilizceden Türkiye Türkçesine çevrilmiş şeklidir. Makalenin orijinalinde özet bulunmamaktadır.

** Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, hbulent80@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5668-3942

¹ Türkçe "z" sesinin telaffuzu İngilizcedeki gibidir.

² İreçek: "Das Fürstentum Bulgarien" Vienna, 1891.

³ "Oğuz" adıyla tüm Türk ırkı; Karas, Çan'ın oğlu ve altıncı Çan'ın babası, yani Oğuz'un tüm soyundan bahsedilmektedir (Bulgar Bilimler Akademisi Raporu).

⁴ Military News, Sofia, 1917, Number 17, Bulgarian.

na⁵ (bugünkü Balçık) olarak bilinmektedir.

Bulgar Çarı Konstantin, Karadeniz kıyısındaki zengin topraklara yerleşmiş olan yeni ve tehlikeli düşmanını uzaklaştıramadı. Bizanslılar, kuzeyden gelen yabancı istilalara karşı takviye kuvvet olarak kullanmak niyetiyle bu ülkeyi Keykavus'un aşiretine ve yoldaşlarına tahsis ettiler.

Devletin kuruluşundan sonra Oğuzlar, onlara kan bağıyla bağlı olan Anadolu'daki Türk ailelerine gizli mesajlar gönderdiler.

Bunun üzerine bu ailelerin birçoğu Dobruca'ya göç etti. O dönemde bir grup Türkmen aşireti İznik'ten göç edip Rum tebaasını kabul etmek suretiyle ülkenin doğu vilayetlerine yerleştiler. İzzeddin, güçlü ordusunu onların arasından topladı. Bizans imparatoru bunların bir bölümünü, Karvuna ve Edirne bölgesine yerleştirdi. Oralarda halen de dili Türkçe olan Hristiyanlar bulunmaktaydı. Bu yeni oluşturulan Keykavus devleti, İstanbul Patriğinin yetkisi altına girdi. İzzeddin kendisinin Hristiyan olduğunu ifade etti. Devletinde kendisine kan bağı ile bağlı olan "Uzları" buldu. Onların yardımıyla kendi kendine yeten ve siyasi olarak bağımsız bir devlet kurarak gücünü önemli ölçüde artırdı. Valaçev'e göre günümüz Gagauzları, Gagauz adını aldıkları düşünülen Sultan İzzeddin Keykavus'un çağdaşlarının torunlarıdır. Valaçev, Karbona'da (Balçık) hüküm sürmüş Boljar ailesinden Balık⁶ aracılığıyla, burada yüz yılı aşkın bir süredir bağımsız bir Oğuz devletinin var olduğunu belirtmektedir.

Doğu'da belirleyici olan dil veya ırk değil, din olduğundan, Hristiyan Gagauzlar Osmanlı halkı için Hristiyan Bulgarlarla özdeşmişti. Şu anda Gagauzların büyük bir kısmının yerleşik olduğu Besarabya'da bile, onların adının Rus yazarlar tarafından daha yeni yeni doğru bir şekilde kullanılması oldukça şaşırtıcıdır.

Onlar istatistiklerine dâhil oldukları Bulgarlarla her zaman bir tutulmaktaydı ve hâlâ da bir tutulmaktadır. Bu yanlışlık, sonuçta kesin sayıların elde edilmesini zorlaştırmaktadır. Popüler görüş ve fikir, onları doğru bir şekilde "Pravaslavyan Türkler» (Ortodoks Türkler) olarak tanımlamaktadır.⁷

1850 ile 1860 yılları arasında Besarabya'da 26.000 kişiden oluşan 24 Gagauz

⁵ İtalyan haritalarında 1318'den 16. yüzyıla kadar "Karbona" adıyla karşılaşılr (İreçek).

⁶ İlginçtir ki Balık adına bugün bile Gagauzlar arasında rastlanmaktadır. Bu halkın hafızasında Prens Balık hâlâ yaşıyor. O, 16. yüzyılda Moldova bölgesinden Macaristan ve Bulgaristan'a gelen ve burada Hristiyanlığı kabul eden Türk Kumanlarının soyundan geliyordu. Kumanlar kendilerini Uzlar veya Oğuz olarak adlandırmaktaydılar. Uz devleti bağımsızdı ve bir Bulgar vassal devleti değildi.

⁷ Encyclopedia of Islam, Leipzig.

kolonisi vardı ve -Moşkov'un⁸ hesaplarına göre- bunların yaklaşık 70.000'e çıktığı düşünülmektedir. Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'deki Gagauz nüfusunu bilmiyorum. Her halükârda tüm Gagauzların toplam sayısı 100.000'in üzerindedir.

Dile gelince; tüm Gagauzların ağızları arasında neredeyse hiçbir fark yoktur. Dilleri, Osmanlı Türkçesine çok benzemektedir. Basılı kitaplar için «Karamanlıca» stili kullanılmış, yani onlar Grek harfleriyle basılmıştır⁹. Ancak bunlar herkes tarafından anlaşılmamıştır. Gagauzca ile Kuman dilleri arasında hatırı sayılır bir fark vardır. Dr. Radlof'un Kuman Sözlüğü ile Moşkov ve Dimitriyev'in¹⁰ Gagauzlar için yazdıkları karşılaştırıldığında bu fark açıkça ortaya çıkmaktadır.

Son olarak, Bulgaristan'daki Ortodoks Gagauzların yanı sıra Evanjelik inancına sahip bir dizi Gagauz topluluğu olduğunu da belirtelim. Ve bu bir avuç insan, Müslümanlar arasında çalışmak için bir misyonerlik uğraşısı edinmiş görünmektedir.

Kaynakça

Dmitriyev, N. (1933). "Gagauz Grammar in Archiv Orientalni". Journal of the Czechoslovak Oriental Institute, Vol. V.

İrecek, K. (1891). *Das Fürstentum Bulgarien*. Freytag: Vienna.

Military News. (1917). 1917, Number 17, Sofia Bulgarian.

⁸ Moşkov: Türk Halkların Folklorundan Örnekler: Besarabyalı Gagauzların Ağızları. Rusça.

⁹ Karamanlı Türkleri için Grek harfleriyle basılan Yeni Ahit'in Türkçe çevirisi, 1877'de Londra'da İngiliz ve Harici İncil Cemiyeti tarafından yeniden düzenlendi. Aynı dernek 1927'de Varna'da Yuhanna İncili'nin Gagauz dilinde Bulgar harfleriyle Türkçe tercümesini yayımladı ve hemen kabul gördü. Aynı şey, 1928'de Rusçuk'ta Bulgar harfli Türkçe kullanılarak düzenlenmiş, 69 ilahi içeren Evanjelik bir şarkı kitabı için de söylenebilir.

¹⁰ Dmitriyev: Gagauz Grammar in Archiv Orientalni, Journal of the Czechoslovak Oriental Institute. Vcl., V. Prague, 1933.

Bulgaristan Türk Edebiyatında Gazeteci Kökenli Bir Hikâye Yazarı: Muharrem Tahsin (1929-2007)/
A Journalist-Based Story Writer in Bulgarian Turkish Literature: Muharrem Tahsin (1929-2007)
*Hüseyin MEVSİM

Tufan Erhürman'ın Yozlaşma Romanında Üstkurmaca Tekniği/
Metafiction Technique in The Yozlaşma Novel of Tufan Erhürman
*Can ŞEN

Gazeteci Burhan Sait'in Makedonya ve Kosova'da Türklük ve Millî Kimlik Konusundaki Mücadelesi ve Yazıları/
*The Struggle and Articles of Journalist Burhan Sait on Turkishness and National Identity
in Macedonia and Kosovo*
*Faruk GEZGİN

Bulgaristan Türklerinin Yükseköğretim Kademelerinde Türkçe Eğitim-Öğretimi ve Türkiye'nin Bu Konuda
İzlediği Politikalar/
*Turkish Language Education in the Higher Education Levels for the Turks in Bulgaria and Policies of Turkey in
This Field*
*Medine Derya CANPOLAT-Embiye ALTAÇ

Balkan Türk Edebiyatının Taşıyıcısı Olarak Balkan Türk Yazılı Basınının Rolü Üzerine/
On the Role of Balkan Turkish Print Media as a Carrier of the Balkan Turkish Literature
*Mumin ALIOV

Türk Hristiyan Gagauzlar/
The Turkish Christian Gagauz
*Ernest Max HOPPE (Çev: Bülen HÜNERLİ)

KIŞ-WINTER2023

ISSN: 2667-6699

